

SÉD

58.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

XI. évfolyam, 2025. 4. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2025. 4. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Gopcsa Katalin
Grászli Bernadett, Király Viktor,
Perlaki Claudia, Vondervisztné Kapor Ágnes

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:

a Pannon Egyetem

rektora

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú

Város Önkormányzata

támogatásából

Folyóiratunk elektronikus formában

elérhető az alábbi címen:

https://epa.oszk.hu/03500/03506

SZÁMUNK SZERZŐI

C. Szalai Ágnes *ny. szerkesztő*

Csirke Orsolya *régész*

Dallos Zsuzsa *újságíró*

Dósay Norbert *egyetemi hallgató*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Fenyvesi Ottó *költő, szerkesztő*

Fogl Krisztián Sándor *történész, muzeológus*

Géczy János *költő, képzőművész, szerkesztő*

Hancz Karolina *alkalmazott, egyetemi*

hallgató

Hankó András *újságíró*

Huber Lilla-Mária *művészettörténész*

Király Viktor *középiskolai tanár*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Kovács Gáborján *művelődéstörténész*

Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*

Márton László *író*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Nánay István *színháztörténész, kritikus*

Nátyi Róbert *művészettörténész, egyetemi*

tanár

Németh Csaba Miklós *újságíró,*

fesztiválszervező

Nyakas-Fehér Fatime *műfordító*

Nyakas Krisztián *zenész*

Ollé Emese *egyetemi hallgató*

Órsi Ágnes *újságíró*

Peternák Miklós *művészettörténész*

Praznovszky Mihály *irodalomtörténész*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Szanyi Brigitta *régész, múzeumigazgató*

Szikra Ágnes *általános iskolai magyartanár*

Tevesz Mária *művészettörténész, muzeológus*

Vondervisztné Kapor Ágnes *középiskolai*

magyartanár, művészettörténész

2 Kovács Gáborján

Paálisti

Nánay István: *Nyitott színház. Paálisti és a Szegedi Egyetemi Színház*. Selinunte Kiadó, 2023.

5 Márton László

A gyarló és a hibátlan

Artus – Baltazár Színház koprodukció: *Ideje van a fénynek*. Játsszák: Klabacsek Dániel, Kovács Panka, Keresztes Anna, Kocsi Zsófia, Kőrösi-Fehér Nándor, Medetz Attila, Szilvásy Márton. Rendező: Elek Dóra és Goda Gábor. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. május 28. Slippery Art Project: *Within a Thousand Suns*. Koreográfus és előadó: Oktawia Ścibior és Samory Ba. Hangvilla, 2025. május 28.

9 Vondervisztné Kapor Ágnes

Újdonságművelés

Slippery Art Project: *Within a Thousand Suns*. Koreográfus és előadó: Oktawia Ścibior és Samory Ba. A Tánc Fesztiválja, Hangvilla, 2025. május 28.

10 Szikra Ágnes

Az elfogadás ideje

Ideje van a fénynek. Artus – Baltazár Színház. Játsszák: Klabacsek Dániel, Kovács Panka, Keresztes Anna, Kocsi Zsófia, Kőrösi-Fehér Nándor, Medetz Attila, Szilvásy Márton. Rendező: Elek Dóra és Goda Gábor. A Tánc Fesztiválja. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. május 28.

11 Ladányi István

Jelentős testek

Manga – Ballet – Play. Táncjáték egy nappaliban. Koreográfia és előadók: Fehér Ferenc és Lőrinc Katalin. A Tánc Fesztiválja, Hangvilla, 2025. május 31.

11 Németh Csaba Miklós

Megtalálni saját ritmusunkat

Góbi Rita Társulat: *Vibration*. Koreográfia: Góbi Rita és Ryuji Yamaguchi (JP). Táncművészek: Horváth Attila és Kiss Rebecka Petra. Zene: Szegő Dávid. Világítástervezés: Pavla Beranová (CZ). Jelmez: Csomor Katerina. Tánc XXVII. Nemzetközi Kortárs Fesztivál. Hangvilla, 2025. május 29.

12 Szikra Ágnes

Boléro és a Vadak

A Tánc Fesztiválja, megnyitó. A Szegedi Kortárs Balett előadásai. *Boléro*. Táncolták: Nier Janka, Letizia Melchiorre, Diletta Ranuzzi, Diletta Savini, Désirée Bazzani, Czár Gergely, Kiss Róbert, Adam Bobák, Vincze Lotár, Francesco Totaro, Miriam Munno. Koreográfus: Enrico Morelli. *Vadak*. Lány: Diletta Ranuzzi. Vadak: Füzesi Csongor, Letizia Melchiorre, Czár Gergely, Diletta Savini, Désirée Bazzani, Nyeste Adrienn, Kiss Róbert, Nier Janka, Francesco Totaro, Vincze Lotár, Miriam Munno, Giordana Marzocchi. Koreográfus: Juronics Tamás. Hangvilla, 2025. május 27..

13 Király Viktor

Kettő az egyben, avagy Veszprém terei

Hevesi Fanni, Csáki Benedek: *Elmozdított formák*. Veszprém utcái, terei (Óváros tér – Szabadság tér – Brusznayi u. 2.), 2025. május 27. és Balázs Nikolett: *A szobrok megmozdulnak*. Veszprém utcái, terei (Kossuth L. u. – Óváros tér – Szabadság tér), 2025. május 31.

14 Nánay István

Benyomástöredékek

A XXVII. Nemzetközi Kortárs Fesztivál.

18 Farkasné Molnár Csilla

A látvány

No. 3 (*The Spectacle*). Kenyeres Bálint filmje (2025, 15 perc).

A XIII. Friss Hús Budapesti Nemzetközi Rövidfilmfesztivál vetítése a Fotonban, 2025. május 29. – június 4.

A borítón:

Oktawia Ścibior és Samory Ba

a *Within a Thousand Suns* című

előadásban.

séd könyvek

• Csuhay István:

Szobornék városa. Tizennégy veszprémi szobor a múlt század második feléből

• Strenner József–Gáspár Gábor:

Veszprémi fák és bokrok

• Gopcsa Katalin:

Veszprémből nézvést

• Palágyi Sylvia:

A teljesség szimbóluma

• Géczy János–Stirling János szerk.:

Régi magyar kertek

• Ladányi István:

Időszaki kiállítás

a séd

az alábbi helyeken kapható:

• ActiCity Tánc- és Mozgásművészeti

Központ, Veszprém, Hóvirág utca 1.,

• Agóra Városi Művelődési Központ

Veszprém, Táborállás park 1.,

• Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Veszprém, Wartha Vince utca 1.,

• Eötvös Károly Megyei Könyvtár

Veszprém, Komakút tér 3.,

• Hangvilla

Veszprém, Brusznayi Árpád u. 2.,

• Kabóca Bábszínház

Veszprém, Deák Ferenc utca 13.,

• Laczkó Dezső Múzeum

Veszprém, Erzsébet sétány 1.,

• Művészetek Háza

Veszprém, Vár utca 29.,

• Pannon Egyetem B épület, porta

Veszprém, Egyetem utca 10.,

• Veszprém Megyei Jogú Város

Önkormányzata Polgármesteri Hivatala

Veszprém, Óváros tér 9.

Folyóiratunk minden páros

hónap első hetében jelenik meg.

Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 18 Dósay Norbert
Aznap
Hajdu Szabolcs: *Kálmán-nap* (2023). Budapest Film. Rendező, forgatókönyvíró, zeneszerző, producer: Hajdu Szabolcs. Operatőr: Bántó Csaba. Vágó: Zuzana Cséplő. További producerek: Prikler Máttyás, Jim Stark.
- 19 Kovács Attila
Fehér blues
- 20 Nyakas Krisztián
Blues Vespremiensis
Tátrai Tibor és barátai a VeszprémFesten.
Előzenekar: The Bluesberry Band. História Kert, 2025. július 10.
- 22 Nyakas Fehér-Fatime
Beautiful people of Veszprém menni Amerika
A Postmodern Jukebox koncertje a VeszprémFesten. História Kert, 2025. július 11.
- 23 Hancz Karolina
Elektropop klasszikus alapokon
A Clean Bandit koncertje a VeszprémFesten. História Kert, 2025. július 12.
- 24 Géczi János
Baltoni Almanach (1967–1999–2025)
Nézett a Balaton – Száz7 vers. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. május 16. – október 16.
- 25 Praznovszky Mihály
107 vers
Nézett a Balaton – Száz7 vers. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. május 16. – október 16.
- 26 Tevesz Mária
Testvérműzsák találkozása
Testvér-tehetség. Nagy László és Kondor Béla művészete. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. június 19. – szeptember 30.
- 28 Huber Lilla-Mária
A disegno alkímiája
Testvér-tehetség. Nagy László és Kondor Béla művészete. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. június 19. – szeptember 30.
- 29 Peternák Miklós
Magányos és társas művek
Fernezelyi Márton és Szegedy-Maszák Zoltán kiállítása. Csikász Galéria, 2025. június 7. Részlet a megnyitóból.
- 32 Schreiber Márta
„Nem is kell, hogy ennél több legyen”
Veszprémi Ünnepi Könyvhét, 2025. június 12–14.
- 33 C. Szalai Ágnes
Pünkösdi Veszprém
Magyar Kórusok VI. Találkozója és KÉVE. Hangvilla és más városi helyszínek, 2025. június 6–8.
- 33 Örsi Ágnes
Társalgó 2–3.
Szubjektív családtörténet
A *Társalgó* programsorozat délutánja Déki Lakatos Sándorral. Közreműködött Kalló Zoltán veszprémi primás. Kabóca Bábsház, Deák Ferenc utcai Rendezvényközpont. 2025. május 21.
A téma a jövőfrász
Gelencsér András, a Pannon Egyetem korábbi rektora, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság elnöke volt a Védegyelet Veszprémiért Egyesület *Társalgó* című rendezvénysorozatának vendége. Kabóca Bábsház, 2025. június 13.
- 34 C. Szalai Ágnes
Így muzsikáltunk...
A *Társalgó* programsorozat délutánja Déki Lakatos Sándorral.
- Közreműködött Kalló Zoltán veszprémi primás. Kabóca Bábsház, Deák Ferenc utcai Rendezvényközpont. 2025. május 21.
- 35 Dallos Zsuzsa
Muzsikus lelkek
Szokolszky Ágnes: *Így muzsikáltunk – Déki Lakatos Sándor cigányprimás élet- és családtörténete.* Ad Librum Kft., 2023.
- 35 Örsi Ágnes
Egy korszak véget ért
Megjelent a *Veszprémi Szemle* várostörténeti folyóirat 77. száma. Bemutató: Eötvös Károly Könyvtár, Kisfaludy-terem, 2025. június 27.
- 36 Molnár Erzsébet
Táncbéli tánc-szók
Irodalmi folklórest. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. április 30.
- 36 Nyakas-Fehér Fatime
Tradíció és megújulás – Balaton és borok a belvárosban
Rozé, Rizling és Jazz Fesztivál: a Balaton íze. 2025. július 4–13.
- 37 Hancz Karolina
Utcazene '25
Veszprémi Utcazene Fesztivál. 2025. július 17–19.
- 38 Éltes Erzsébet
Lélegző tájak, lebegő holdak
Czigány Enikő: *Ég alatt, Föld fölött.* Dubniczay-palota, Magtár. 2025. június 14. – augusztus 31.
- 39 Németh Csaba Miklós
Víz alá merülni
Liquid Monastery. Nagyvári Csaba kiállítása. Jezsuita templom, 2025. május 26.
- 39 Hankó András
Életünk filmje – loopolva
Much Closer to the Sun. Multimédia-installáció. Művészetek Háza Veszprém, f IxIr galéria. 2025. május 9. – július 6.
- 40 Huber Lilla-Mária
Máriatövis
Bogáncs és liliom – Magdolnák virágai. Veszprémi Érsekség, Boldog Gizella Főegyházmegeyei Gyűjtemény.
- 41 Fenyvesi Ottó
Helyünk a kollázsban
Minimum rock and roll. Fenyvesi Ottó kollázskiállítása. Művészetek Háza Veszprém, Várgaléria. 2025. július 4. – augusztus 24.
- 42 Nátyi Róbert
Semmi sem maradandó, semmi sem befejezett, és semmi sem tökéletes
: *elemek.* Géczi János dekolázsainak kiállítása. Szeged, Reök-palota. 2025. július 18. – szeptember 14.
- 43 Csirke Orsolya
A templomrom kutatása
- 45 Szanyi Brigitta
Római villa Gyulafirátót- Pogányteleken
- 46 Fogl Krisztián Sándor
A személyes jellegű források és az állandó kiállítás Brusznai Árpád alakja, mint közvetítő személy
- 40 Tolnai Ottó: **Balaton (részlet)**
(A Laczkó Dezső Múzeum tulajdona, a *Nézett a Balaton – Száz7 vers* kiállításról)
- Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.**

Paál István másodéves bölcsészhallgatóként csatlakozik a komoly műltra és elődökre visszatekintő csoporthoz. Első munkája 1962-ben a *Forrongó irodalom, újító törekvések a XX. sz. európai irodalmában* című összeállítás, melynek első felében Marinetti, Tzara, Cocteau, Quasimodo, Jevtusenko, Robbe-Grillet, Buzzati szövegei hangzottak el, második felében pedig Ionesco abszurd drámájának, *Az orrszarvúnak* a III. felvonását adták elő.

Ebben az időben fordul Paál István érdeklődése a félig túrt abszurd dráma felé. Dürrenmattot rendez és Ionescótól *A király halódik* című darabot. Ez a színpad első előadása, amely komoly kritikai visszhangot kavart. A róla szóló cikkek vagy a pártpolitika burkoltan fogalmazó szócsövei, vagy az újdonságra érzékenyen reagáló, óvatosan fogalmazó elemzések, vagy értetlenül állnak az új jelenség előtt (nem illeszkedik a cikk szerzőjének színházi tapasztalatába). A nagy hatású előadást három játék után betiltják.

1968 eseményei reményeket keltettek, csalódásokkal jártak, szemléletváltást okoztak. Paál szerint kinyitotta a szemüket, másként néztek ezután a dolgokra, '56-ra, a helyzetükre, a kelet-európai országok helyzetére, az elvek és gyakorlat közti ellentmondásokra a „bevonulás” miatt (egyik szocialista ország tankjai bevonulnak a másik szocialista országba), a párizsi diákmegmozdulásokat pedig értelmiségi forradalomként fogták fel: „A fiatal értelmiség történelemformáló erővé akart válni, és egy pillanatra úgy tűnt, hogy erre van esély. Ez persze óriási tévedés volt.” Úgy érzi, fordulatra van szükség, vállalniuk kell a „politikai forradalmi magatartást”. „Ezt pedig én a színházban valósítottam meg. Ettől kezdve elkötelezett színházat csináltam. Ettől a pillanattól kezdve elkezdtek nem érdekelni az úgynevezett abszurd szerzők művei. (...) Politikai avantgárd színházat akartam. Az avantgárd semmiképpen nem formai kísérletezést jelentett, a szó történelmi értelmében használtuk: életformáját, gondolkodásmódját tekintve avantgárd fiatalok élcsapata akartunk lenni.”

1970-ben mutatták be Déry Tibor avantgárd darabját, az *Óriáscsecsemőt*, amivel sikerült hozzájárulniuk az éppen kezdődő Déry-rehabilitációhoz is. A feladatot nagyon komolyan vették, folyamatosan tréningeztek, heti hat napot próbáltak, ami segített a csapat egységessé formálásában is, kezdtek egységesen gondolkodni. Az egyik szereplő, Notheisz János szerint az *Óriáscsecsemőt* a Veszprémi Egyetemen mutatták be először, ám ezt a játékot bukásként élték meg. Emiatt Paál István megváltoztatta az előadást, a játékosok körbeülték a játékteret – amivel időzjelbe tették, és ettől mindenki személyesebb ügyének érezte, felszabadultabbá vált a játék. Az *Óriáscsecsemő*nek akkora sikere lett, hogy futótűzként terjedt a híre, a színházi szakma képviselői Pestről is leutaztak megnézni, többször is előadták a fővárosban, és Déry Tibor kérésére meghívták a balatonfüredi szabadtéri színpadra is.

Ebben az időben Paál István már Jerzy Grotowski alkotói módszerét kutatja, kérésére lefordították Grotowski *A szegény színház felé* című könyvének néhány tanulmányát, amik aztán szamizdatszerűen kézzől kézre jártak a magyar amatőr színházi körökben, elemzik, értelmezik a szövegeket, ezek alapján szervezik gyakorlataikat és tréningjeiket. Egyre komolyabban veszik a kollektív továbbképzést.

A következő évben az egyetem elvárására szerepelnek a *Ki mit tud?*-on egy *Stációk* című háromrészes összeállítással. Az első részben, aminek a *Készül le a völgybe a farkas* címet adják, Radnóti Bori noteszének a verseit mondják el, a második rész Pilinszky *KZ oratóriuma*, a harmadikban Peter Handke *Jövendölés* című provokatív darabját játsszák. A színpad az egész teret kihasználja, igyekeznek kontaktust létesíteni a nézőkkel. Az előadást érő kritikák miatt kialakul bennük egyfajta dacos ellenállás, amit Ács János később partizánattitűdnek nevez. „...a világ többnyire ellenségesen fogad bennünket (...) Ezek a dolgok megedzettek bennünket. Valami dühödt daccal fogadtuk mindazt, amit a magyar színházi életben és a magyar kultúrpolitikában láthattunk.”

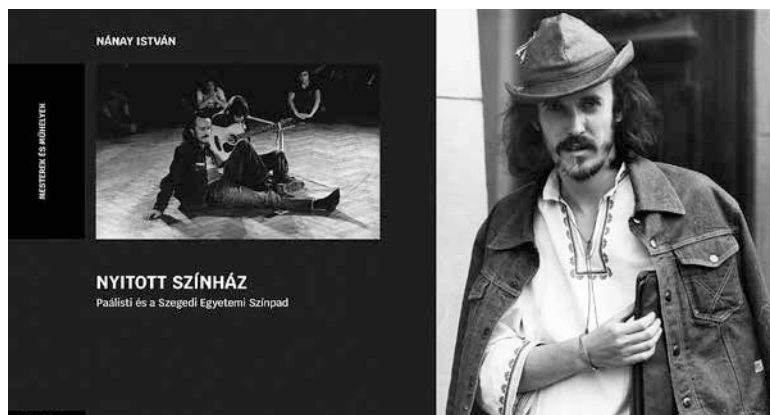
Ekkor már részt vehetnek külföldi fesztiválokon is. Az ott megismert politikai színházi alkotásokról azt gondolják, hogy ezekben mintha még tovább élne '68 szelleme.

Az ezt követő, 1971-ben bemutatott darab az *Örök Elektra*. Az előadásban különböző módokon próbálják meg aktivizálni a nézőket, és játék közben az egész teret, a nézőteret is beleértve, kihasználják. Már az *Óriáscsecsemő* óta kísérleteztek azzal, hogy a játékosok és a nézők közötti határt lebontsák, hogy kialakuljon közöttük valamilyen párbeszéd. A hetvenes évek elején ez a kísérle-

tezés az egész amatőr mozgalmat meghatározta. Ennek a színházi formának a nyitott színház nevet adták. A nyitott színházi forma egyik legfontosabb találkozóhelye Wrocław lett, Grotowski alkotóhelye, ahol az évente megrendezett színházi fesztivál a nevébe is felvette a nyitott színház kifejezést. A fesztivál szervezői így határozták meg a fogalmat: „A nyitott színház abban különbözik az úgynevezett intézményes, azaz »vasárnapi« színházától, hogy elszakad a megmerevedett, hamis színházi konvencióktól, az esztétikai hagyományok, az anyagi költségek és a reklám béklyóitól, és utat nyit minden új próbálkozás, új stílus, új mondanivaló számára. Előadásain lerombolja a színpad és a nézőter közötti képzelet falat, sokszor a nézőket is bevonja a játékba, ezzel fokozza az átélés élményét.” Ez egybevág Grotowski '60-as évekre jellemző színházi törekvéseivel, amelyek leglényegesebb szándékai a következők voltak: lebontani a színész és néző közötti falat, lehetővé tenni a néző és a színész találkozását, együttlétét, közös aktivitását, „cselekvő kultúrává”, „színházi szertartássá” tenni az előadást, melynek során a közös megtisztulás érdekében a színész provokálja magát a szereppel, hogy ezáltal provokálja a nézőt. A közös cselekvést segítik azok a térformák, amelyekben megszűnik a játékosok és a nézők (azaz a tanúk) térbeli elválasztódásának a lehetősége.

Paál István a nyitott színházról, a formai követelményeken kívül ezt gondolta: „Egy-egy előadás formai-technikai megvalósítása, a »hogyan« jól-rosszul elsajátítható. Fontosabbnak tartom, hogy az együtteseknek határozott elképzelése legyen arról, hogy »mit« és »miért« akarnak bemutatni, elmondani. Nem térhetünk ki a fiatalságot különben is izgató, foglalkoztató kérdések elől. Az értelmiségi magatartás alapkövetelménye a nyitottság, a jelenségek mozgatórugóinak a kitapintása, az értékes változások felvállalása, s emellett arról sem szabad elfelejtkezni, hogy a jövőalkotó, a kulturális színvonalat sokban meghatározó értelmiségiek színházi izlését alakítják és kell alakítaniuk az egyetemi színházaknak.”

Ebben a szellemben született Fekete Sándor *Thermidor* című, a szerző szándéka szerint is nyitott színház számára írt darabjából készült előadásuk. A témát aktuálisnak érezték: a forradalom túléli önmagát, eluralkodik a korrupció, egyre több a visszaélés.

Miközben felidéztek a francia forradalom eseményeit, vitára készítették a (többnyire fiatal) közönséget, hogy a francia forradalom ürügyén beszéljék meg a jelenük problémáit. Különböző helyzetek elé állították nézőiket, hogy kifejtsék nézeteiket, hol a konvent tagjaiként, hol bírósági tárgyalás résztvevőiként, hol a saját jelenükben élő fiatalokként. Így a darab kisebb szerepeit maguk a nézők játszották.

Az egyre nagyobb kihívásokat vállaló csoport működéséhez szükséges, hogy kialakuljon a közösségen belül egy kemény mag olyanokból, akik jobban elköteleződtek a színházcsinálás mellett (képességeiket tekintve is kiemelkedtek a többiek közül). Kezdetben Nagy Zoltánra lehetett támaszkodni. Ő négy évig volt tagja a színpadnak. Az egyetem után profi színházhoz szerződött. Játzott a Veszprémi Petőfi Színházban is, ez alatt az idő alatt ő volt a Veszprémi Egyetem Irodalmi Színpadának a művészeti vezetője. A kezdeti felívelő korszak másik fontos színésze Dunai Tamás volt, aki az *Óriáscsecsemő* főszerepét játszotta. Az egyetem befejezése után profi színész lett. A későbbi időszak, a virágkor legfontosabb vezető egyéniségei Dózsa Erzsébet, Ács János, Árkosi Árpád és Soltész Tibor lettek.

A színpad hírnevét leginkább a *Thermidorral* egy időben próbált *Petőfi napja* (*Petőfi-rock* néven elhíresült) előadás alapozta meg. Ezt az 1973-as Petőfi-évfordulóra meghirdetett *Szóljatok, szép szavak, Petőfi Sándorról!* nevű versenyre készítették, mert az

egyetem elvárta, hogy induljanak a versenyen. Paál István nem akart hagyományos irodalmi műsort, ezért Fekete Sándor tanácsára Petőfi 1848. március 15. körül írt versei mellé naplójegyzeteiből és a besúgói jelentésekből, helyhatósági iratokból állította össze az előadás anyagát. Tervei szerint rockopera készült volna Vági László zenéjével, de az előadás ennél jóval izgalmasabb lett.

A versenyt némi huzavona, kizárás, majd visszafogadás után megnyerték, a televízió élőben közvetítette játékukat, azzal a feltétellel, hogy kihagyják a 12 pont felolvasását, a besúgói jelentéseket és a helyhatósági leiratokat, és hagyományos kukucskáló színpadon kellett eljátszaniuk, ami miatt sérült az előadás eredeti térkonceptiója. Az egyik nyereségük az volt, hogy Magyarországról ők vehettek részt a wrocławai nyitott színházi fesztiválon. A verseny után, másnap, március 15-én az egyetem Auditorium Maximumában hatalmas tömeg előtt a megszokottal ellentétben csak egyszer játszották végig az előadást, nem várták meg, hogy az ismétlések alatt az emberek beálljanak.

Nánay István annak idején ezt írta az előadásról: „Zene-ének-próza szöveg-mozgás különleges szépségű egysége a mű. A forradalmi ifúság készülődésének, tettei krónikájának folyamata időnként megszakítják a helytartótanácsi jegyzőkönyvek boszszantóan ostoba, magyartalan, stupid szövegei. Míg az első réteg mozgásai túlnyomórészt akrobatikus jellegűek, a másodikéi groteszkek, állatkerti jelenet, imbecilis gyerekek torz mozgásai jellemzik ezeket a részeket. A forradalmi lendületet, a lelkesedést a feldobott és métereket repülő, majd biztosan elkapott emberek jelzik, a színészek pontos, szép, harmonikus együtt mozdulása; a nép és a katonaság szembekerülését a fiúk és a vállukon ülő lányok egymással szemben felsorakozó sorfalának többszörös összecsapása jelzi; a besúgók libasorban, valósággal egymás fenekébe bújva, odasúgva, rémülten adják tovább az események híreit, vagy a Helytartótanács tagjai félelmükben olyanok, mint a megkerült majmok az állatkertben. Durva, de érzékletes és hatásos ellenpontozások. Az előadás legszebb pillanatai azok, amikor a forradalmi ifjak összegyűjtik az egyetemi fiatalokat – s a nézőkhöz fordulnak, behívják őket maguk közé, s csak nő a tömeg, többen vannak a játéktéren, mint a széksorokban; amikor a könnyen megjegyezhető dallamú *Nemzeti dal* együtt éneklük; amikor az előadás végén összeolvad nézőtér és játéktér, a nézők betódnak a színészek közé, és velük éneklük a *Marseillaise*-t, a *Warszawianát*. (...)

Igazából attól lett legendás a produkció, hogy olyan dolgokat mondott ki, ami akkor tabu volt, és úgy mondta ki ezeket, hogy felszabadította a nézők gátlásait, félelmeit és szorongásait, akik ezáltal megélhették azt a tulajdonképpen hamis, de reményt adó érzést: mi a szabadság.”

Utolsó nagy közös munkájuk a Sarkadi Imre drámatörredékeiből összeállított *Kömvés Kelemen* lett. Duró Győző dramaturg így foglalta össze az előadást: „Ez az előadás hármas üzenetet sűrített magába. Egyrészt az Egyetemi Színpad és általában az amatőr színházi csoportok létformáját, hiszen a játékban az együttes kifejezhette a saját struktúráját. A darab egy alkotóközösségről, vezetőjének és tagjainak viszonyáról szól – rendkívül kiélezett helyzeteket és erős karaktereket kibontakoztatva. Máskor egy akkoriban nagyon fontos és kényes témát járt körül allegorikus példázatával: a szocializmus építésének folyamatát, valamint az e tévút során bekövetkezett túlkapaszkodások és veszteségek szükségességét vagy fölöslegességét. Harmadrészt pedig minden művész legfőbb etikai gondját feszegette: hogy szabad-e áldozatokat hozni az alkotómunka kiteljesítése érdekében, és vajon ezek az áldozatok minden esetben értelmesek-e? Tehát magáért az alkotásért veszni hagyhatunk-e életeteket, egzisztenciákat, sorsokat? A válasz, amit az előadás erre a kérdésre adott, korántsem volt egyértelmű. A *Kömvés Kelemen* – tartalmi elemei mellett – formai szempontból is összegezte Isti és a Szegedi Egyetemi Színpad együttműködését: Magyarországon ugyanis ez az előadás alkalmazta a legtökéletesebben a szegény színház formanyelvét. (...)

Isti aszketikus kíméletlenséggel csupaszította le a játékról a legcsekélyebb képzőművészeti vagy zenei elemeket is (Grotowski ezek alkalmazását a színház kleptomániájának tulajdonította), a lehetséges végletekig vitte a radikális szövegkezelést, és kristálytisztán, archetípusokba sűrítve fogalmazott meg egy – kollektív tudatalatti – hagyományt. Mindez olyan fehér izzássá hevítette a színészi alakítások intenzitását, hogy az előadás elementáris, szinte megsemmisítő erővel hatott a közönségre. (...)

A közönség két-három sorban vette körbe a téglalap alakú színteret, karnyújtásnyira ülve a szinte eksztázisban játszó színészekről, akik a rendelkezésükre álló teljes területet kihasználták, és amikor például a gonosz szellemektől megszállva kétségbeesetten rohagáltak, komoly veszélyérzete támadt az embernek, hogy őt is elragadják és rettegésük körébe vonják. A játékteret mindössze két, a téglalap egyik átlójának végénél, a padlótól körülbelül harminc centiméter magasságban elhelyezett, egymással szembefordított reflektor világította meg, ezeken kívül semmilyen más díszletelemet nem alkalmaztak. Gyakorlatilag jelmezről sem beszélhetünk, hiszen a Kömvésesek alsólab-szár-középig érő, szűk fekete nadrágján kívül csak Kelemen és Boldizsár, a darab főszereplői viseltek nagy, bő fekete köpenyt, valamint a Vándor fehér parasztinget és Anna, a főhős felesége ujjatlan, hosszú fehér ruhát. Az ember mégis leginkább az előadás képeire emlékszik. Azt hiszem, soha olyan erős színpadi víziókat nem láttam, mint például a falak emelkedése és ledőlése, amit a színészek maguk játszottak el. A Kömvésesek formálták meg a saját testükből – kuporgó helyzetből fölegyenesedve – Déva várának fölmagasodását, majd valami hihetetlen rémülttől megszállva elvágódtak. Bennük épült föl és bennük omlott le a vár, hiszen ez az előadás az alkotó ember hitéről szólt. Hasonlóan szívszorító jelenetként vésődött a lelkembe a feleség befalazása: a Kömvésesek szorosán körbeállták, el is tűnt közöttük, majd álló alakként maguk fölé emelték, s aztán mohón belé kapaszkodva lehúzták maguk közé, mintha egy kézrengeteg nyelte volna el. Vagy hadd idézzem fel a játék leghatásosabb vizuális elemét. Amikor kiderült, hogy az emberáldozat értelmetlen volt, és a Kömvéseseket talán be sem engedik az általuk fölépített várba, a társakról pedig kitudódott, hogy mindannyian csak a pénzért cselekedtek, vagyis Kelemen az egyetlen vesztes, akkor a Vándor – aki szembesítette a címszereplőt az igazsággal – karját széttárva élő keresztté vált, Kelemen meg a hátára vette, és kálváriát járva körbehordozta őt. Ez az egyetlen gesztus krisztusi példázattá lényegítette a legendás várépítőnek a közép-európai folklórból származó alakját. (...)

Részben a *Petőfi-rock* keltette forradalmi hangulat miatt 1973-tól folyamatos politikai és pénzügyi vizsgálatok indulnak a csoport, különösen Paál István ellen, amiről jól tanúskodnak a csoportba beépített besúgók jelentései (ezekből részleteket a kötet függelékében olvashatunk), és ellehetetlenítik a munkáját. Leszerződik a Pécsi Nemzeti Színházhoz rendezőnek, és elkészül a csoporttól, akik szélsőségesen vegyesen fogadják a bejelentést: ki apatikusan, ki támadóan, hogy elárulta, amit hirdetett, hogy a színház segítségével létre lehet hozni „valamiféle becsületes, önmagával szembenező társadalmat...” Ahogy ő maga később megfogalmazta: „...mert a színház gondolkodó emberekre számít. Úgy véltem, hogy a színház segítségével szembe lehet fordulni a fennállóval.” „Egyfajta csapda volt, amibe belementünk. Ma már tudom, a permanens forradalom nem létezik, és én a csoportot bizonyos mértékig fanatizáltam. Politikai, emberi, etikai és magánéleti mércét állítottam föl. Ezt az együttes tagjai önként vállalták. Aki nem, az magától kisodródott. (...) [Annyira voltam zsarnok] amennyire – a nem túl puha rendszerben – egy embernek mindenféle áldozatok árán össze kellett tartani egy közösséget. Szembe kellett néznünk azzal, ha továbbra is ilyen intenzitással akarunk dolgozni, akkor ebből kellene megélnünk. Kiderült, hogy nincs ebből semmiféle kiút.”

Írt egy összefoglalót (a kötet függelékében ez is olvasható), amiben megfogalmazza egy saját színház alapelveit, működésének lehetséges feltételeit, de ennek megvalósítására az adott politikai helyzetben nincsen lehetőség.

Paál István a Pécsi Nemzeti Színházban, majd Szolnokon lesz rendező, Szolnokon főrendező is, aztán egy újabb politikai csapda után otthagyja Szolnokot és Veszprémben szerződik. A csoport legkitartóbb tagjai Árkosi Árpád vezetésével tovább dolgoznak, elsősorban szarkasztikus kabarékat készítenek, de végül Árkosi is elmegy a szolnoki színházba rendezőnek, Ács Jánost felveszik a Színművészeti Főiskola rendező szakára, a csoport teljesen átalakul.

A kötet végén található adattárban a Szegedi Egyetemi Színpad bemutatóinak adatai és Paál István rendezéseinek felsorolása található.

Kovács Gáborján

A gyarló és a hibátlan

Artus – Baltazár Színház koprodukció: *Ideje van a fénynek*. Játsszák: Klabacsek Dániel, Kovács Panka, Keresztes Anna, Kocsi Zsófia, Körösi-Fehér Nándor, Medetz Attila, Szilvásy Márton.

Rendező: Elek Dóra és Goda Gábor. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. május 28.

Slippery Art Project: *Within a Thousand Suns*. Koreográfus és előadó: Oktawia Ścibior és Samory Ba. Hangvilla, 2025. május 28.

Láttam egymás után két produkciót egy májusi szerdán Veszprémben. Az volt az érzésem, hogy hatással vannak egymásra, kölcsönösen felerősítik egymást, noha bizonyára véletlenül kerültek egymás mellé a fesztivál programjában.

Az egyik produkció azt mutatja meg, hogy a színházi cselekvésbe bevont testi-szellemi gyarlóságokon és megfosztottságokon keresztül hogyan mutatkoznak meg az emberi létezés keretfeltételei, és hogyan mozgósítják a nézőkben az olyan alapvető értékeket, mint a szabadság, a szolidaritás és az emberi méltóság.

A másik produkció két majdnem tökéletes – félistenre vagy angyalra emlékeztető – emberi lény, egy nő és egy férfi páros magányát szemlélteti. Jelképértékük van, ezért mostantól nagy kezdőbetűvel írom őket. Annak lehetünk nézőkként a tanúi, hogy a siklás, a gördülés végtelennek hihehető szabadsága azt sugallja: nincs letérés a pályáról, csak variálni lehet a köröket a nehézkedés törvényeihez igazodva. A Nő és a Férfi ideig-óraig elhitheti a nézővel, hogy energiájuk és mozdulatokat irányító tudásuk végtelen, de aztán rájövünk, hogy repülni mégsem tudnak, bőrükből kibújni nem tudnak, a másik személy határvonalán áttörni nem tudnak. Kétszer két görkorcsolya, négyszer öt kerék: ez határozza meg a színpadon az emberi létezést.

Ráadásul a háromtétéles koreográfia utolsó tételében színre lépnek a mankók. Összeütköznek, összezsattannak. Kétszer két mankó felfüggeszt kétszer két görkorcsolyát, meg-meghosszabbított lebegő állapotba kényszeríti őket.

De a mankókról és az *Ideje van...*-ban felbukkanó pálcákról és paravánokról majd egy kicsit később.

Most először is azzal a nehézséggel próbálok szembenézni, hogy recenzensként arról kellene beszámolnom, ami a két játékterben *látható* volt. Ez pedig a szóban forgó két produkció kapcsán a lehetetlenséggel határos. Egy színbírálatban a látvány érzékeltesítésének a színpadi történéshez, azon belül a szorosabb értelemben vett cselekményhez kell kapcsolódnia. Ez a két produkció pedig – mindkettő a maga módján – attól erős, hogy a cselekményt problematikussá teszi vagy drasztikusan redukálja.

Oktawia Ścibior és Samory Ba teljesítménye mindenekelőtt mutatvány, a mutatványt pedig nehéz cselekménybe foglalni, noha nyilvánvaló, hogy a három tételben három különböző történésornak vagyunk tanúi, vagy hogy a szuggesztív kísérőzene ugyanúgy cselekménybeli fordulatokat sugall, mint – mondjuk – Nino Rota zenéje egy Fellini-filmben.

Az *Ideje van...* esetében még nehezebb a látottakat megragadni. Ez tudniillik egy mozgásszínházi elemekből építkező oratórium. Vagyis a cselekmény külsődleges része, az úgynevezett „fabula”, ami nagyjából Jacques Lusseyran francia író (1924–1971) élettörténetén alapul, a kisgyerekkori balesettől az antifasiszta ellen-

álláson át a buchenwaldi haláltáborig és a túlélésig, különösebb nehézség nélkül rekonstruálható.

Viszont az előadás nem erről szól.

A cselekmény lényegi része (szak kifejezéssel: a „szüzsé”) az emberi létezést sújtó megfosztottságokat igyekszik kifejezni, középpontban a vaksággal. Van a külsődleges cselekményben, de inkább a perifériáján másféle megfosztottság is, emlékezetvesztés vagy fél kar hiánya. Ezeknek megvannak a színpadi képi megfelelőik, de a vakságnak, amely az előadásban „mindent visz”, nincs ilyenje. Vagyis nem a lágerbeli barakkokat, foglyokat, őrszemélyzetet stb. látjuk (noha észlelhetjük ezek stilizált felidézését Goda Gábor tér- és mozgáselemein keresztül, valamint megcsodálhatjuk a Baltazár Színház alkotóit, amint szemünk láttára emelkednek színházon kívüli, civil személyiségük fölé), hanem *magát a vakságot*. Nem az a lényeg, hogy a szereplő számára milyen formát ölt a vakság (például, hogy iránytalan fényként, nem pedig sötétségként mutatkozik meg), hanem az, hogy a főszerepet alakító Klabacsek Dániel, aki maga is világtalan, miképpen ölti magára Lusseyran személyiségét, és miképpen válik Lusseyran élettörténete által a játékterben hatványozottan önmagává, saját sorsával, azon belül saját világtalanságával együtt.

Klabacsek szereplését és a többi hat játszó személyét paradox módon azért érzem fajsúlyos színészi teljesítménynek, mert nem profi színészként viselkednek. A főszereplő nem eljátssza a rá osztott szerepet, hanem ott áll, és nem tehet mást. Elviszi a hátán Lusseyran sorsát, egyszersmind ő maga a nehéz sorsú ember. És akkor felvetődik a kérdés: mi az, hogy nehéz sors? Miről ismerjük meg a nehéz sorsú, sérült embert? A színpadi válasz, cinikusan fogalmazva: nem elég annak lenni, annak is kell látszani.

Van azonban az *Ideje van...* színpadi látványának egy ennél mélyebbre nyúló belső ellentmondása is. A párhuzamosan álló vagy dőlő pálcák, a változó fényerővel derengő vagy kápráztató paravánok, a priccsé összetolható hokedlik önmagukban is megszervezik a játékkeret, de annak van egy tárgy fölötti rétege is: a látvány el nem hanyagolható része a vetített álló- és mozgóképek sora. Az utóbbi felvételeken a színpadon is látható alkotók ejtenek néhány töredékes szót, mondatot hétköznapi önmagukról. Vagyis a köznapi életutak egybeolvadnak Lusseyran élettörténetével, a személyre vonatkozatható vallomások beletorkollanak Vörös István színpadi szövegébe. (Vörös munkájának köszönhető a működőképes színpadi szöveg, Lusseyran magyarul hozzáférhető két könyve alapján.)

De igazából az állóképek színes kavalkádját éreztem (jó értelemben) zavarba ejtőnek. Az előadás utolsó harmadában szó esik a tobozmirigy spirituális funkciójáról, és az egyik kivetített képen csakugyan mintha a tobozmirigyét ismertem volna fel. A tobozmirigyet lelki folyamatokra irányuló belső szemnek tekinteni évezredes hagyomány. Az előadás után világozott fel egy hozzáértő barátom arról, hogy amit nonfiguratív festménytárlatnak híhet az avatatlan szemlélő, az valójában az agy különféle metszeteiről készített, kontrasztanyagokkal színezett felvételek sora, és ezek a felvételek azokat az elváltozásokat mutatják, amelyek a színjáték alkotóit a hétköznapi életben terhelik.

Mindezzel Goda Gábor és Elek Dóra nem azt sugallja, hogy az ember egy biológiai tényező a sok közül, hanem éppen az ellenkezőjét. Vagyis azt, hogy az emberi lény az összes rápakolt teherrel együtt, lehetőleg azokat is eszközként használva, reprezentálja a létezés teljességét. Maga Klabacsek Dániel, illetve az általa alakított buchenwaldi fogoly ezt úgy fogalmazza meg, hogy a legsúlyosabb fogyatékoság a fogyatékoságokat el nem fogadni. A két külső szem vaksága felerősíti a belső szem látóképességét, és így a színész a nézők szeme láttára többlettudás hordozójává válik.

Aki ennek tanúja lesz, érzi a vele járó felszabadító hatást, ami ugyanakkor terhet is jelent. Ez pedig baljóslatú és nehéz rakomány.

A másik produkció látszólag ennek ellenkezőjéről, a poggyász lepakolásáról, a létezés könnyűségéről szól. A két görkorcsolyás táncos minden mozdulatával azt sugallja (ne feledjük: jóformán csak mozdulataik vannak), hogy ők bezzeg minden

tehertől meg tudnak szabadulni. A beszéd terhétől mindenképpen. Az ő mutatványuk a díszfelvonulás, a karneváli revü felől érkezett a kortárs színpadra, akárcsak a testvérműfaj, a műkorcsolya vagy jégtánc. Ez magyarázza a tagolt beszéd hiányát, amelyet csak kiemel az aláfestő zene. A karneváli alakok hagyományosan allegóriák voltak, megszólalásuk célja önmaguk azonosítása lehetett, esetleg egy hozzá, mármint az identitáshoz kapcsolódó találós kérdéssel együtt. Viszont a mégoly szellemes megfejtésért járó jutalmat már a barokk fejedelmi udvarokban sem lehetett bevasalni (az udvarmester munkaköri kötelessége volt, hogy az allegóriák felvonulásakor süketnek tetteesse magát). A sportággá váló jég- és görkorcsolyatáncban pedig nincs megfejtés, mert nincs találós kérdés: az emberi testről lefoszlik minden jelképiség és minden egyéni jellemvonás.

Aki a színpadon kering négyszer öt keréken: egy Nő és egy Férfi, ha úgy tesszük, a Nő és a Férfi. Gördülékenységük jóvoltából annyira *csak* emberi lények, hogy egyikük női, másikuk férfi mivolta is elmosódottnak érződik. Ez csak látszólag ellentmondás: a női-férfi elmosódottság a csakis egyféle megmutatkozásból, az „emberi, túlságosan emberi” létezés rideg absztrakciójából következik.

Oktawia Ścibior és Samory Ba kiszakadt az évszázadokkal ezelőtti színes karneváli forgatagból. Talán annak idején Casanova körül keringtek a befagyott Canal Grande jegén ők ketten. Akkoriban még nem létezett görkorcsolya, így tehát a fagypontra alá hűlt Velencei Köztársaság francia forradalom előtti jégfelületén – úgy képzelem – ébenfából vagy elefántcsontból faragott korcsolya növelte a reprezentáció fényét. Virtuóz duótán-cuk mind a régi jégen, mind pedig a mai deszkán arról szól, hogy megszűnt vagy legalábbis elgyengült az individualitás és az identitás hagyományos ellentéte: előbbi kilúgozódott, utóbbi elhalványult. Ez ad a színpadon látható Nőnek és Férfinak olyan légies könnyűséget, hogy – egy pillanatra azt hiszem – akár fel is repülhetnének. Mégsem repülnek. Hanem az előadás végső fázisában mankón vonszolják még mindig hibátlan testüket.

Ehhez foghatóan virtuóz vonszolást én még soha életemben nem láttam.

Csak hogy mire a mankók megérkeznek a háttér sötétjéből, már minden fontos dolog eldőlt. Nemcsak az, hogy a Nő és a Férfi hiába szeretne megszabadulni a gravitációtól, képtelenek függetlenné válni tőle. Hanem az is, hogy egymástól sem képesek elszakadni, holott semmi köztük egymáshoz. A duótánc általában arról szól, hogy az Egyik formába, mozdulatokba önti – lehetőleg minél leleményesebben – a Másik iránti érzelmi nyomatékait, miközben beleütközik a testi adottságok korlátaiba, és így alakítja az anatómiai kudarcot koreográfiai sikerre. De ez csak a hagyományos értelemben vett táncszínházra igaz. A görkorcsolya kerekai úgy vezetnek le a spontán indulatot, mint a vilálmhárító az elektromos kisülést.

Figyeljük csak meg, mikor és milyen intenzitással érinti meg egymást a Nő és a Férfi. Nincs köztük gyengédség. Ahogy hatalmi harc sincs köztük. Legigazási kísérletnek semmi nyoma. Még csak megérteniük sem kell egymást, mert mindkettő egy-egy megtestesült evidencia. Annyiban van köztük egymáshoz, amennyiben egymás tájékozódási pontjai a játéktérben.

A Baltazár Színház produkciója a gyarlóságon keresztül ad ízelítőt az emberi létezés csodálatos, egyszersmind irtózatosságtól. (A Szophoklész Antigoné-drámájában szereplő „deinon” szó jelentése inkább „félelmetes”, mintsem „csodálatos”. Márpedig a Baltazár Színház a régi görög tragédiák katartikus félelemfogalmával dolgozik.)

Oktawia Ścibior és Samory Ba az emberi lény szoláris (azaz, szó szerint: napraforgó) jellegére hívja fel a figyelmet. Az embert a földhöz köti a lába, de a feje a nap felé fordul. Őslénytani értekezésekben olvasható, hogyan alakult ki az emberi láb mai formája, amely lehetővé teszi a felgyenesedve járást (amire a többi ember szabású tartósan nem, vagy csak nehezen képes), és ez hogyan tette lehetővé az emberi agy térfogatának drasztikus növekedését. A két performer ennek az évmillióssá folyamatnak a végeredményét mutatja be ötven perc alatt, a görkorcsolyával ugyanakkor ki is húzzák saját lábuk – a törzsféjlődés egyik nagy büszkesége – alól a talajt. Ennek belátását jelképezi és testesíti meg a mankó.

Mint említettem, a mankó (konkrétan: állítható magasságú könyökmankó) felfüggeszti a görkorcsolyát, a szó kétféle értelmében is. Egyrészt a mozgást ezentúl a fogantyú koordinálja, és a botvéggumi szab neki határt. Másrészt a görkorcsolya a szó szoros értelmében függ és lebeg. Ezt a tényt a célzott világítás ki is emelheti, akárcsak az ebből adódó következményt, azt, hogy a fej nem fordul többé a nap felé, hanem lekókad.

Ezen a ponton a performance az archaikus állatutánzó táncra, a rókatáncra, a szarkatáncra és más effélékre kezd emlékeztetni. Csak éppen ezúttal az utánzandó állat maga a fiktív sérülés, a lábtörés vagy a bokaficam. Az terjeszkedik ki az egész emberi lényre, ahogy a fiktív róka vagy varjú is kiterjeszkedik az előadóra. A hasonlóságot erősíti, hogy az állatutánzó táncokat is párosával volt szokás előadni. Ellentétben a Baltazár Színház látomásával, amelyben a sérülés maga az ember, és alapfokon maga a valóság, a Slippery Art Projectben a sérülés egy állat, amely emberi formát ölt, illetve a tökéletes embert a sérült állat utánzására készíti, és értelem-szerűen szintiszta fikció. A két performer nagy paradoxona, hogy a sérülést, a korlátozottságot, a gyarlóságot úgy jelenítik meg, mintha közben megőriznék testi hibátlanságukat és szándékaik kivitelezésének tökéletességét.

Mivel a dolog úgy áll, hogy tényleg megörik, az elsőtől az utolsó pillanatig.

Újdonságművelés*

Slippery Art Project: *Within a Thousand Suns*. Koreográfus és előadó: Oktawia Ścibior és Samory Ba. A Tánc Fesztiválja, Hangvilla, 2025. május 28.

Oktawia Ścibior és Samory Ba jelenléte tette nemzetközivé idén a Tánc Fesztiválját, előadásuk – *Within a Thousand Suns* – kapta az innovációs díjat a táncszínházi kifejezés eszköztárának bővítéséért. Fel is merülhetnek bennünk kérdések ezzel összefüggésben. Mi is ez az innováció? Más-e az inline korcsolya, illetve a mankó innovatív természete a kortárs tánc szempontjából? Felszabadítottak-e az alkotók egy médiumot tágasabb esztétikumú gondolati-érzéki létre?

Mindkét előadó a műkorcsolya, a versenyek világából érkezett, Oktawia Ścibior fizikát és bioinformatikát is tanult, jazztáncsal is foglalkozott, Samory Ba profi jégshowtársulatok tagjaként is ismert, mindketten koreográfusok is, alapítói/tagjai olyan egyesületeknek, közösségeknek (Le Patin Libre, Slippery Art Project), amelyek a korcsolyázást művészi nyelvként értelmezik, kísérletezők, számos projekt résztvevői – elsősorban Franciaországban. A páros hat éve dolgozik együtt, ami számukra egyszerre jelent alkotást és kutatást.

A „műkorcsolya” elnevezés – bár a magyar szó előtagja eredetileg a korcsolyabemutató művészi jellegére utalt – ma egyértelműen egy versenysportot nevez meg, melynek van olyan ága (a jégtánc), amely előadásmódjának finomabb természetével, az akrobatika kevésbé hangsúlyos voltával és már a nevével is jelzi határterület voltát. Egy kivételes produkció – a műkorcsolya világában általában – a technikai tudás, a bravúrok, az elegancia, a design, a zenével beoltottság érzelmi, esztétikai együttállása. Innen nézve talán nem is tűnhet különösen innovatív ötletnek a „színpadra vitt korcsolyázás mint kortárs tánc” ideája.

Amikor az ifjú Szepsi Csombor Márton – többnyire gyalog – a 17. század elején bejárta Európát, majd megírta – elsőként e témában magyar nyelven – európai útikönyvét *Europica Varietas* címmel, egy holland téli szokást mesél el, amelynek főszereplője a korcsolya (azaz csuszkondó): „...az leany az ferfiunak az ferfiu á leanynak labára fel köti á czontbol vagy csak fabol czinalt Czuszkondot, de ez nem így vagyon mint itt Magyar Országban láttam, hogy egy nagy vassal meg szegezet bot volt kezében az jeghen jaronak, hanem szinten csak labainak mesterséghesen való félre taszítása által, fel hanyása es mozgása által az eghész nép lattára el indulnak, és oly sebességgel mennek hogy egh alatt nincz oly lo ki velek el érkeznek.” Ez az innováció egyik izgalmas eleme. A sebesség. Egy színpad terébe „zabolázni” az – akár egy lóval versenyző – gyorsaságot, energiát. Oktawia Ścibior és Samory Ba a „három különböző koreográfiai univerzumban kibontakozó”, „triptichonként komponált” előadásban gubbaszt, épp csak gurul, rúg, terpeszt, araszol, ring, pörög, forog, csúszkál, ugrik, lendül – és félelmetes intenzitással, a gyorskorcsolyá-

zókat idéző mozdulatokkal zúg, száguld körbe-körbe a színpadon, a néző érzi a szelet, hallja a karcolódó, súrlódó hangokat, és úgy érezheti, hogy ez a közeg kicsi, a történet feszíti szét a teret. (Elképzeltem, lehetne-e szikárítani vagy éppen brutálisabbá tenni ezt a fajta testléte a harmadik emeleti kamarateremben...) A feszültség kivételes forrása a tudható, érezhető uralt energia, amely – bizonyos értelemben – funkciótlan, aránytalan egy adott közegben. A másik innovációs erőnek a siklást érzem. A siklás rokon a repüléssel – „Egy madárraj gyorsasága és eleganciája” – ahogy a *Le Patin Libre* egyik előadása kapcsán is olvashatjuk. A kanadai társulat első nagy sikerű – horizontális – produkciója a *Vertical* címet kapta, s az alkotópár honlapján is olvasható a gondolat: a siklás képessége az emberi testek szinte földöntúli mozgását teszi lehetővé, s hogy a korcsolya segítségével, az általa elért kiterjesztéssel a testiség határait is feszegetik. (Érdekes ehhez kapcsolódóan az előadásokat filmként látni, amikor a vizualitás „elengedi” a szűk, behatárolt teret, és más távlatokat nyit.) Többek között ezért is haladják meg a jégtáncot, a klasszikus műkorcsolya világát: a segédeszköz kínálta adottságok dimenziót, nagyságrendet váltanak, témákat kínálnak, elvihetnek az ontológia, az önreflexió, a „hipnotikus dinamika”, a „hektikus konfrontáció”, a „zsigeri impulzusok” vagy éppen az illúziók felé másképp, mint ahogy megszokhattuk. Ha műkorcsolyát nézek, ritkán jut eszembe, hogy aki ott suhan, az éppen gondolkodik, szenved, vagy hogy a társ testi jelenléte és tekintete megváltoztatja a világát. A *Within a Thousand Suns* című előadásban a korcsolya a test része, mint valami organikus implantátum (érthetjük ezt oximoronként), nem segédeszköz – az inkább a mankó, ami mintha a kar mechanikus meghosszabbítása lenne, segít a leromlásban, segít felkelni, hogy a siklást újratanulják a lelkek. De az előadásnak és mindennek a végén mégis el kell dobnia, amikor az ember hátrál a megvilágítottból a fénybe, és már csak a lélegzés van. Távoli – és nem ironikusnak szánt – áthallásként: „Kuli meghal. / Kuli neem tud meghal! / Kuli örök. / csak guri-guri” (Weöres Sándor).

A 45 percen mintha folyamatosan egy szavak előtti érzelemérzékelés-fizika (értsd a fizika szót eredeti értelmében is: természet) világában lennénk, mindig újrakezdő interakciókkal, ön-, társ- és kö-

zereflexiókkal, felfedezésekkel és visszasaesésekkel, improvizatívnak tűnő külön teret teremtő mozgásokkal, egymás felé közeledésekkel, utánzásokkal (néha mint egy rossz tükör), koreográfiával, egy testté válással, konfrontációkkal, eufóriával és küszködéssel. A potenciából, lehetőségből a tényleges jelenléte, talán a megtaláltat őrizni próbáló agóniába csúszunk, amikor lüktet a sötét, a testek sziluettek lesznek, és a mankók nagy erővel eldobatnak. Az ellenpontoszó hangok, a fények virtuális teret teremtenek, amelyet a mozgás párhuzamos hangjai folyamatosan felsértenek vagy feledtetnek. Számomra gyengítette az intenzitást a vissza-visszatérő „kürérzet”, a – nem feltétlenül indokoltan érzett – önismétlések kissé hígító hatása, ugyanakkor megragadó, különleges, a zárlatban megragázó pillanatok is adott a darab.

Innovációjuk egyértelmű bizonyítékának érzem, hogy nagyon szívesen néznék Oktawia Ścibior és Samory Ba előadásában az ő szeretett és megtalált művészi nyelvükön beszélő színpadi vagy filmes egyperceseket.

Vondervisztne Kapor Ágnes

Források

<https://mek.oszk.hu/05700/05731/html/szep-si0212/szep-si0212.html>

<https://www.slipperyartproject.com/>

<https://www.lepatinlibre.com/>

* korábbi javaslat az innováció szó magyarázására

Azonnal kézen fog az Artus – Baltazár Színház produkciója, a színészek koncentrált jelenléttel, fontos mondanivalóval érkeznek, ezt sugallja az előadás minden perce. Tiszta lappal érkeztem, épp ezért lassan sejlenek fel a részletek. A színdarab Jacques Lusseyran francia író két önéletrajzi regénye alapján készült, aki fiatal korában egy balesetben elvesztette a szeme világát. A nácik által megszállt Franciaországban ellenállási mozgalmat szervezett és vezetett, majd 19 évesen elfogták, börtönbe zárták. A buchenwaldi koncentrációs táborba deportálták, amit a nagyon kevés túlélő egyikeként hagyott el. Életének idáig tartó szakaszáról szól az előadás.

Az elfogadás ideje

Ideje van a fénynek. Artus – Baltazár Színház. Játsszák: Klabacsek Dániel, Kovács Panka, Keresztes Anna, Kocsi Zsófia, Körösi-Fehér Nándor, Medetz Attila, Szilvász Márton. Rendező: Elek Dóra és Goda Gábor. A Tánc Fesztiválja. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. május 28.

Francia összekötő zenéssel, kevés, de nagyon fontos mondatokkal, mozaikokból ismerjük meg a Klabacsek Dániel által kiválóan megformált férfi gondolatait, elmékedéseit a világról, sorsának alakulásáról, fogyatékoságáról, a vakág és a látás szubjektív értelmezéséről. Az ellenállási mozgalomban például az a feladata, hogy a hangjuk alapján sorolja be a hozzájuk jelentkezőket: melyikük jó és melyikük rossz ember. Akkor a vakág egy hiány, vagy itt épp egy szuperképesség kialakulásának oka?

Hangsúlyos a darabban a betegség, vizsgálatokra járás, akár embereken való kísérletezés jelképrendszere, hátul két fehér vizsgálószobát idéző paravánfalat látunk, felette kivetítővel, és egy guruló kézmosót. Folytatva ugyanezt a motívumot: Buchenwaldban a rokkantak barakkjába kerül be főhősünk, és itt különös eseménynek tanúja: egy félkarú és egy féllábú lejt el közös táncát.

A vakág-látás értelmezése a másik nagy szimbólumrendszer az előadásban. Megismerjük a nem látás fokozatait, elmondják, mit érzékel egy látássérült ember, szó esik a harmadik szemről. Lefestik számunkra, hogy milyen lenne egy vak tekintete, pillantása. És természetesen a fény és a sötétség ellentéte, a fénylátás, fénykörök és vaksötét közti átmenet is mind-mind a főszereplő elmékedésének tárgyai. „Fürödtem a fényben, melyet a vakág hirtelen közelebb hozott. (...) De soha nem létezett számomra a fény ellentéte. A látók gyakran beszélnek a vakág sötét éjszákjáról, ami az ő szemszögükből persze teljesen érthető. De ez az éjszaka nem létezik. Életem egyetlen tudatos órájában sem szakadt meg a világosság folytonossága – sem nappal, sem éjszaka, álmomban... Egy olyan világot láttam, amely belemerült a fénybe; egy világot, mely a világosság által és a világosságból élt.” (Jacques Lusseyran)

A kellékek közül hangsúlyosak a botok, amik a gyengénlátók segédeszközén kívül kerítésrácsokká, puskákká is át tudnak alakulni. De megjelennek a kövek: fekete kövek a csukott szemek előtt (a szemek helyén?), később a szívdobogás ritmusa kövekkel kidobogva. Fejfák alakulnak a fapadok és néhány tányér, evőeszköz és bögre segítségével. Nagy attrakcióként egy tudományos (ál)tétel bizonyítása során az egyik szereplő „látás nélkül” képes felismerni egy valaha koncentrációs táborban használt kanalat. Az előadás úgy vicces, hogy nem vicces, nem merünk nagyon nevetni. Egyrészt mert a színészek halálosan komolyan és vérprofin játsszák az előadást, másrészt a téma komorsága okán sem. Viszont egyébként a humor, önirónia fontos szerepet tölt be a visszaemlékezés során is, és az önelfogadásban is segít.

A francia vak férfi történetére rámontírozódik a Baltazár Színház színészeinek saját valósága, saját sérüléseik, „fogyatékoságaik”, saját kihívásaik az életben. Időnként látjuk is a színészeket civilként a kivetítőn, néha mondanak is pár szót magukról. Aztán visszatérünk a színdarab világába. Minden átpakolás, minden bútordarab arrébb mozgatása, helyváltoztatás, kellék- vagy ruhacsere teljesítendő kihívás és ugyanakkora feladat a színészek számára, mint maga az előadás

eljárása, a koreográfia követése, a mondatok kimondása. Ideje van az átpakolásnak, ebben az előadásban is mindennek saját ideje és sajátos tempója van. Az elfogadás ideje is ez: saját és mások fogyatékoságainak, tökéletlenségének elfogadása.

„Az 1998-ban alakult Baltazár Színház az egyetlen olyan színtársulat hazánkban, melynek tagjai értelmi sérült, illetve látás- és mozgáskorlátozott színészek. Lehetőséget teremt sérült emberek számára, hogy tehetségüket megmutassák, a nézők számára pedig, hogy megtapasztalják a bennük rejlő különleges tehetséget. A Baltazár legfontosabb célkitűzése, hogy előadásaikkal bizonyítsák: a sérült emberekkel kapcsolatos előítéletek átirhatók – általuk színesebb és gazdagabb a világ” – írja a társulatot bemutató szöveg.

Azt gondolom, tanulhatnánk ezektől a színészektől, ezektől az emberektől. Alázatot, önelfogadást, komolyságot, humort, és minél több nézőnek kellene látni az előadásaikat ahhoz, hogy empátiát, toleranciát érezni természetes legyen számunkra. És megérteni, elfogadni azt, hogy „a boldogság nem kívülről jön. Bennünk van, bármi is történjen velünk. A világosság nem kívülről jön. Bennünk van, még ha el is veszítenénk szemünk világát.” (Jacques Lusseyran)

Szikra Ágnes

használja képzeletét, a fantáziáját vagy épp a zsigeri ösztöneit, amikor befogadja a produkciót, és hagyja az érzelmeit, gondolatait szabadon áramolni. Miként a Góbi Rita Társulat *Vibration* című előadása is, amely tág teret ad a képzettársításoknak.

A két táncos jelképezhet egy furcsa élőlényt, testvéreket vagy egy párkapcsolati drámát, mindegy is, táncuk nekem az együttélést, majd szétválást jelentette. Kezdetben szorosan összefonódva léteznek, együtt lüktetnek, hiszen a zene is egyenletes, megnyugtató fehér zaj, aminek hatása alatt harmonikusan mozognak, kiegészítik egymást, mint egy test két végtagja. Néha

azonban erőszakosabbá válnak a hanghatások, a digitális zaj külső stresszhatásként éri őket, emiatt megtörik a harmónia, mozdulataik idegessé, rovarszerűvé válnak. Előtör az individuum, nyújtózkodnak, már nem egymás mozdulatait utánozzák, kifelé vágyakoznak, még ha gyanakvó, ijedt módon is, mintha félnének az elszakadástól. Mikor a digitális zaj ritmikussá válik, próbálják lekövetni, de már külön-külön reagálnak. Nem érintkeznek, megszakad a fizikai kapcsolat, a külső fenyegetést saját módszereikkel próbálják legyőzni. Néha megtörik a digitális zaj ritmusa, ekkor újra visszatérnek egymáshoz, ismét igyekeznek közö-

sen mozogni, de ez a szoros közelség nélkül nehezen vagy sehogy se sikerül. A táncosok szétválnak, immár szólóban, végleg két külön entitásként táncolnak, próbálgatják testüket, végtagjaikat, keresik új lényük formáját. Visszatér a fehér zaj, szívdobogáshoz hasonlít. A két fél végleg eltávolodik, a táncter két végébe kerülnek, bár egyforma pózban. A digitális zörej felerősödik, ám a táncosok szinte mozdulatlanok, testtartásuk harmóniát sugall, békét és magabiztosságot, nem törődnek a zajjal. Különváltak, de megtalálták a maguk ritmusát.

Németh Csaba Miklós

Boléro és a Vadak

A Tánc Fesztiválja, megnyitó. A Szegedi Kortárs Balett előadásai. *Boléro*. Táncolták: Nier Janka, Letizia Melchiorre, Diletta Ranuzzi, Diletta Savini, Désirée Bazzani, Czár Gergely, Kiss Róbert, Adam Bobák, Vincze Lotár, Francesco Totaro, Miriam Munno. Koreográfus: Enrico Morelli. *Vadok*.

Lány: Diletta Ranuzzi. *Vadok*: Füzesi Csongor, Letizia Melchiorre, Czár Gergely, Diletta Savini, Désirée Bazzani, Nyeste Adrienn, Kiss Róbert, Nier Janka, Francesco Totaro, Vincze Lotár, Miriam Munno, Giordana Marzocchi. Koreográfus: Juronics Tamás. Hangvilla, 2025. május 27.

Ravel: *Boléro*

Az idei fesztivál válogatási mottója az intimitás, kamarajelleg volt, nem pusztán a látvány fontos a megtekinthető produkciókban, hanem a sokkal lényegesebb belső történetek – tudhattuk meg Horváth Csaba fesztiváligazgatótól a XXVII. Tánc Fesztiválja megnyitóján.

A *Boléro* Maurice Ravel francia zeneszerző műve, melyet eredetileg balettnek és színpadra szánt. A mű ötlete is egy táncosnőtől, Ida Rubinsteinől származik, ő adta a megbízatást 1928-ban Ravelnek, és a mű első koreográfusa is egy nő, Bronyiszlava Nyizsinszka, a híres balett-táncos, Vaclav Nyizsinszkij húga volt.

A zenekari irodalom egyik leggyakrabban előadott alkotásaként számon tartott darab végig lüktető, egyre feszültebb, sodró lendületű tánc. A színpad üres, a hátsó falon kör alakban lámpákat látunk. Pirosra világított padlón feketébe öltözött, semleges testek, fekete nadrágot és fekete felsőt viselő alakok táncolnak. Az ütőhangszerek felvonultatásával Ravel az egekig fokozza a feszültséget, végül már az egész nagyzenekar együtt szólal meg, és egy hatalmas zenei áradássá olvasztja össze a dalt. Ketten, hárman, négyen érkeznek a táncosok, egymáshoz illeszkednek, egymáshoz képest helyezkednek, próbálnak

párt találni, egymást kiegészíteni, kapcsolódni másokhoz, a másikkal. A darab tézőpontja az, hogy a nagyzenekari rész egy váratlan pillanatban megtorpan és lezáratlan marad. Az egyre intenzívebb, kétségbeesettebb kapcsolódási próbálkozás végén önálló molekulákra bomlik a tömeg, együtt de egyedül, egyesével táncolják ugyanazt, majd mindennek hirtelen vége szakad. A fokozás (kétségbeesés) végtelenségének érzete valósul meg ezzel, Ravel ennek a végtelenségnek a lebegését hagyja ott műve végén a levegőben. „Hát: így végződött, mi épphogy kezdődött. / Ez történt. S nincs feloldás, enyhülés.” (Petri György)

Vadok

Rács mögötti tömeget látunk, piros-fekete csíkos, néhai ősi civilizációt felidéző ruhásokat, ketrecben vadakat, az állatkertben megtekinthető „barbárokat”: akik valójában mi magunk vagyunk. Civilizációs gesztusokat, a mai társadalomra jellemző mozaikokat villantanak fel. Mi – mint egy kirakatban – látjuk, és tükörbe nézünk, saját magunkra. A kezdődő kísérletezés után egyénileg, de egyforma gesztusokkal, mozdulatokkal próbálgatják szárnyaikat. A rácsok mögötti horda időnként fenyegetően kinéz a közönségre, bámul, beszippan, mérlegel, töpreng valamin. Tá-

madásra készül, az erőviszonyokat latolgatja? Kitorne? Elfogna?

A *Vadok* című darab koreográfiája Lázár Dániel *Együtt vagy egyedül* című zeneművére készült, mely a 2020-as Müpa Zeneműpályázat díjazottja volt. És ez a muzsika nagyon izgalmas, jól megmozgatja a fantáziát, és a koreográfia vele megy, egymást erősíti a kettő, feszült, meglepő, vibráló. Ez a zene csak ehhez az előadáshoz illik, és ez az előadás csak ezzel a zenével képzelhető el.

Az eleinte egyéni próbálkozások között egységbe kovácsolódnak, együttes erővel, tömegként mozognak és összerendeződnek a Vadok. Körbetekintenek és kiszemelnek egy áldozatot, akit magukkal visznek/hívják a rácson túli belső világba. A rács bezárul. De mit csinálnak a másik világból érkező nővel? Feláldozzák, saját képükre formálják, beolvasztják, elérik, hogy közéjük akarjon tartozni? Felfalják szőröstül-bőröstül? Egyáltalán nem egyértelmű, talán ők maguk sem tudják, mit akarnak. Mit kezd a tömeg azzal, aki más, mint ők? Kísérletük sikerülhet: a Lányt megfosztják ruhájától, és már így, pőrén egészen közéjük való lesz. Az áldozat eggyé válik a Vadakkal. Igen ám, de a darab végén a rács újra kinyílik, és a horda új zsákmány után néz...

Szikra Ágnes

Kettő az egyben, avagy Veszprém terei

Hevesi Fanni, Csáki Benedek: *Elmozdított formák*. Veszprém utcái, terei (Óváros tér – Szabadság tér – Brusznayai u. 2.), 2025. május 27. és Balázs Nikolett: *A szobrok megmozdulnak*. Veszprém utcái, terei (Kossuth L. u. – Óváros tér – Szabadság tér), 2025. május 31.

Mivel túlzás lenne azt mondani, hogy értenék a táncművészethez – mondhatni, viszonyom a tánchoz tiszteletteljes, de távolságtartó –, ezért nem is próbálnék kritikát írni A Tánc Fesztiválja egyetlen előadásáról sem.

Ebben az írásban két különböző produkcióval szeretnék foglalkozni, amelyeket a rendhagyó helyszínválasztás köt össze, hiszen mindkettő arra vállalkozott, hogy a megszokottól eltérő funkcióban használja, lakja be Veszprém különböző tereit, és engem elsősorban ez is érdekelt, hogy mennyire tudták megvalósítani azt a szándékukat, hogy újszerű módon és helyen találkozunk a táncművészettel.

A két produkció nagyon hasonló célt tűzött ki maga elé, és sok szempontból megoldásaikban és helyszíneikben is hasonlóak voltak. Mindkét előadás három különböző színhelyen játszódtott Veszprém belvárosában, és alapvetően mindegyik epizód egy-egy szobor, köztéri műalkotás köré épült, abból inspirálódott. Balázs Nikolett koreográfiája, *A szobrok megmozdulnak*, amelyet vele együtt hét fiatal táncos adott elő, már címében is egyértelműen utalt erre. Hevesi Fanni és Csáki Benedek közösen koreografált és előadott táncának címe, az *Elmozdított formák* az előzőnél általánosabb jelentést és üzenetet hordoz, de szintén már a címadásból érzékelhető, hogy valami, ami mozdulatlan, a produkció során mozgásba jön majd. A két előadás kicsit keretbe is foglalta a fesztivált, az *Elmozdított formák* az egyik első program volt, míg *A szobrok megmozdulnak* az utolsó napra esett.

Az *Elmozdított formák* kísérletezőbb darab volt, helyenként meghökkenítő, expresszionista és naturalisztikus elemekkel. A három helyszínen a táncosok különös küzdelmet folytatott – hol egymást segítve, hol pedig hátráltatva. A kiindulási ponton, a városháza melletti Zsuzsi-szobornál természetesen a víz játszott a főszere-

pet, amely egyfajta közvetítő közeg is volt a két egymással ismerkedő, vödörrel a fején sután érzékvesztett táncos között. A vödörökben ez a víz tovább is vándorolt a következő helyszínre, a *Millenniumi emlékmű*hez, ahol kiegészült a másik három elemmel. Az öselemek szinte zsigeri módon, például földévésen vagy tűztáncokon keresztül való bevonása után mentünk át az utolsó helyszínre, a Hangvilla mellett álló *Ararát* szoborhoz. Itt ismét küzdelem és együttműködés sajátos elegye bontakozott ki, ahogy a férfi és a nő (vagy a két ember) próbált feljutni a hegyre, elérni Noé bárkáját (a beteljesülést, a túlélést?), míg a küzdelem a végével vált végtelenné, befejezetlenné.

A produkció a terek használata szempontjából alapvetően jól működött, ami a viszonylag kis nézőszámából is fakadt: a fesztivál elején még csak maroknyi fanatikus rajongó és a zsűri voltak jelen, minden helyszínen kiegészülve néhány alkalmi kíváncsiskodóval. A Szabadság téren viszont eleinte nehéz volt felmérni, honnan érdemes nézni az epizódot, illetve az áthaladó forgalom is meglehetősen zavaró volt. Ez a Hangvillánál még erőteljesebben érvényesült: nehéz volt belefeledkezni a táncba, miközben fél méterrel a hátunk mögött zajlott Veszprém talán legforgalmasabb főutcájának napi csúcsideje – és néha még egy-egy elektromos rolleres is megpróbált átjutni a közönségen. Ötletes volt viszont az, hogy a helyszínváltásoknál mindig az egyik táncos vezette fel a közönséget, illetve a zenei aláfestés is együtt mozgott velünk egy mobil kihangosító segítségével.

A szobrok megmozdulnak klasszikusabb produkció volt, amely a hét táncos-

lány harmonikus együtt mozgására épült, a koreográfia a nőiség és az élet egyes fázisait, epizódjait mutatta be. Ez az előadás a Kossuth utcán, a *Három gráciánál* indult, a második helyszín itt is a Zsuzsi-szobor volt, a harmadik pedig a *Millenniumi emlékmű*. A helyszínek közötti átmenetek ennél a produkciónál nem voltak kidolgozva, a közönség kisebb-nagyobb csoportokban vándorolt át egyikről a másikra, miután körbejárt a hír, hogy hová kell menni. Ennek az előadásnak már jóval nagyobb volt a közönsége – ebben nyilván az időzítés is közrejátszott, de az is, hogy a helyi előadók sokakat vonzottak. Mindennek nem várt következménye viszont az volt, hogy a városháza melletti részt csak a leggyorsabb 20-30 néző élvezhette a maga teljességében, mivel többen nem értek látótávolságba. A másik két helyszín adottságai ilyen szempontból jobb voltak, bár mindkét helyen igaz volt, hogy a térszerűség lehetőségeit kevésbé használták ki a táncosok, volt néhány ideális perspektíva, mondhatni „nézőtér”, ahonnan szemlélve a produkció leginkább érvényesült. Hét táncossal már lehetett volna törekedni valamilyen komplexebb, többdimenziójú megoldásra.

Mindkét előadás bizonyította az alapkoncepció működőképességét, ugyanakkor az elképzelés korlátai és hátrányai is felszínre kerültek. Az intimebb terek csak kisebb nézőközönséggel működnek igazán jól, illetve a helyszínválasztásnál mindenképpen érdemes figyelembe venni az ottani gyalogos- és gépjárműforgalmat. Nyilván az egyes helyszínek szimbolikus jelentősége, jelentése nagyon fontos lehet a produkció üzenete szempontjából, így nyitott a kérdés, hogy az egyes esetekben inkább melyik szempontot részesítik az alkotók előnyben.

Király Viktor

Három éve e hasábokon A Tánc Fesztiválja tizenkét együtteséről – köztük három külföldről – számoltam be, idén ennél valamivel szerényebb találkozón vehettem részt. Ez a megszorítás nem a bemutatkozó társulatok számában mutatkozik meg, hanem abban, hogy csak egy külföldi előadás szerepelt a műsoron, valamint zömében kis létszámú produkciókat láthatott a kortárs művészet iránt érdeklődő közönség. E jelenség mögött mindenekelőtt a kultúra, ezen belül minősítetten a független előadó-művészet finanszírozásának ellehetetlenülése áll, márpedig e fesztivál fellépői zömmel e szférából kerülnek ki. Az anyagi szűkösség behatárolja az alkotókat is, a fesztiválszervezőket is. Szerencsére ez az állapot az általam látott előadások színvonalára nem volt lényegi hatással.

Benyomástöredékek

A XXVII. Nemzetközi Kortárs Fesztivál

Séd, 2022. 2. sz., 2. old.

Idén is fellépett a közönségkedvenc Szegedi Kortárs Balett, és filmvetítésekkel (Steven Spielberg 2021-es *West Side Story*-ja, illetve Andreas Bolm – Börscsök Boglárka három idős magyar táncművésznőt bemutató *A mozdulat művészete*) meg koncerttel (az alternatív popzenét játszó Lovas Juci és a Frász) a találkozó ösztönző jellege is érvényesült.

A program kialakítása úgy alakult, hogy keretes szerkezete lett a fesztiválnak: a nyitó és az egyik záró esemény egyaránt a város néhány szobra körüli performance lett. Az első nap Hevesi Fanni és Csáki Benedek, az SzFE végzős mozgásszínház hallgatói kiválasztottak három köztéri szobrot – R. Kiss Lenke *Korsós lányát* (1962), Lugossy Mária *Időkapuját* (Millenniumi emlékmű) (2002, új helyén 2024) és Pogány Gábor Benő *Ararátját* (1997) –, és egy párkapcsolat alakulását úgy elevenítették meg, hogy fizikai és spirituális viszonyba léptek a szobrokkal. Az ismerkedés és az incselkedés fázisa játszódtott a *Korsós lány* körül, felhasználva a csorgó víz kínálta lehetőségeket is, továbbsétálva a két méter magas oszlopot szétfeszítő időelem robusztus együttese a fiú és lány kapcsolata drámaivá fordulásának színhelye lett, míg az örmény kisebbség által állított emlékműnek a Noé és az általa menekített állatok vésett képeivel borított és az Ararátot is jelképező kőoszlopán „fennakadt” barkedő alatt a megnyugvás állapota következett be. A zárónapon a Veszprémi Táncműhely hét táncosnője szintén szobronál lépett fel – a *Korsós lány* és a *Millenniumi emlékmű* mellett Somogyi József *Három gráciájára* (1987) esett Balázs Nikolett koreográfus választása –, ők minden helyszínen negyedórás önálló produkciókat mutattak be. (Ebből csak egy próbát láttam.)

Egy-egy előadás a kisgyerekeknek, illetve a kamaszoknak szólt. A Közép-Európa Táncszínház Halász Judit közismert dalaira komponált laza etűdsort, ám a *Kócbaba*-előadás meglehetősen hozszoadalmasra sikeredett. Kulcsár Noémi koreográfiájában nem fedezhető fel markáns belső építkezés, holott lenne magja a konstrukciónak: a címadó *Kócbaba*

vezet végig egy fiút és egy lányt a dalokra kitalált történeken. A gyerekeknek szóló színházi előadásoknak hosszú ideig velejárója volt a gügyögés, nem gondoltam, hogy táncban is lehet gügyögni. Bebizonyosodott, hogy lehet. A zömmel óvodás-korú közönség egy idő után óhatatlanul kikapcsolt, s ezen az sem segített, hogy az interaktivitás jegyében a játékosok hol lufikat dobáltak a nézőtérre, és kialakult a játszó és a nézők közötti „labdacsata”, hol meg színpadra hívták a gyerekeket. Ez önmagában is problematikus, de ha a nézők álfeladatot kapnak, s amint felérnek a színpadra, az erőltetett mosolyú játszó már vissza is küldik őket a nézőtérre, minden szempontból kifogásolható. Nem sokkal elfogadhatóbb az sem, hogy a gyerekek az előadás végén a táncosokkal közösen levezethetik visszafogott energiáikat.

Ezzel szemben a Juhász Kata Társulat produkciója, a *Bemelegítés* művészileg és pedagógiaileg egyaránt jól végiggondolva képes megszólítani a gimnazista korosztályúakat. A nézők az üres terem falai mentén foglalnak helyet, és a térbe egymás után belépő előadók – Piti Vivien, Déri András és Váth Máté – azonnal felveszik velük a kontaktust. A játéktéren valóban az történik, amit a cím ígér: bemelegítenek. Ki-ki önmaga az egyénisége és temperamentuma szerint változtatja a gyakorlatokat. Aztán egyre többször kapcsolódnak az elemek egymáshoz, páros és hármas kompozíciók születnek, s végül a bemelegítő gyakorlatokból megkoreografált kis darabba csúcsosodik ki a produkció. Rövid szünet után következik a második rész, amelyben a nézők valamelyik táncoshoz csatlakozva maguk is „bemelegíthetnek”, azaz a látott gyakorlatokat kipróbálhatják. Élvezet nézni a három táncos pontos, koncentrált és intenzív munkáját, a nézőkkel folytatott kommunikációját a darabban és a foglalkozáson, miként a fiatalok egyre felszabadultabb viselkedését is, amint levetkőzik gátlásaikat, és rálelnek a mozgás örömeire.

Az esti bemutatkozók közül elsőnek az egyetlen külföldi párost, a Franciaországból érkezett Oktawia Ścibiort és Samory Bât említem. Korcsolyáztak. A *Within a Thousand Suns* című háromrészes műsorukat eredetileg jégen adják elő, itt egysoros görkorcsolyával mutatták be. Egy kapcsolat változását követhetjük. A

láthatóan nagyobb térhez szokott előadók elegánsan, könnyedén, ugyanakkor temperamentumosan köröznék, kerülgetik egymást, összekapaszkodnak, elválnak. Mozcásvariációikban felfedezhetők azok az elemek, amelyeket jégtáncversenyekről vagy jégrevükből is ismerhetünk, de produkciójuk lényegileg különbözik mindkettőtől. Különösen, amikor egy-egy alkarra erősített mankóval jelennek meg, ami megváltoztatja a mozgáskarakterüket. Kettősüknek ez a része bravúros. Fellépésük azzal a felfedezéssel is szolgál, hogy milyen módon tágul ki a tánc hagyományos fogalma.

Ugyanez a következtetés vonható le a Góbi Rita Társulat *Vibration* című előadásán is. A színpad közepén egy négyzet alakú fehér szőnyeg jelöli ki a játék terét. A két, piros és narancsszínű dresszt viselő táncos, Horváth Attila és Kiss Rebeka Petra a nézőknek háttal a négyzet egyik átlójának két végpontján hosszan guggol. Alig mozdulnak. Olyanok, mintha bogarak lennének. Amikor pedig felállnak és mozogni kezdenek a térben, olyanok, mint a marionettbábok vagy a Bauhaus híres mechanikus balettjének szereplői. A szőnyeg különböző alakzatokban kap fényt. Mozcó képzőművészeti alkotásként is nézhetjük Góbi Rita és a japán Ryuji Yamaguchi lelassított koreográfiáját, de két alak közötti viszonyváltozások sorának is.

A Közép-Európa Táncszínház két produkcióval vett részt a fesztiválon, a második egy szóló volt. Kindl Gábor *Doktrínájának* mentora és alkotója (fény, zene, koreográfia) Mádi László, az együttes művészeti vezetője. Már a cím problematikus, ugyanis amit látunk, annak vajmi kevés köze van bármiféle doktrínához. A produkció leginkább performance-nak tekinthető. A fejét és a testét eltakaró szereplő hosszan, mozdulatlanul ül egy széken. Miután feláll és láthatóvá válik egész mivolta, kitűnik, hogy a feje búbjától a bokájáig piros zsineggel van szorosan bekötözve. Az előadó kezdetben elfogadja ezt az állapotot, majd ettől a gúztól meg akar szabadulni. Mindez egyfajta mozgáskoreográfia szabályai szerint megy végbe mindaddig, amíg váratlanul egy bekészített ollót vesz fel a földről, s először önmaga kezdi lefejtetni magáról a zsinégeket, aztán egy-egy nézőtől kér segítséget. Végül maga fejezi be az akcióját, s immár zsinórok nélkül visszaül a székére és letakarja az arcát. Természetesen lehet némi tartalmat belelátni a történésekbe, de hogy kerül oda az olló? Ha szótlanul és sután segítséget kér a nézőktől, miért fordul el tőlük? – hogy csak a legkirívóbb következtelenségekre kérdezzek rá. A produkció túlnyújtott, az akciók nem töltik ki az ötvenperces időtartamot.

Ez az előadás koncentráltan felveti a dramaturgiai gondolkodás hiányát vagy nem kellő mértékű alkalmazását. Miként a Szegedi Kortárs Balett két darabja is.

A szegediek Ravel *Boleróját* mutatták be Enrico Morelli koreográfiájában, valamint *Vadak* címmel Lázár Dániel *Együtt vagy egyedül?* című, a Művészetek Palotája 2020-as zeneszerzői pályázatán díjazott

művét Juronics Tamás elképzelése szerint. Az együttes mindkét darabban attraktív mozgássorokat mutat be, hatásos átlós irányú és körkörös rohanásokat, emeléseket, csoportokba rendeződéseket, nyilván ezért is szereti őket a közönség. Az olasz koreográfus javára írandó, hogy elkerülte a zenemű illusztrálását, de egyedi mondanót nem lehet felfedezni a munkájában. A *Vadaknál* a színpad elején dróthálót feszítenek ki, ezáltal is hangsúlyozva a két térfél elválasztását és a játékos bezártságot. A föl-alá rohangáló táncosok többször próbálnak sikertelenül kitörni a hálón keresztül. Aztán egyszer csak két férfi odalép a háló keretéhez, s mint egy kapu két szárnyát, kinyitja, és a felbőszült vadak farkaszemet néznek a közönséggel. A nézők között ülő táncosnő feláll és felmegy a színpadra. Utána komótosan visszacsukják a megnyitott drótháló kerítést. A lányt a többiek akrobatikus mozgássorok közepette „betörik”, aztán ismét kinyitják a kerítést, és ekkor már a lány néz végig viczorogva a nézőkön: ki lesz a következő? Nem kapunk választ arra, hogy mi indokolja a hirtelen viselkedésváltozásokat, hisz ezek sem a zenében, sem a mozgásban nincsenek előkészítve és megalapozva. Arról nem beszélve, hogy mindkét darab jelmezei (tervezők: Bianca Imelda Jeremiás és Heim Boglárka) kritikán aluli esztétikai minőségűek.

A versenyprogram legfontosabb előadásának az *Ideje van a fénynek* című előadást tartom, ami a Baltazár Színház és az Artus – Kortárs Művészeti Stúdió koprodukciója. Jacques Lusseyran vak író önéletrajzi könyvei alapján Vörös István írói közreműködésével született a produkció, amit Elek Dóra és Goda Gábor, a két kooperáló csoport vezetője rendezett. Hét sérült színész (Down-kóros, látás- vagy mozgáskorlátozott) jeleníti meg egy megvakult, a koncentrációs táborot is megjárt fiatal ember életének epizódjait. A főszerepet Klabacsek Dániel látássérült alakítja. Felmerülhet az az elvi-befogadáslélektani dilemma, hogy egy vak emberről szóló történetet egy ép vagy egy szintén vak színész interpretálásában lehet-e érvényesebben eljuttatni a nézőhöz, vagy másképpen: az eltartás vagy a megélés vezet-e inkább célhoz. De ebben az esetben ez a kérdés valóságosan nem jelenik meg, mert a színész a rendezők segítségével elkerüli, hogy meghatódjunk és sajnálkozzunk: már-már szárazon, személytelenül idézi a főhőst ért traumákat és örömeiket. Apró jelenetek füzere a darab. Néhány paraván, embermagas botok és priccsek segítségével a színészek hozzák létre a különböző helyszíneket. Maga a történet is erősen hat a nézőre, de legalább ennyire az előadás tisztasága és egyszerűsége. Az az egymásra figyelés, ahogyan egymást segítik a bonyolult mozgások végrehajtásában, a kellékek odakészítésében, a főszereplő kísérésében, felemelő érzést szül a nézőkben. Egy idő után megszokjuk, hogy ennek az előadásnak lassabb a tempója és kiegyenlítettebb a ritmusa, mint ahogy más színházban megszoktuk. Hagyományos értelemben vett tánc nincs a produkcióban, mégis itt

volt a helye ezen a fesztiválon, mert a szigorú mozgáskoreográfiát a játsszók koncentráltan, pontosan és átélve teljesítették. Ez a produkció is arra példa, hogy milyen mértékben és irányokban tágul egy műfaj. S nem utolsósorban ez volt az egyik ténylegesen kortársi mű, ha nem csupaszítjuk le a fogalmat kizárólag a formára.

A másik, a találkozó művészileg és gondolatilag kimagasló előadása a cigány holokausztnak állít emléket. A Forte Társulat produkciójáról e folyóirat 56. számában már megjelentek írások, mégis fontosnak tartom, hogy ezúttal is essen róla szó, noha érintettség okán (a fesztivál művészeti vezetője és a mű rendezője egyként Horváth Csaba) csak versenyen kívül szerepelt a műsorban. *A piros esőt kortyolt a föld* szövegét a roma holokauszt (porrajmos) túlélőinek emlékezései és az erre a tragédiára reflektáló versek alkotják (író-dramaturg: Ugron Zsolna). Hatan játsszák ezt az összművészeti alkotást: Bari István e. h., Fátyol Kamilla, Földeáki Nóra, Horkay Barnabás, Kondákor Ajsa Panka e. h., Widder Kristóf. Példaértékű, hogy az erős fizikai igénybevétel ellenére mind-egyikőjük szövegmondása tökéletesen követhető, s nemcsak beszédtechnikailag, hanem az értelmezés pontossága okán is.

Horváth Csaba rendezéseiben többnyire egy-egy markáns tárgy vagy elem használatára épül a játék. Ezúttal több kelléket használ – többek között lapátokat, vörös bőr- és sárga gumikesztyűket, fém-

rugókat, széndarabokat –, és mindegyiket több funkcióban: nemcsak valós, mindennapi mivoltában, hanem mindenekelőtt metaforikusan. Tág asszociációkat kelt, ahogy a lapát a saját sírjukat megásók szerzősorsából az arctalanságot jelző maszkká válik. Vagy ahogy a sárga kesztyűs kezekből megszületik a megkülönböztető sárga csillag. Vagy ahogy a széndarabok egyszer a sírokra hulló rögök, máskor a szenvedés vizuális megjelenítésére szolgálnak (a színészek az arcukat feketítik be, vagy a testükre stigmákat rajzolnak). S a rugók, mint egy kerítés elemei, jelképezik a bezártságot, ugyanakkor egy keresztre feszített Krisztust idéző képből a szenvedő test körüli dicsfényt és a fejet keretező glóriát is ezzel érzékeltetik.

Az előadás szerves részét képezi Lukács Miklós cigány zenei motívumokat is felhasználó kompozíciója, amit ő maga (cimbalom) társaival, Orbán Györggyel (bőgő) és Csizi Lászlóval (dob) élőben játszik. A koreográfiában szintén megjelennek a cigány folklór motívumai, de Horváth Csaba elemeli a mozgásvilágot a roma folklórtól, s ezáltal általánossá teszi egy csoport tragédiáját. Gyomorszorító és megrázó alkotás. Sokkal több, mint a nyolcvan évvel ezelőtti eseményekre reagáló emlékezés.

A Tánc Fesztiváljára immár huszonhetedszer került sor Veszprémben. Jó pár alkalommal vehettem részt rajta, és figyelhettem meg, hogyan alakul a modern tánc

formanyelve, a táncosok és koreográfusok viszonya a műfajhoz és a mindenkor adott valósághoz. Találónak tartom, hogy a találkozó alcíme – Nemzetközi Kortárs Fesztivál – a kortársiasságot, a jelenidejűséget emeli ki. Bár van más táncfesztivál is az országban, a veszprémit különösen fontosnak tartom, mert hosszú élete során mind a mai napig nemcsak a szlogenek szintjén, hanem ténylegesen is a tartalmi és formai keresések, a művészi kísérletezés bemutató fóruma tudott lenni és maradni. S ezáltal egy pillanatkép felvillantásával a jövőre nyit kilátást.

A háromtagú zsűri (Géczi János, Hegyeshalmi László, Krámer György) és a közönség döntése szerint a következőket díjazták:

Közönségdíj: *Ideje van a fénynek* (Baltazár Színház – Artus – Kortárs Művészeti Stúdió)

Fesztiváldíj: *Vibration* (Góbi Rita Társulat)

Innovációs díj: *Within a Thousand Suns* (Oktawia Ścibior – Samory Ba)

Pro Futuro díj: *Bemelegítés* (Juhász Kata Társulat)

Előadóművészeti Nagydíj: Lőrinc Katalin (*Manga – Balett – Play*)

Különdíj: Hevesi Fanni és Csáki Benedek (*Elmozdított formák*), *Ideje van a fénynek* (Baltazár Színház és Artus – Kortárs Művészeti Stúdió)

Nánay István

A látvány

No. 3 (*The Spectacle*). Kenyeres Bálint filmje (2025, 15 perc). A XIII. Friss Hús Budapesti Nemzetközi Rövidfilmfesztivál vetítései a Fotonban, 2025. május 29. – június 4.

A májusban megrendezett Friss Hús Budapesti Nemzetközi Rövidfilmfesztivál versenyprogramjából idén a veszprémi filmbarátok is láthattak ízelítőt. A Fotonban a fesztivál magyar filmes versenyprogramjának 34 alkotásából 19-et tekinthettek meg az érdeklődők, köztük Kenyeres Bálint Cannes-ban egyedüli magyar produkcióként versenyző rövidfilmjét, a No. 3 (*The Spectacle*) című alkotást is.

Kenyeres Bálint 2005-ben végzett az SzFE film- és televíziórendező szakán, osztályfőnökei Zsombolyai János, Szász János és Grunwalzsky Ferenc voltak. Egyéni látásmódú és sajátos formanyelvű rövidfilmjeivel hamar a nemzetközi szakma látókörébe került: *Before Dawn* (2005) c. rövidfilmjét többek közt a Sundance fesztiválon is díjazták és Európa Filmdíjat is nyert. *A repülés története* c. munkája Szarajevóban és Chicagóban is díjat kapott 2009-ben. Nagyjátékfilm rendezésére mégis sok évet kellett várnia, 2018-ban készült el *Tegnap* c. alkotása, s gyakorlatilag azóta is rendre próbálkozik filmterveivel állami támogatáshoz jutni, idáig sikertelenül.

Közel ötezer benevezett mű közül válogatták be a No. 3-at az idei cannes-i fesztivál versenyprogramjába. (Ünnepelhetjük már magyar rövidfilmek sikerét a francia fesztiválon, gondoljunk csak Deák Kristóf vagy Buda Flóra filmjére.) A kissé talányos filmcím utal a rendező jövőbeli szándékára, szeretne egy több részből álló filmantológiát készíteni, melynek harmadik epizódja lenne a most bemutatott mű. Az angol cím egyértelműbb utalás a film tartalmára. Kenyeres Bálint 15 perces filmjében az első benyomásunk a szembesülés a lehúzóan puritán és szegényes közeggel, melyben a főszereplő fiú él. Romatelep. Ide érkezik a tévéstáb, akik már megjelenésükkel, viselkedésükkel is elütnek a környezettől, érzékelhető, hogy legszívesebben máshol lennének, a feladat sokadrangú számukra. Nincs is sok köszönet a munkájukban: a nagy várakozás ellenére (az egész roma közösség összegyűlik a tévékészülék előtt, hogy láthassák a fiút) a felvétel mégsem kerül adásba. Vilmos szenzációs képessége mégsem volt annyira érdekes, hogy a mindenható média kitüntesse figyelmével, s már annyira sem volt fontos a család, hogy erről értesítsék is őket.

A várt szenzáció megbolydítja a közösség életét. Köztük él egy fiú, aki „földöntúli” képességgel rendelkezik, ám ez csak arra jó, hogy gúnyolják, kiközösítsék őt, mint a kopasz nyakút a tyúkudvarban. Mikor felcsillan a tévészereplés lehetősége, hirtelen érdekessé válik a dolog, így már mindenkit felvillanyoz az esemény. Persze a leendő „médiasztárt” kissé frusztrálja a lehetőség, a bemutató nem sikerül olyan fényesre, s ezzel véget is ér az el sem kezdődött karrier.

Pár perc csupán a film, de sok gondolatot ébreszt. A figyelmes szemlélőnek ezer apró jel üzen, miféle környezetben tölti mindennapjait a fiú és édesanyja. A világ, amit teremtettünk, érzéketlen és igazságtalan. Szakonyi Károly *Adáshiba* c. művét felidézve: ha Jézus maga lépne közénk egy napon, ő sem váltana ki nagyobb figyelmet, mert nem érnénk rá, és valószínűleg nem lenne elég harsány és „felhájpolt”. Még egy párhuzam eszembe jutott a filmkockákat nézve: Almási Tamás *Tititá* c. dokumentumfilmje 2015-ből, melyben a Snétberger zenei központ munkájába pillanthattunk bele. (Demel Eszter is feltűnik a filmben zenepedagógusként.) Látva az alkotást, kézzelfoghatóvá, jól érzékelhetővé vált a hátrányos helyzet fogalma és következményei. Abból a közegből ugyanis, ahonnan a filmbéli zenész fiú is érkezett, többszörös erőfeszítés árán sem mindig sikerülhet felkapaszkodni a kitűzött célok felé. Esélytelenség és mélyszegénység, reménytelenség és ki-látástalanság. A 21. században még mindig itt tartunk.

Kenyeres Bálint filmjében is a kiröhögés, a gúnyolódás az egyetlen reakció, ami tükröződik a főhős felé saját közegéből, s a várva várt tévéstáb hozzáállásában sincs semmi köszönet. Mondhatnánk, az „írastudók árulása” zajlik a szemünk előtt, az őszinte érdeklődés, valódi odafigyelés teljes hiányát látjuk. Felemelő jelene a filmnek, amikor a csalódott szomszédok kivonulnak a napaliból, s a fiú anyja következetes szorgalommal lesöpri utánuk a szőnyeget... Halvány remény, hogy ahogy eddig, úgy ezután is kaphat – az apa hiányában egyszülős családban – gondoskodást, szeretetet és odafigyelést a felnövekvő kis csodagyerek, persze csak amennyi belefér a romatelep szubkultúrájába.

A forgatást több hónapnyi helyszíneresés (romatelepeken) és szereplőválogatás előzte meg. Anya és fia amatőr szereplők, Oláh Józsefné Vidák Jolán és Jónás Vilmos hitelesen, meggyőző természetességgel mozognak a kamera előtt. Nincs kétségünk, hogy nem ismeretlen számukra a romatelep valósága. A filmet ez év januárjában két nap alatt forgatták, egyszerű filmnyelvi eszközökkel, állami támogatás nélkül, producere Bartók Anna volt.

Záruljon az írás rendhagyó módon egy ajánlattal, melyet háttéranyagként is tekinthetünk. Oláh Józsefné Vidák Jolán életével ismerkedhetünk meg, mintha csak folytatódnának a filmben látottak: <https://www.magyarKurir.hu/hazai/a-monori-taban-teleprol-cannes-i-filmfesztivalra>

S hogy mi a tanulság? Kenyeres Bálint filmje önmagáért beszél, meg kell nézni!

Farkasné Molnár Csilla

Aznap

2025. június 19-én a MOZ.GO-n, a Magyar Mozgóképfesztiválon, a Hangvillában vetítették Hajdu Szabolcs *Kálmán-nap* című filmjét. A *Kálmán-nap* egy azonos című színpadi előadás megfilmesített változata, Hajdu Szabolcs kapcsolati trilógiájának a második része. Ahogy a trilógia további részei, az *Ernelláék Farkaséknál* és az *Egy százalék indián*, ez az alkotás is kis költségvetésű. Gyakorlatilag végig egy családi ház belső terében játszódik, négy, maximum öt ember jelenik meg egy-egy jelenetben.

Hajdu Szabolcs: *Kálmán-nap* (2023).
Budapest Film. Rendező, forgatókönyvíró, zeneszerző, producer: Hajdu Szabolcs.
Operatőr: Bántó Csaba. Vágó: Zuzana Cséplő.
További producerek: Prikler Mátyás, Jim Stark.

Két, a negyvenes éveiben járó pár egyik férfi tagjának névnap-i köszöntőjét és a köszöntő alkalmával elhangzó történeteket, beszélgetéseket meséli el a film. Azt, hogy az összejövetelel részt vevők hogyan viszonyulnak egymáshoz, egymás életéhez, és felszínes beszélgetéseiktől hogyan jutnak el saját esendő sorsuk felismeréséig, megvallásáig és elfogadásáig.

A helyszín zártsága és a karakterek ábrázolása miatt gyakorlatilag csak közeli és félközeli képeket látunk. A címben szereplő Kálmánhoz és feleségéhez, Olgához barátaik, Levente és Zita érkeznek, hogy névnapja alkalmából felköszöntsék a házigazdát, és előadják saját, személyes, apró kis kérésüket. Kálmánt maga a rendező, Hajdu Szabolcs játssza, Olgát Tóth Orsi. A vendégeiket, Leventét Szabó Domonkos, Zitát pedig Földeáki Nóra.

Az ünneplés annak rendje és módja szerint nem igazán házaspárbarát pálinkázgatás mentén zajlik, ahol az elfogyasztott ital mennyiségével arányosan kerülnek elő témák, és a kezdeti, a szereplők közötti kölcsönös érdeklenségből fokozatosan haladva, a nézők számra is egyre érdekesebb és izgalmasabb témák válnak a beszélgetések tárgyává, hogy idővel ismét ott végezzék, ahonnan vetettek, a csendben, a hallgatásban.

A vendégek érkezése előtt a házigazdákról megtudjuk, hogy éppenséggel nekik is lenne mit megbeszélniük egymással, és megláthatjuk azt is, hogy milyen okok miatt nem születhettek meg idáig ezek a beszélgetések sem. Ők sem a szavak bajnokai, pontosabban szavaik még csak lennének, de a valós dolgokról nem tudnak vagy nem akarnak beszélni. Házáséletük bensőségebbik része már évek óta nem működik, és a megoldást ez idáig nem találták meg a fennálló áldatlan állapotaik megváltoztatására.

Vendégeik ugyancsak hasonló helyzetben vannak. Azonban a vendég pár férfi tagjáról kiderül, hogy ő megkísérelt javítani saját sorsán, de a javulás legkisebb lehetősége sem történt meg vele kapcsolatban. Éppen ellenkezőleg, akinek csak tehetett, mindenkinek tovább rontott az életén. Az ön- és környezetromboló tragédiáknak olyan sorozatát halljuk elmesélni, amiken először kicsit csodálkozunk, később fanyalgunk, majd egy idő után magunkról megfedkezve harsány kacagásban törünk ki.

Hogy magyarságunk, közép-európaiságunk vagy mi ennek az oka, az szinte mellékes is! A francia komédiák kedves és

könnyed bája köszön vissza a helyzet- és jellemkomikumokban, de ott van bennük északi, déli és keleti szláv szomszédaink keserűsége, de mindenképpen életerőtől duzzadó szomorúsága és derűje is.

Hasonlóan komikus elem a két pár történetét összekapcsoló harmadik fél, Ernő alakja. Ernőt Gelányi Imre alakítja. Szerepe szerint egy korosodó özvegyember, aki felesége mellett kislányát is elvesztette. Jelenléte, karaktere és szerepe szintén groteszk és abszurd, általa és benne érnek össze a többiek történetei.

A színészek játéka az első pillanattól az utolsóig szórakoztató, leköti a nézők figyelmét. A színész-rendező Hajdu Szabolcstól kezdve a központi figurát alakító Gelányi Imréig mindenki remekül formálja meg a rábizott szerepet. Megkapó Tóth Orsi líraisága, Szabó Domonkos szomorú és többnyire néma Leventéje, és egyszerre felemelő és lesújtó Földeáki Nóra kétségbeesett anya- és feleségalakítása is.

Dósay Norbert

Fehér blues

Az időjárás a VeszprémFest 2025. július 8-i nyitókoncertjét a Veszprém Aréna falai közé szorította. Joe Bonamassa és csapatának közönsége a lelátókat és a küzdőteret is megtöltötte. Nagy név, nagy rajongótábor, a várakozás is nagy.

A latin szerelő, aki megjavít minden hangulatot

Alvaro Soler koncertje a VeszprémFest-en Veszprém Arénában, 2023. július 12.

Séd, 2023. 4. sz., 23. old.

Mielőtt bárki rasszista felhangot vélne felfedezni a cikkem címben, biztosíthatom, semmi ilyenről szó sincsen. Az én értékrendemben egy emberi faj létezik a maga sokszínű (akár szívárványos)

nyos) kultúrájával, külső és belső jegyeivel. A „fehér” szó az előadásmodorra vonatkozik, és alant majd bővebben kifejtem.

Előtte azonban pár szó az előzenekarról. Zenére áhítózó idegvégződéseim nem tudtak igazi borzongást közvetíteni, nyugalomban maradt bennem kívül-belül minden. A Jumping Matt and His Combo nevű kvartett leginkább rockabillyre hajazó – bár érezhetően más zenei hatások is felbukkannak – stílusa nem igazán változatos, az együttes játéka is kevésbé koherens, a dalok sem egyedi, talán a szájharmonikás-énekes az, aki kiemelkedik játéka-éneke minőségével. 40 percnyi műsorukat a közönség megértően fogadta. Aztán máris indul a színpad átrendezése, profin és gyorsan.

Joseph Leonard Bonamassa amerikai gitárost és csapatát hatalmas ovációval fogadja a közönség. „I'll play the blues for you”, mondja egy interjújában Joe Bonamassa, kíváncsian vártam erre a lelkesült közönséggel én is. És itt essen pár szó arról, miért is adtam a *Fehér blues* címet írásomnak. A blues műfaj afroamerikai eredetű, az 1860-as években alakul ki az USA déli államaiban, a korai delta blues a Mississippi-delta menti rabszolgaközösségek ösztönös zenéje. Kezdetben gitárral, szájharmonikával és dobokkal kísért jellegzetes énekstílussal, hangszereléssel és dalszövegtartalommal, a nehézségeik, a szívfájdalmuk és elkeseredettségük témáinak boncolgatásával próbálták színt vinni életükbe. A blues a munkadalok, hollek, spirituálék gyökereiből táplálkozik,

pár akkordos, egyszerű szerkezetű könnyen befogadható. Aztán szinte pillanatok kérdése, hogy más műfajokban más formában testet öltve megjelenjen és azóta is a felszínen maradjon. A rock and roll, az R&B, a hiphop bluesalapokon nyugszik, még a country is befogadja egyszerűbb formában. A jazz alakulásában is meghatározó szerepe van. W. C. Handy az

1900-as évek elején lefekteti a standard 12 ütemes bluesstruktúra alapjait, és hamarosan megszületik a pentatonból származtatott komplexebb bluesskála is (c, d esz, e, gesz, g, bé, c). Sok meghatározó jazz-zenész tartja úgy, hogy a jazz valódi alapja a blues, persze harmóniailag és dallamvilágban is finomítva, bővítve az eredeti formákat, újabb hangszerekkel kiegészít-

ve a zenekarokat. A Chicago-blues aztán már elektronikus hangszerekkel is operál. A jellegzetes előadásmódor, a szándékos csúszkáló intonáció (dirty tones), a szep-tim hangok kiemelése az eredeti „fekete” bluesra inkább jellemző. Egyik legjelentősebb gitáros-énekes képviselője B. B. King, akinek koncertjén anno előzenekarával a nagyon fiatal Joe Bonamassa is fellép. Ő azonban jobban vonzódik az angol irányzatokhoz, a „fehér” bluesfrázisokhoz, Jeff Beck, Eric Clapton az igazi példaképei. Az ő nyomdokukban fejlődik és válik a blues világsztárává. Művei őrzik a blues hagyományait, de egy sajátos pop-rock-blues fúzióban sikerül azt megújítania.

Az esti koncerten Joe Bonamassa (gitár, ének), Reese Wynans (billentyűs hangszerek), Lamar Carter (dob), Calvin Turner (basszusgitár), Josh Smith (ritmusgitár), Jade MacRae és Danniele DeAndrea (háttérvokál) felállásban köszönhetjük őket a színpadon. A főszerep kétségtelenül az olasz felmenőkkel is rendelkező Bonamassáé. Magas fekvésű énekhangja és gitárjátéka dominálja az egész koncertet. A zenekar játéka stabil, biztos, profi, de különösebb egyéni teljesítmények nélkül. Talán az utolsó darabban a dobszólo vagy az egyik vokalista hölgy szólóéneke azért megcsillogtatja zenei készségeiket. A ritmusgitáros is kap néhány szóló erejéig lehetőséget – Bonamassa sportszerűségét bizonyítandó –, de

azért elég nagy a kontraszt a „főnök” játékához mérten, aki melegen nyilatkozik az élemedett korú billentyűséről, megemlíti, kikkel dolgozott már életében, és természetesen ő is kap pár karakteres szólólehetőséget a Hammond orgonán.

De valljuk be, Bonamassa egyénisége, zeneisége uralja a koncertteret. Szólói sokrétűek, az ösztönösség és az átgondoltság együtt van jelen, ötletesség és kifinomultság egyaránt jellemzi ezt a többnyire pentaton alapú gitározást, ahol a Gibson, a Fender Stratocaster jellegzetesen szólnak a másik két, számomra nem felismerhető márkájú gitárral együtt. Az overdrive-olt hangzások a suttogástól a zokogáson át a sikoltásig mindent képesek megidézni, és olyan érzelmi telítettséget sugároznak, ami alól nem lehet kivonnia magát az embernek. Éneke is idézi a blues hatásait, de ez is távolabb esik a „fekete” előadásmódotól, ami nem baj, mert dacára annak, hogy orgánuma nem igazán egyedi, így is árad a közönség felé. Érezni játékán és énekén minden pillanatában az őszinte átélést, méghozzá manírokat és mindenfajta teatralitást nélkül. Igazi fenomén, fantasztikusan jó zenész. És a csapat is kiválóan teszi a dolgát, stabil, fegyelmzett játékkuk igazi talapzat. A darabok mindegyike tökéletesen kidolgozott, semmit sem bíztak a véletlenre, a kiállások, a váltások mind meghatározottak és pontosan végrehajtottak. Szabadságot, ellenpont-

ként, a szólók, improvizációk sugároznak, nem is akárhogy. Nagyon megfogott, ahogy felépítik a dalaikat, sokszor szinte meghökkenítő váltások, zenei momentumok, hangerevével való ötletes játszadozások, időnként érdekesen kieső harmóniak és uniszónók teszik valódi zenei csemegévé megszólalásukat. A kemény, rockos vonulatok mellett időnként valódi szépséget, kedvességet közvetít játékkuk.

Egy kicsit a hangzásról. Nekem az Arénában még nem igazán sikeredett igazi jó *soundot* kifognom. Itt is voltak problémák. Néha a vokálok torzán szóltak, vagy nem igazán lehetett hallani őket – még Bonamassa énekhangja is kevés volt időnként –, a billentyűs hangszerek hangja is kioltódott néha. A dob viszont nagyon jól szólt, Bonamassa gitárjai fénylő koronaként mindvégig uralták a hangképet (a Gibson szólt a legideálisabban). Tudom, nem egyszerű egy ilyen, akusztikailag nem éppen ideális helyet beerősíteni, gondolom, a hangmérnökök tudásuk legjavát adták, a hangkép azonban mégsem volt tökéletes. Fontos persze ez is, de nem a legfontosabb. Az a zenei világ, amit Bonamassa és csapata elhozott a VeszprémFestre, a rajongóikat maximálisan kielégítette, a szervezők pedig meglegedetten nyugtázhatták: a fesztivál hírnevét egy újabb magas színvonalú esemény öregbítette.

Kovács Attila

Blues Vespremiensis

Tátrai Tibor és barátai a VeszprémFesten. Előzenekar: The Bluesberry Band.
História Kert, 2025. július 10.

Túl két veszprémi godfater.-koncerten és egy tavaly őszi tagfrissítésen, úgy gondoltam, hogy tartogat valami merőben újat a zenekar számomra, mert amiket korábban hallottam, azok hangversenyek voltak, a szó legszorosabb értelmében.

Séd, 2023. 4. sz., 25. old.

A szép emlékü Boom Boom korában minden blues- és rockrajongó tudta, hogy az a zenekar nem feltétlenül a finom zenén szocializálódott közönséghez szól. Az egy-egy szólókörön feltámadt

vadállati energiák még jól is álltak Szappanos Gyurinak, Tibusznak, Mohainak, bár most visszaneztem egy 2012-es videóját a zenekarnak, és úgy dolgoznak a dinamikai váltásokkal, hogy csoda. Abban a csapatban összejött három különböző stílusban dolgozó gitáros, és összegyűrtak egy olyan muzsikát, aminek a csodájára jártunk. Zeneileg és hangszertudásilag is kihozták a létező legtöbbet a projektből.

Szapi 2021-es halálát követően adódhatott az igény annak a fajta zenei karakternek a folytatására, amit a Boom Boom képviselt. Persze ez egy hipotézis, de ahogy a godfater. először megszólalt, ez volt az érzésem. Tátrai Tibor ötlete, hogy fiatalokkal vegye magát körbe, mintegy helyzetbe hozva őket, felemelve a hazai

rockszintér legjobb színpadjaira, nemes törekvés, amolyan John Mayall-os attitűd, amiért tisztelet jár Tibusznak. Borlai Gergővel ők voltak a godfater. sokat próbált atyjai, és maguk mellé emeltek a pályájukat indító kiváló tehetségű zenészeket. Az induló felállásból Gotthárd Mihály gitáros maradt meg. Új tag a basszusgitáros Usztics Dániel, a billentyűs Felszegi Dalma, a vokalisták, Bótyik Borostyán és Kalocsa Lilla, végül a frontra került Hegedűs Bori énekesnő. Egytől egyig szép reményű, tehetséges, a hangszereiket magabiztosan kezelő fiatal muzsikusok, de a produkció,

amit a VeszprémFestre hoztak, mégis hagyott pár kérdőjelet bennem.

Tudjuk, hogy egy gyors döntés eredményeképpen jött létre a koncert, mert az eredetileg meghirdetett Beth Hart betegségeire hivatkozva a teljes turnéját lemondta, így aztán *Tátrai Tibor és barátai* címen hirdették meg a koncertet, jelezve, hogy bár a legújabb zenekara fogja kísérni, feltehetően sztárvendégei is lesznek. Ezen az estén Frenreisz Károly, Deák „Bill” Gyula, Ferenczi György és Jamie Winchester léptek színpadra pár dal erejéig, a godfater. vendégeiként. Vívodom, hogy mennyire legyen polkorrekt, mert korábban azért is megkaptam a magamét, ahogy a Gyárkertben fellépő Horváth Charlie koncertjére ráhúztam a vizes lepedőt. Ízlésünk különbözőnek, ez nem vitás, de a cikket most én írom, így aztán nem írok le olyasmit, amivel nem tudnék később azonosulni. A hangversenyhangulata nem változott a produkciónak. A Borlai–Gotthárd páros húzta a bandát. Minden dalban sikerült minden hangot eljátszani, és minden töredék ütemszünetet kitölteni. Tibusz keze még biztos a hangszereken, de érezhető-

en egyre több teret hagy az ifjú titán Mike Gotthárdnak. Felszegezi Dalmát nem igazán hozták helyzetbe, egy szólója rémlik, de a játéka rendben volt. A vokalisták, Bótyik Borostyán és Kalocsa Lilla szépen szólaltak, Hegedűs Bori pedig jól állta a sarat. Kiválóan énekel, csoda szép hanggal áldatott meg, bár – gondolom – a könnyűzenei iskolákban mára már nem is tanítanak más stílust, csak a fekete amerikai soul-R&B éneklési technikát, amiben akkor is hajlíthatnak a dallamon kettőt, amikor a kitartott hang lenne a helyénvaló. Nem hibáztatom érte, ez a divat, meg a lőtt seb. Usztics Dani stabilan kezelte a basszusgitárt, és az az egy szóló, amit hallottam tőle, mívesen megmunkált darab volt. Frankón támasztotta a tempót, méltó párja volt Borlainak. Érdekes volt hallani ott, ahol én álltam, hogy bár Tibusz lényegesen kevesebbet szólózott, mint Mike, mégis sokkal hangosabb volt a hangszere, szinte bántóan elütött a

szóló hangereje a zenekartól, miközben az ifjú Gotthárd Mihálynak kásásan és a zene szövetétől hátrébb szól a hangszere szóló közben. A vendégekről, ha jót vagy semmit, akkor inkább csak nagyon keveset írnék. Frenreisz Károly basszusgitárjából szinte semmit nem lehetett hallani, a saját mikrofonját sem találta meg, aztán később sem spílázta túl a játékot, így annyit tudnék leírni róla, hogy inkább látványos volt a jelenléte. Ami nem mondható el Bill kapitányról, akinek sajnos hallani is lehetett a jelenlétét. Bevallom, én a *Kőbánya-blues* alatt hagytam el a nézőteret. Szomorú szívvel hallgatom az öreg bluesbölényt, ahogy egyre hamisabban énekel, nem jön már ki a felső regiszter. Méltatlan az ő múltjához. A legfeketebb hangú fehér bluesénekest – ahogy Chuck Berry nyilatkozott róla – nem lenne szabad ilyen helyzetbe hozni. Transzponálni kellene azokat a dalokat pár hanggal lefelé, és megint a régi fényében

ragyoghatna Bill bácsi. Az eggyel ifjabb generációból Jamie Winchester és Ferenczi Gyuri itt is hozták a jó formájukat, őket kiváló ötlet volt meghívni erre a koncertre.

És akkor pár szóval megemlékeznék az előzenekarról is. A The Bluesberry Band szintén átesett az idei évben egy ráncfelvarráson, és hogy ez mennyire jól sikerült, arra már a Gizella-napokon is rácsodálkoztunk páran. Németh Kira énekesnő remekül magára szabta a bluesdívá szerepét, Szalai Bence billentyűs és énekes játékát és énekhangját is nagyon szeretem, kiválóan passzol ebbe a zenébe. Összességében egy szépen felépített, nagyon stabil produkciót hoztak, és előzenekarként ügyeltek arra, hogy hosszú konferanszok ne vegyék el a pörgős műsor lendületét.

Nekem aznap este ők vitték a bulit. Kár lett volna későn érkezni.

Nyakas Krisztián

Beautiful people of Veszprém menni Amerika

A Postmodern Jukebox koncertje a VeszprémFesten. História Kert, 2025. július 11.

Az idei évben az időjárás nem volt kegyes kedvenc júliusi fesztiváljainkhoz Veszprémbe, ám a szervezés végtelen profizmusának, gördülékenységének és felkészültségének köszönhetően a VeszprémFest nagykoncertjeit nem mosta el eső, nem fújta el vihar.

Séd, 2024. 4. sz., 44. old.

Kedden ugyan még az Arénában dolgoztatta vintage gitárgyűjteménye csodás darabja-it Joe Bonamassa, és a Train is zárt helyre szorult, de Tátrai Tibuszék, a Clean Bandit és a várva-várt Scott

Bradlee's Postmodern Jukebox már a varázslatosan egyedi helyszínen, a História Kertben szórakoztatta a nagyjérdeműt.

A Postmodern Jukebox, vagy röviden PMJB rég várt vendég volt városunkban. 2020-ban a világiárvány akadályozta meg a produkció érkezését, így mondhatjuk, hogy kellően felkészültünk a fogadásukra. A hangolódást ezen az estén „előzenekarként” DJ Ernő Piaf volt hivatott elősegíteni, és főként elektroszvingekből álló setlistje passzolt is a produkcióhoz, ám sajnos nem éreztem a hozzáadott emberi értéket, a pluszt ahhoz képest, mintha csak egy lejátszási listát tett volna be valaki háttérzeneként.

A Scott Bradlee zongorista által 2011-ben indított zenei garázsvállalkozás koncepciója – mai dalok vintage filterrel, vagyis a 20. század elején divatos stílusokban, jazzként vagy szvingesített előadásban tálalva – mára közel 70 kiváló zenészt, énekest rotáló gigaprojektte nőtte ki magát, és olajozott gépezetként működik online, valamint élő produkciók formájában is. A PMJB a világ körüli turnéja egyik állomásaként, látványos színpadi elemek mellett teljes nagyzenekari hangzással érkezett hozzánk. A műsort ceremóniamesterünk, a közönséggel aktívan, meglehetősen jellegzetes amerikai közvetlenséggel kommunikáló Rogelio Douglas Jr. indította a

Thriller 1930-as évek jazzstílusában előadott változatával, majd egy hosszúra nyúlt (és véleményem szerint a közönség soraiból kevésbé értett, értékelt) felvezető következett a zene mágikus erejéről, amely lehetővé teszi az időutazást. A dívák ezen az estén Tatum Langley, Emma Smith és Ashley Campbell voltak, akik szólódalokkal mutatkoztak be, éppen ebben a sorrendben, majd a setlist többi darabját különböző felállásokban (és több különbö-

ző ragyogó szettben) adták elő. Elhangzott a *Lovesong* a The Cure-től, big band-stílusban, a *Basket Case* a Greendaytól, ahogy az 1950-es évekbeli háziasszonyok hallgatták volna, és Ellie Goulding *Burnje* is.

Kicsit korainak tűnt, amikor az MC 75 perc után elkezdte megköszönni a megtisztelő figyelmet a „felvillanyozó közönségnek”, de ezután következett még a kedvenc U2-dal, a *Still Haven't Found What I'm Looking For* gospel-soul coverje (bár bevallom, nekem az eredeti változat éppen a sodrása miatt nagy kedvencem, amit a vintage átirat megtört), valamint a ráadásként előadott *All About That Bass* a ragyogó Emma Smith-tel. Tokkal-vonóval hajszálpontosan 90 perc után bocsátottak bennünket utunkra ez után a végtelenül profi produkció után.

Egy szavunk sem lehet – minden hangjegy, minden hajszál és minden látványelem a helyén volt. Onnan, ahonnan én hallgattam, a hangzásban sem volt semmi kivetnivaló. Egy tökéletesen megkomponált, nagyon amerikai showműsort láthattunk, az utolsó köztűzbe bezárólag. Bennem talán éppen ez a mértani tökéletesség, a patikamérlegesen adagolt szórakoztatás keltett némi csalódottságot. Hiányzott az élő produkció improvizatív varázsa, így az előadás éppen a tökéletességétől vált tökéletlenné és kissé lélektelenné.

A Postmodern Jukebox prémium kategóriás munkái nem kerülnek le az általam hallgatott zenék palettájáról, de a helyük számomra csak ott lesz a jövőben – a hangszóróban és a képernyőn. Élő zenés, színpadi produkcióként a showműsorok helyett, azt hiszem, maradok a koncerteknél.

Nyakas-Fehér Fatime

Feltehetően minden koncertlátogató, akinek a július 12-ei Clean Bandit-bulira volt jegye, fellélegzett, hogy a hét elején uralkodó késő novemberi időjárás aznapra kora nyárirra szelődött. Az eső nyomait is felszárította a szél, így gond nélkül piknikezhettek a színpad előtti füves táncterre heveredve mindazok, akik az első sorokban szerették volna biztosítani helyüket. Az ő hangolódásukról, ahogy általában a VeszprémFest nagykoncertjei esetében, most is egy, az esti koncert stílusához és helyszínéhez illő „előzenekar”, a Hősök együttes veszprémi születésű DJ-je, Szabó Máté, művésznevén DJ Matthew Lenner gondoskodott kiválóan.

Elektropop klasszikus alapokon

A Clean Bandit koncertje a VeszprémFesten. História Kert, 2025. július 12.

Az előzetes pihenésre szükség is volt, mert az – egyébként a VeszprémFest esetében általában kínosan pontos koncertkezdésekhez képest 15 perccel késő – együttes már a legelső számnál aktivizálni kezdte közönségét. Ehhez rögtön a hazai rádiók által is gyakran játszott *Solo* adta az alapot, amit valószínűleg a hardcore rajongók kívül is ismert minden jelenlévő. Érdekes szerkesztésben, némi lassú átvezetéssel, megszakítás nélkül folyt át ez a nóta a *Miss you*-ba. Ezt az egyik dalból a másikba átfolyást egyébként szinte az egész koncert ideje alatt megtartották, ami kellemes hullámváltást adott az előadásnak, ahogy a gyorsabb és lassabb számok egymásba érve váltották egymást. Gyorsan a csúcra is jártatták a hangulatot: nagyjából az ötödik dal volt egyik legnagyobb sikerük, az előzőekhez hasonlóan a 2018-as, *What is Love* stúdióalbumukon szereplő *Symphony*, ahol már a fényforrássá nemesült mobiltelefonok is előkerültek. Az együttes három énekesnője egyébként kifejezetten interaktív volt, „ugráltatták”, énekeltek, tapsoltatták a közönséget, és dicsérték is illően: ha lehet hinni a szavuknak, 18 éves pályafutásuk legjobb közönsége volt a veszprémi.

Érdekes összeállítású a formáció: nem a hagyományos szólólista és vokálok felállással dolgozik az énekes szekció, esetükben mindhárom énekesnőnek voltak szólószámai. A karakteres hangú Yasmin

Green, a kislányosan energikus Kirsten Joy és a cselló mögül néha előbújó Grace Chatto is megmutatta énekhangját, valamint közvetlenségét a közönséggel. Az együttes egyébként klasszikus alapokon nyugvó elektropop zenét játszik, két hófehér hegedű és egy cselló viszi a prímét a billentyű és a dobok mellett. A klasszikus időnként konkrétan is testet öltött, a koncert második felében például Vivaldi híres hegedűversenyéből, a *Négy évszaktól* hallhattunk egy expresszív idézetet. Emellett az elektronikus zene is képviseltette magát pár furcsa mixben, de a valódi rajongók tombolását látva el kellett könyvelnem, hogy Robert Miles harmincéves dala, a *Children* és a Clean Bandit tavalyi száma, a *Cry Baby* egészen jól vehető – főleg, hogy David Guetta is részese volt az alkotói folyamatnak –, bár nekem nem ez a rész volt a személyes kedvencem a koncert során. (A kedvenc részem az volt, amikor az épp aznap születésnapos hangtechnikust a jelen lévő több száz ember a hagyományos *Happy Birthday*-vel felköszöntötte. Hidegrázós volt és biztos jólesett a fiatal szakembernek ez a fajta megbecsülés az együttes részéről.)

Megható percek ezenkívül is akadtak. A politikai szerepvállalásáról is ismert együttes a koncert vége környékére időzítette *Sad Girls* című dalát, amelyet elmondásuk szerint egy afrikai emberrel

folytatott beszélgetés inspirált. Megjelennek benne személyes küzdelmek, a sebezhetőség, a kiszolgáltatottság és a félelem egyéni és társadalmi szinten egyaránt.

Ami kissé meglepett, az a háttérben kivetített képsorok szikársága. Az együttes szuggesztív, történetmesélős, időnként meglehetősen szürreális videoklipjei után a gyakran nonfiguratív és kevés színnel operáló vetítést először csalódásnak éltem meg, de rá kellett jöjjek: itt nem kell, hogy a film elvigye a fókusz a LED-fal előtt zajló dinamikáról, elég, ha megtámogatja azt. A fekete-fehér-ezüst színpadi dominancia mögött a szintén csak két-három színnel operáló képsorok nem zavartak bele a show intenzitásába, nem terelték el a figyelmet a lendületesen játszó vonósokról és a színpadot folyamatosan betáncoló énekesekről.

A számos, egyebek közt Grammy-díjjal jutalmazott és talán legismeretesebb, 2015-ös kiadású *Rather be* című dalukat taktikusan ráadásnak hagyták, így már csak ezért is nyilvánvaló volt a vizsztataps létjogosultsága, de nem lett volna erre sem feltétlenül szükség. A másfél órás koncert végén a közönségnek aligha lehetett hiányérzete, sem az előadott repertoár, sem a show tekintetében. És ugyanez állítható az együttesről is, akik elmondták: érezték a rajongók energiáját, szeretetét.

Hancz Karolina

Balatoni Almanach (1967–1999–2025)

Nézett a Balaton – Száz7 vers. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. május 16. – október 16.

A Laczkó Dezső Múzeum 1904 óta gyűjti az irodalmárokhöz kötődő relikviákat. A gyűjteménynek minden bizonnyal az egyik legterjedelmesebb része a kéziratoké. A kollekciónak különleges egysége, mégpedig pontosan 107 vers kézírata került most bemutatásra. De van-e a versolvasásnak kultusza? Vannak még versolvasók?

1967-ben a múzeum igazgatója és a Balaton festőjéért, a Badacsonyban munkálkodó Egry Józsefért rajongó Gopcsa Katalin azzal a kéréssel fordult a magyar nyelven író és az anyaországban élő költőkhöz, hogy küldjék el saját kézírásukkal a Balatonnal kapcsolatos bármely versüket. A beérkezett művekből egy önálló lapokból álló, exkluzív mappa készült, s *Balatoni Almanach* néven terjesztésre is került. A begyűlt kéziratok Ács Anna ügyszeretetéséből 1999-ben újabakkal egészültek ki. Többnyire a generációváltásokon átesett költőtársadalom időközben megizmosodott nemzedéktagjai jutatták el a tőhöz köthető verseik kéziratát. Az elmúlt évben pedig a kollekciónak tovább egészült Pilipkó Erzsébet jóvoltából.

Ez az oka, hogy három évszámmal jegyzett a gyűjtemény. S ha elkészül a faksimile kiadvány (s ezt ugyancsak remélem és szorgalmazom), azon is három évszám és három szerkesztő, városunk három irodalmi muzeológusának neve szerepel.

A klasszikus és kortárs költők kézíratait, 99 alkotó 107 lapját bemutatató tárlat bejárása előtt hasznos a *kézirat* szó jelentését megvizsgálni.

Kéziratnak a kézzel írt dokumentumot nevezzük. Görögül *autographon*nak, latinul *manuscriptum*nak. Történetileg nem kötjük a kéziratot a szerzőséghez, pedig a könyvnyomtatás elterjedése előtt és után is voltak olyan szerzői anyagok, amelyek az elgondolójuk, azaz teremtőjük kezével íródtak. S olyanok, amelyekről másolatot idegen kéz készített. A kódexek anyaga mind az utóbb említett.

A szerzői kéziratok értéke a reneszánsz korszakban az egekbe emelkedik. A saját kézzel rögzített, papirosra tusfeketén száradt gondolat, legyen az önéletrajzi, bölcséleti, imai vagy eposzi tartalmú, az individuum felértékelődésére is utal, s a személyiség becsét a kézírás értékelése is jelzi. A költők és a költői munkák megbecsülése is ekkoriban veszi ismét (ismét, mert az ókorban literátorkultusz volt) kezdetét, s bár a respektus napjainkra elapadt, a nyomai itt-ott láthatóak.

Kézirat a szerző, illetve a másoló után is maradhat. A Laczkó Dezső Múzeum teremfalain látható műtárgyak egytől egyig másolatok, mégpedig a szerzők által készítették. A legtöbb vers első kézírata ugyanis nincs meg, ha pedig mégis, annak a sorsáról nincs ismeretünk. És ezek az eredeti műről készült másolatok műtárgyakká váltak.

Különlegességüket nemcsak az adja, hogy olyan másolatok, amelyeket felszólításra készítettek az alkotóik (s jól tudjuk, mennyire más lelkiállapotot mutat a papirosra először kerülő versszöveg és a javítása, mint a tisztázott, vagy az idő elteltével rögzített végső változat kézzel írt replikája), de az is, hogy a megszólítottak valamiféle kanonizációval járhat együtt, s a versválasztás, a szöveg papírra rögzítésének aktusa nem mentes némi ünnepélyeségtől, s az emelkedettséget a kézírás hűen tükrözi. Hol pátosszal, hol dagályosan, hányavetien skribál a magát az írásmódjával is megjeleníteni kényszerülő szerző, máskor meg szenttelenül vagy éppen gondterhelten.

Szó, szó, szó: a hétköznapi nyelvben nem vagyunk képesek megkülönböztetni a szerzői mű első kéziratát annak a szerző által készített leiratától.

Persze ezek az alkotójuk miatt értékes iratok legfeljebb a szórszálhasogatónak pszeudo-kéziratok. A könyvtárosoknak és a levéltárosoknak van reá szak kifejezésük: *ultima manus*, az utolsó kéz által készített változat. Azaz a kiállított versek mindegyike olyan, az auktor személyes közreműködésével készült másolat, amely a szerző utolsó jóváhagyott szövegének tekintendő.

Ha a papír felett tündökönk, akkor idővel ráébredünk-e arra, hogy a papír, a papírra skribált jelek is hozzájárulnak a jelek kiolvasásához, megértéséhez és értelmezéséhez? A szonettolvasás más, ha 80

grammos famentes ofszetpapirról vagy 140 grammos fényes műnyomóról, vagy rongyból, esetleg eperfalevélből készülő, merített papirosról történik? A himnusz jelentését befolyásolja-e a rögzítésének módja? A médium hatása érzékelhető-e, s ha igen, mikor szokunk annyira hozzá, hogy a használata se nem ad, se nem vesz el az óda értelméből?

A vershez ad-e valamit, ha a szerző kézírásával olvassuk? A nyomdai betűk révén megjelenített vers hatása különbözik-e a kézzel leírt szövegtől? A kézírással rótt sorok rejtenek-e titkot, olyasmit, amit a nyomdagéppel vagy az írógéppel szerzett betűkből összeállított szavak, mondatok elpusztítanak?

A kézzel írt epigramma látványa által felkeltett érdeklődésünk a vers tartalmára, jelentésére vagy a verset leíró kéz által hagyott írásjelekre vonatkozik? A grafológiai kutakodás – a betűk formázása, összekötése, a vonalak ritmusa, a hurkok, kacskaringók, cifrázások labirintusa – hozzásegít-e a vers lényegéhez, vagy az alkotói habitust, a szerző pillanatnyi állapotát körvonalazza?

Feltehető-e mindezek után a kérdés: miként testesül meg legjobban a vers? *Miféle módon történhetik meg bennünk a vers?*

Igen. Engem foglalkoztat ez a kérdés! Miként történik meg legalcalmasabban bennünk a vers? Én például, amikor ezt a kiállítást először láttam, s az engem érdeklő költeményekre rátaláltam, a megszokott módon némán felolvastam magamban őket, és hagytam, hogy hosszan zengjenek bennem, mielőtt az értelmükhöz férköztem volna. Önök hogyan olvasnak? S vajon ugyanúgy olvassák majd most is a verseket? Lesznek, akik hangosan, azaz a maguk számára felolvasnak. Mások olvasása az, ha hallják a társukat, s az ő hangján hangzik fel a szöveg. Sőt, olykor csoportok figyelik a dikcióra ügyelő felolvasót, aki a hangjával elősegíti az értelmezést. Az olvasáshoz szokottak meglehet, ha kevésbé szeretik a maguk hangján megszólaló mondatokat, akkor némán olvasnak. Hogy közösségi vagy magányos, hangos vagy néma az olvasásunk, s hogy társul-e hozzá szövegértelmező cselekvés, az nem pusztán a nevelődésünk következménye és kulturális sajátosságunk, hanem annak jele is, hogy mit várunk el az olvasmányunktól. Izgalmat? Izgatást? Rémmületet? Politikai irányelvet? Teatralitást? Etikai útmutatást? Bölcselkedést? Közösségi normákra figyelmeztetést? Szórakoztatást?

És foglalkoztat, hogy miféle rítusnak nevezem azt, hogy a szokásos olvasási eljárást, a hagyományos olvasási pozitúrát feladva, falak elé állunk, és A4-es méretű, sárguló lapokra írt sorokat böngészünk. Meglehet, nem is rítus, hanem kultusz? Van-e a versolvasásnak kultusza? Vannak még versolvasók?

Géczi János

Mindig is kétkedéssel fogadtam az irodalmi kiállítások megrendezésének ötletét. (A saját múltamat ismerve, megtehettem.) Ha leegyszerűsítem: egy irodalmi művet vagy életművet nem is lehet kiállítani, mivel alapvetően szövegből áll – sok-sok szövegből. Az ember inkább néz egy kiállításban, mintsem olvas. Megnézem például a galériában az *Ásító inast*, de nem fogom elolvasni a *Háború és békét* falra szerelve 400 négyzetméteren. Mint tudjuk, az olvasás intim műfaj, általában csak ketten kellene hozzá: a mű és az olvasó. A közbeékelt tábló vagy vitrin a felesleges harmadik.

107 vers

Nézett a Balaton – Száz7 vers. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. május 16. – október 16.

Tudom, hogy szándékosan sarkítok és végletesen gondolkodom, de ezzel csak azt akartam elmesélni, hogy fenntartásaim ellenére talán mégis lehet jó irodalmi kiállítást rendezni, mint tette azt Pilipkó Erzsébet a Laczkó Dezső Múzeumban a *Nézett a Balaton – Száz7 vers* című tárlattal. Műfaji megnevezésem pontos, mert valóban tárlatról van szó, mivel:

– a verskéziratok mellett komoly és jelentős művészeti alkotások is szerepelnek, amelyek nagy része éppen az adott vers vagy a pannon tájélmény hatására született (Kass János, Szász Endre, Orosz János, Udvardi Erzsébet, Borsos Miklós, Hegyeshalmi László);

– vannak olyan verskéziratok, amelyek már önmagukban felérnek egy képzőművészeti kompozícióval, úgy érezni, mintha eredetileg is a költő kéziratának képi megjelenítésére is törekedett volna (Illyés Gyula, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Devescseri Gábor).

Ez a kiállítás eredendően egy egészen kiváló s időben újra megvalósított ötletnek állít emléket, de komplexitásában több is: az irodalom, a képzőművészet és a táj hármassága ihletett kapcsolatának megjelenítése.

Az történt, hogy az eltelt évtizedekben három ízben szólították meg a veszprémi muzeológusok a magyar költőket, hogy fogalmazzák meg lírai képekben a balatoni, a dunántúli, fennköltén szólva: a pannóniai élményüket. S tegyék mindezt kizárólag saját keze írásukkal rögzítve. Vagyis írjanak egy verset, kézzel, tintával, golyóstollal, külön papírra, ha lehet, datálva és

aláírva – egyenesen a múzeumi gyűjteménynek szánva. (Vagy a jövődönök célozva.)

Az elsőt 1967-ben Éri István, a nagyszerű megyei múzeumigazgató szervezte, s noha meglehetősen kezdetleges technikával, de sikerült egy különleges, szőlő lapokból álló albumot kiadnia. (Igaz, forgalomba nem került, valamilyen úton-módon én magam is őrzök ebből egy ritka és teljes példányt.) Ekkor 28 költő gondolt a jövődönre, s adott régi vagy új verskéziratot. Majd 1999-ben a megyei múzeum megismételte a kérést, ekkor 43-an írták le balatoni hangulataikat. Végül a legfrissebb: 2023-ban ismét elhangzott a kérés, s most már csak 36-an jelentkeztek kézírataikkal. (Általában nem mindenki küldött a megszólítottak közül.)

Így áll össze a 107 vers, de számtanilag nem vagyok biztos, hogy ez valóban 107 költő 107 verse lehet. (Lehet több költő is és több vers is, nem számoltam.)

Magának a kiállítás időpontjának semmi különleges apropója nincs, csak annyi, hogy megszólít bennünket: jó lenne érdeemben is figyelni a mindenkori magyar kortárs költőkre és művekre, éppen akkor, amikor a líra (*Az év versei* kötet ide vagy oda) hátrányos helyzetű, nem bővelkedünk kiemelkedő művekben és értő versolvasó tömegekben.

A kezdeti behatároltságtól, hogy annak idején csak a sziglieti alkotóház költőit kérték meg versek küldésére, mára teljesen nyitottá és határtalanra vált a program: legutóbb mindenkit megszólítottak (vagy nem is mindenkit) egy-egy verskézirat beküldésére.

Az ötlettel legjobban persze a múzeum irodalomtörténeti gyűjteménye járt, hiszen gazdagodott az anyaga unikális példányokkal. Ráadásul ezek mindegyike kézzel írott, ami a gépi világunkban egyszerűen pótolhatatlan, hiszen a kézirat mint fizikai tárgy, mint manuscript a jelenkori időkben szinte nem is létezik, vagy éppen csak hogy. Éppen ezért Pilipkó Erzsébet, viszonyozni akarván az irodalmi gesztust, nagyon látványos és nagyon okos kiállítást rendezett, maga mellé véve látványtervezőket, grafikusokat, színészeket, videós szakembereket stb. Helyenként egy kicsit megdúsították enteriőrrel, hajdanvolt irodalmi eszközökkel, mint pl. az írógép, a toll és a tintatartó. (Azt láttam, hogy zöld kalamárisuk nincs, nekem viszont van otthon egy, de nem adom.) Készítettek egy hatalmas játék falat, ahol tíz témakörben idézeteket

Balatoni definek

A lépcsőkre emlékezett meg ama lány úgy
mintok hogy nem éreztet meg hogy a lépcsők egyre
csak távolodtak a kessély óra folyóin Kom
kedvűt a Rókaváton deribete ahonnan
a nére látott a képséne előtt mandulát
gyűjtöt Níte a defineket a hulléneken
Balatoni definek Ifjúj páipai

Ifjúj páipai balatoni definek
hulléneken közt Níte őket Mandulát gyűjtöt
A képséne előtt a nére látott Deribete
kedvűt Rókaváton a kessély óra folyóin
A kessély kihalt folyóin csak távolodtak
a lépcsők Itt volt valaki Vagy nem éreztet meg
Emlékezett a lépcsőkre Meg ama lány nem

Balaton, 2023. október 26. Zoltán

rejtettek el a versekből. Igen tanulságos motivációkat emeltek ki: „Az örökké való Balaton”, vagy a most igen aktuális „Újgazdagék Balatonja”.

Nézem a tárlatot, s mondom: mutasd a kéziratodat, s megmondom, ki vagy. Van, akinek ferdén futnak a sorai, van, aki belerajzol a versbe, van, aki bolhabetűkből építkezik, s van, akinek csoda szép kézírása hajdani tanítói emlékét idézi.

És persze a számtalan portréfotó a falakon, régiek és újak. Fiatalon az alkotók 50 évvel ezelőtről és fiatalon most, várva újabb fél évszázadnyi évet, amíg arcmasukból is időt álló emlékjel, kéziratukból pedig múzeumi tárgy lesz.

Az olvasósarokban egy szép és elegáns mappában pedig ott az összes vers és az összes alkotó fotója. S ez már tényleg a versolvasás ihlettségének pillanatnyi lehetőségét adja. Éltem is vele jó sokáig.

Miközben kevergett bennem az elfogultság és a fájdalom az idő múlkonysága felett, de meg a kiváltságosság érzése is, hiszen a sorsom úgy hozta, hogy a verssé nemesedett költők közül sok

nagyszerű embert ismerhettem meg, beszélhettem velük, a kortársuk lehettem, ha egy pillanatra is. Juhász Ferenc, Lator László, Somlyó György, Keresztury Dezső, Szabó Magda, Oláh János, Nagy Gáspár, hogy csak az elíziumi mezőkön sétálókat említsem – de hát a kiállításnak ez is a lényege: visszaidézni azt a varázsos pillanatot, amikor az új vers először szólít meg engem, s majd kísér életem útján vissza-visszatérően.

Mindamellettt a kiállítás rendezői optimisták is, hiszen arra is gondoltak, hátha lesznek nem kivezényelt s unatkozó iskolai osztályok a tárlaton, s ezért sok-sok színes és érdekes kérdéssel, önállóságra, olvasásra utaló kérdéssel szólnak a fiatalokhoz. Remélik, talán a vers elindulhat azon az úton, amiért s amire készült: eljutni lélektől lélekig. S bár a rendezők a gyereket szólítják meg, vannak kérdéseik, amelyek a mindenkori magyar olvasónak szólnak: „Elgondolkodtál már azon, hogy amikor a Balatont figyeled, lehet, hogy ő is figyel téged?”

Praznovszky Mihály

Testvérmúzsák találkozása

Testvér-tehetség. Nagy László és Kondor Béla művészete. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. június 19. – szeptember 30.

Séd, 2024. 4. sz., 44. old.

A népes látogatóközönséget vonzó esemény alkalmából Szanyi Brigitta, a Laczkó Dezső Múzeum igazgatója és Porga Gyula, Veszprém Megyei Jogú Város polgármestere köszöntötte a megjelenteket, Török Petra, a PIM főigazgatója mondott rendkívül frappáns megnyitóbeszédet. Elhangzott Czifra Mariann tolmácsolásában Nagy László öccsének, Ágh Istvánnak egy emlékező esszéje, Nagy László megzenésített verseit pedig Csörsz Rumen István adta elő.

A Nagy László születésének 100. évfordulója kapcsán rendezett tárlat különleges, eddig feldolgozatlan nézőpontot választ: Nagy László (1925–1978) és Kondor Béla (1931–1972) barátságának momentumait állítja a középpontba, a két életműnek azt a kevésbé ismert, árnyékban maradt aspektusát, amely a versillusztrációk univerzumába kalauzolja a látogatót. A szöveg és kép viszonyának arra az – ókori *ut pictura poesis* elve, az ekphrasis problematikája óta létező – alapkérdésére reflektál, amely a két terület viszonyulását, korrelációját fürkészi, az alpmű és az illusztráció-interpretáció kölcsönhatásának kérdését veti fel. Nem véletlen a címválasztás, amely Csoóri Sándornak Nagy László *Kísérlet a bánat ellen* című kötetéhez írt előszavából származik.

Újszerűnek számít és a kiállítás kurátorát, Madár Mária-t, a PIM munkatársát dicséri, hogy koncepciójában az elsősorban költőként ismert Nagy László képzőművészeti tevékenységére irányítja a figyelmet, illetve azokat a csomópontokat keresi, ahol munkássága a grafikusként nyilvántartott Kondor Bélával találkozik. A költő Nagy László esetében kevésbé köztudott, hogy festőnek készült, és sokáig habozott a két műzsa szolgálata között.

Még Pápán a középiskola évei alatt A. Tóth Sándor festőművész indította el a képzőművész pályán. 1946-ban először a budapesti Iparművészeti Főiskola grafikus szakára iratkozott be, majd a következő évben átjelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára rajz szakra. Már a költészettel elköteleződve 1959-től haláláig az *Élet és Irodalom* című lap képszerkesztője volt, és ily módon kapcsolatban maradt a képzőművészettel és a hazai képzőművészekkel. Revelatív értékű a kiállításban változatos technikájú (tus, toll, akvarell, kréta, réz-, illetve cinkkarc) alkotásainak bemutatása és annak a hagyatékában őrzött füzetek révén illusztrált munkamódszernek a megidézése, amelyben elválaszthatatlan volt a rajzolás a versszövegtől. Kevésbé ismert az a tény, hogy nemcsak másokkal (főként Kondor Bélával) illusztráltatta versesköteteit, hanem abból maga is rendszeresen kivette részét.

A grafikus Kondor Béla esetében pedig talán még annyira sem köztudott, hogy egész életében írta verseit, noha önálló kötetben csak élete vége felé, 1970-ben jelent meg egy részük *Boldogságtörödékek* címmel. Mindketten a sokoldalú tehetségek közé tartoztak, Kondor kifejezetten reneszánsz típusú ember volt, aki több hangszeren játszott, orgonált, sőt maga is készített hangszerket, repülő szerkezeteket és fényképezett is.

A kiállításba belépőt két fő mű fogadja: Kondor Béla nagy erejű *Johanna/Jeanne d'Arc* című alkotása 1964-ből, amelyen két felfelé meredő kéz között mélyen a farostlemezbe karcoló vonalakkal rajzolódik ki a meggyötört, deformált emberi arc; és Nagy László saját arcképével ábrázolt, ikonokat idéző, nagy méretű *Szent Mihály arkangyala*, amelyet szekrényajtóra készített a művész budapesti, Árpád fejedelem úti lakásában. Az akrilkép arany háttérét bronzporral oldotta meg rajta. A képek mögötti kinagyí-

tott ablakmolinókon Kondor Bélát műtermében látjuk hatalmas angyalt ábrázoló falképe alatt, Nagy Lászlót pedig lakásában az említett festett szekrényajtó mellett. Az oldalfalakon Nagy László Kondor Bélának a halála után emléket állító két képverse, a *Szárny és piramis* és a „Kerub Kondort” 1973-ban megidéző *Seb a cédruson* látható kinagyítva. Szintén Kondor emlékére készült Nagy László *Karácsony* című 1974-es akrilfestménye, amelyben talán közös emlékeket sejtethetünk. De itt található Kondor *Női ló, egy barátomnak emlékül* című rajza 1965-ből és Nagy László Kondorról írt méltatása az *Új Írásban*, amely kiemeli barátjának kivételes egyéniségét, kiváló rajztudását, „aki visszaadja a grafika hajdani rangját, modern, emberszabású műveivel”.

A két művész párhuzamos életútját a tárlaton kettős idővonalon összegzi, felül Nagy László, alul Kondor pályájának állomásaival, beleágyazva mindkettőjük műveit és a róluk készült fotókat. Nagy László szép akvarellje családja somlói pincéjét látatja, Kondor kréta- és ceruzarajza József Attila portréját állítja elének.

A kiállítás egyik csomópontja Nagy László 1966-os *Arccal a tengernek* című kötetéhez kapcsolódik, amelynek illusztrálására a költő Kondor Bélát kérte fel. A kötet kapcsán nemcsak Kondor öt tus- és tollrajzát láthatjuk, hanem a benne megjelent *Menyegző* című vers illusztrálását és magának a versírónak ebben az időben készült rajzait is. Érdekes megfigyelni, hogy a ló motívuma milyen következetesen megjelenik a szövegben (*Búcsúzik a lovacska*) és mindegyikük rajzain. A *Menyegző* című vers részletét kinagyítva olvashatjuk, de a teljes kötet is hozzáférhető a kiállításban ugyanúgy, mint a következő illusztrációs találkozópontra, Dylan Thomas versfordításai esetében.

Dylan Thomasnak, a 20. század első felében alkotó, népszerű walesi költőnek az összegyűjtött versei szintén 1966-ban jelentek meg magyarul, amelyek közül többet fordított és illusztrált Nagy László. D. Thomas *És nem vesz rajtuk erőt a halál* című verse mellett látható Nagy László négy különleges cinkkarca, amelyek a szürreális világú szövegek nyomán szintén szabadon kezelik témájukat, olyannyira, hogy Nagy László feleségét, Szécsi Margitot is odafestette az egyik sarokba, gitározva. Nagy László egyik rajzzal teli füzetét is láthatjuk itt digitális print formájában a D. Thomas-illusztrációk idejéből. D. Thomas verseit Kondor Béla szintén illusztrálta később, innen az újabb kapcsolódás, amikor Nagy László felkérésére 16 tollrajzot készített az *ÉS* 1972. december 2-i számába. Ezek az utolsó publikált alkotásai erősen túlmutatnak a szövegen. Egyébként a William Blake látomásos költészetét folytató D. Thomas, ahogyan maga Blake is, mindkettőjükre nagy hatást gyakorolt.

Az illusztráció-interpretáció kérdését illetően a képek meggyőzően bizonyítják a művészi alkotófolyamat szövegen túlmutató, autonóm jellegét mindkét művész esetében. Kondor saját munkáit irodalmi alapon létrehozott műveknek tartotta, de természetesen azok önállóan is értelmezhetők a szövegek nélkül. Szép példákat látunk kivételes grafikai tehetségére, egyéni, látomásos kifejezőmódjára, bonyolult szimbólumrendszerére, sajátos ikonográfiájára. Nagy László esetében csak megerősíteni tudjuk, amit maga mondott naplójában visszatekintve, miszerint „egész jó grafikus lettem volna”.

Szöveg és kép találkozásának a harmadik állomására Kondor Béla halála után került sor, amikor Nagy László eltávozott barátjának hét képéhez (*Darázskirály, A tengerész álma, Szent Péter és egy nő, Késes ember, Gitáros nő, Bohóc, Fiala menyasszony*) írt verset, amelyeket a *Tükör* című lap 1977. december 25-i száma közölte. Megfordul tehát a sorrend, ezúttal nem a versek inspirálják az illusztrációkat, hanem a képek alapján íródnak a versek, amelyek szerepeltetése a kiállítás különleges erőssége. Csak sajnálni lehet, hogy a *Késes ember* és *A tengerész álma* című képeket nem sikerült eredetiben megszerezni, ezeknek csak reprodukcióját láthatjuk.

A kiállítás bepillantást enged a két művész jellegzetes motívumrendszerébe néhány jellemző, de szándékosan nem a legismertebb témáik kiválasztása által. Kurátori szelekció alapján a lovak, angyalok, ikonok, gépek tematikájának kiemelése bizonyítja a köztük lévő világnézeti-szemléleti rokonságot.

A képzőművészeti alkotások mellett különleges értéket képviselnek a művészek által alkotott tárgyak, Nagy László fából faragott, festett vagy szalmából font, taplógombára, pohárra rajzolt lovacskáit, a saját készítésű hangszerek, Nagy László cserép kö-

csögdudája, Kondor Béla lopótökből készült, festett mandolinja. A közös zenélések élményét idézik.

A kiállítás több helyről gyűjti anyagát: az Antal-Lusztig Gyűjtemény, a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, BTM – Kiscelli Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum, Tomory Lajos Múzeum, Laczkó Dezső Múzeum és Nagy László örököseinek kölcsönzéseivel valósult meg. A kivitelezési munkák a Megabud Kft.-t dicsérik.

Tevesz Mária

A kurátorok szándékát tükröző profizmussal foglalja rendszerbe a Laczkó Dezső Múzeum időszaki kiállítása a két művész, Kondor Béla (1931–1972) és Nagy László (1925–1978) barátságukból fakadó és egymásra ható művészetének lényegi megjelenítését. Ebben az intellektuális szimbiózisban a képzőművészet dominanciáját Kondor Béla, míg az irodalomét Nagy László képviseli.

A disegno alkímiája

Testvér-tehetség. Nagy László és Kondor Béla művészete. Laczkó Dezső Múzeum, 2025. június 19. – szeptember 30.

A Laczkó Dezső Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum Kögyűjteményi Központ – Petőfi Irodalmi Múzeum közös gondozásában megvalósult projektben a kölcsönzött eredeti művek mellett a lappangó vagy nem hozzáférhető alkotások digitális nyomatokként jelennek meg. A tárlat Nagy László születésének 100. évfordulójára emlékezik.

A kortárs kiállításrendezés metodológiáját dicséri az alkalmazott *chiaroscuro* effekt; a realista térrel elvonatkoztatott enteriőrben grafitzürke háttér előtt jelennek meg fókuszált megvilágítással a magnetikusan felvillanó művek.

A meghökkentés erejével indít a centrális elhelyezését két mű: Nagy László modern *Szent Mihály-ikonja önarképpel* (1973 körül) – a vallásos téma profanizálása –; mellette Kondor Béla *Johanna (Jeanne d'Arc)* (1964) című olajfestménye, mely groteszk karcolatként hat. A művészeti mértéktesztést Kondor a paraván mögötti molinón megjelenített *Őrangyal* (1957) című mestermű illusztrációja egyensúlyozza ki. Majd Nagy László felnagyított képverse, a *Seb a cédruson* (1971 és 1973) felkészít az intellektuális sétára a tárlaton, melyen a szimbiózisban alkotó két művész látszólag dialóguszerűen verseng; a stilisztikai hasonulás Kondor rézkarcain és Nagy László tus- és tollrajzain, cinkkarcain mondhatni a megtévesztésig fokozódik.

A tárlat első műcsoportjában megjelenő emblemikus mű Kondor Béla *Rakétakilövő állvány* (1966) című rézkarca, mely a művész gyermekkorában átélt nyomasztó súlyú történelmi esemény, Budapest második világháborús bombázása által indikált disztópikus világkép formációja. A rakétát mint veszélyes szerkezetet mérnöki pontossággal jeleníti meg a művész, érzékeltetve a gravitáció erejét. A halálos esemény – egy pusztuló modern Babel-torony – grafikai stilisztikája tragikomikus, melyet tovább fokoznak a groteszk pálcikaemberek tömegei.

Kondor a Képzőművészeti Főiskola grafika szakán nyújtotta be diplomamunkáját, a *Jelenetek Dózsa György életéből* című rézkarcsorozatát, mely már ifjú pályakezdőként elismertté tette. A Derkovits-ösztöndíj elnyerésével 1957-ben Franciaországba utazhatott.

A művész első feleségével, a szobrász Kaufmann Ágotával egy évvel később rendezte be műteremlakását a belvárosi, Bécsi utcai impozáns Phönix-házban, ahol élete végéig lakott, alkotott, konstruált. Műtermi baráti köréhez tartozott többek között Gross Arnold (1929–2015) és a klasszikus műveltségű Pilinszky János (1921–1981) is. Pilinszky atyai pártfogásában jelentette meg Kondor 1971-ben sokáig rejtegetett költeményeinek első gyűjteményét *Boldogságtöredék* címmel. A zenei tehetséggel is megáldott grafikusművész műtermét sejtelmessé tette a Nagy László emlékezése szerinti különös repülőgép-szerkezetek, zongora, harmónium és orgona jelenléte.

Kondor a rézkarc médiumát tökéletesen uralva kísérletezett a vonalak struktúrájával. Lineárisok vékony sziluettjéből, majd kötegből látszólag káoszt produkált. A *disegno* évszázados hagyományában a kompozíciót felvázoló előrajz, ún. *pentimenti* Kondornál a kompozíció esztétikáját alakító elemmé, sűrű gomolygá válik. A rézkarcot lazúrosan alkalmazza; szinte vegyes technikává formálva; ezen alkotásai így szén- és tusrajzként hatnak.

A tárlaton látható *Angyal bombával* (1958) című, rézlemezzel készült olajkompozíciója ízelítő Kondor monumentális festészetéből: A *Géprepülés Géniusza* (1964, Magyar Nemzeti Galéria), *Szent Margit-legenda* (1968, Margit-sziget, Grand Hotel) pannósorozat. Ikonográfiájában konstans motívum a humán testben megjelenő, gépiessé vált angyal Ikaros-szárnyakkal. A kondori magánmitológiában a remény allegóriájaként az angyal városvédő – *palladium* – erővel bír. Természetfelettsége azonban kétpólusú: megnyilvánulhat a pusztítás luciferi erejeként, és megnyilvánulhat isteni erőként, mint apotropaikus védelem.

A '60-as évek elején merész szabad művészi gondolkodása miatt a soktilalmú cenzúra által mellőzött Kondor egzisztenciális segítséget kapott művészbarátain keresztül. Nagy László felkérése lehetőséget biztosított számára illusztrációi megjelentetésére az *Élet és Irodalom* (ÉI) című folyóiratban. A költő és grafikus kezdődő barátsága mély alkotói dualizmussá formálódik.

Az *Élet és Irodalom* 1957-ben egyfajta kultúrpolitikai kiegészítőként jött létre. Első főszerkesztője az a Bölöni György (1882–1959) volt, Ady Endre (1877–1919) barátja, aki egykor párizsi „tudósítóként” oly sokat tett a magyar avantgárd művészet létjogosultságáért, az új irodalom, az új zene és az új képzőművészet kapcsolódásáért. Az *Élet és Irodalom* megjelenési lehetőséget kínált a korszak irodalmi alkotói számára. Főként az avantgárd – az irodalmi kávéházakból, mint a Szimplon, „átmenekített” – generáció, köztük Kassák Lajos (1887–1967), Déry Tibor (1894–1977), Zelk Zoltán (1906–1981) és köre számára, majd a frissen formálódó értelmiség: mind az urbánusok, mind a társadalom egyszerűbb rétegeiből feltörekvő tehetségek, a népi kollégiumok szellemiségén nevelkedett gondolkodók és alkotók részére.

A kiállításon kiemelt figyelmet kap az angol William Blake (1757–1827), a kortársai által méltatlanul mellőzött romantikus költő, metsztkészítő, festő művészetének hatása. Kondor Bélát lenyűgözte az a profetikus alkotóerő, amely *The Marriage of Heaven and Hell* (1790–1793) című *corpus* szerzőjét, Blake-et epikus, lírai és grafikai művek megteremtésére inspirálta; erről tanúskodik Kondor *Magnina Trilladora* (Illusztráció William Blake verseihez) (1962) című színes metszete is. A vallás és a tudomány kontrapozíciója és kibékítése Blake vizionárius életművének központi kérdése.

Kondor Béla alkotáslélektana azonban még korábbra nyúlik vissza: az újkor hajnalán alkotó, a fa- és rézmetszők virágkorában élő zseniális Albrecht Dürerhez (1471–1528). Kondor grafikai életműve a rézkarcban bontakozott ki, mely az előkészített rézlemez karcolótűvel és savmaratással történő megmunkálásával festőibb megoldásokat tesz lehetővé. Kondor Béla önmagát tradicionális művészként aposztrofálja. A Pázmány Péter Tudományegyetem orosz nyelv szakát végző Nagy László két évre szóló

bolgár tanulmányi ösztöndíjat kapott 1949-ben. A műfordításban elhivatottságot nyerve bontakozott ki költészete, melyben az új népies líra művelőjeként a természet és ember bensőséges kapcsolódása, a természetnek alávetett társadalmi közösség, a babonákat, hiedelmeket hordozó népi kultúra, a folklór elemei jelennek meg.

Sodró erejű, sűrű mondanivalójú költészetében a hagyományosan lírikus lelkekre jellemző szociológiai kérdések foglalkoztatják. A klasszikus magyar műköltészetben eddig nem ismert új versszerkezetet, ritmusképletet alkotott. Nagy László hosszúversei a szó, a nyelv elemi erejével kívánnak hatni. Ezen versszerkezeti invenciók a szimbólumteremtés autentikus módja; a mesterien használt metaforák konstans jelenléte, egymásra hatása; a szövevényes szövegépítés, mely minőségek kijelölik Nagy László méltó rangját a magyar irodalomtörténetben.

Művészetének másik aspektusa, a kortárs walesi költő, Dylan Thomas (1914–1953) verseskötetének fordítása és illusztrálása a szabad szellem „romantikus Nyugat-ábrándozása” megnyilvánulásaként értelmezhető (*Októberi vers*).

A kiállításon megjelennek részletek az *Arccal a tengernek – Versek 1944–1965* című verseskötetéből, melyet Kondor Béla illusztrált.

Nagy László felesége, Szécsi Margit (1928–1990) költő számos festményének, ikonjának modellje, ihletője. A kiállításon szereplő *Nagy virágvágó-gép* (1968), *Papírkorona* (1969) című művek Szécsi Margit verseihez készült illusztrációk.

Az örök művészbarátság szimbólumaként a tragikusan korán elhunyt Kondor Béla emlékeztére Nagy László az általa választott Kondor Béla-művekhez írt kísérő *homage*-verseket.

Huber Lilla-Mária

Irodalom

Kondor Béla: *Angyal a város felett. Összegyűjtött versek Kondor-képekkel.* Szépirodalmi Kiadó. Budapest, 1987.

Nagy László: *Adok nektek aranyvesszőt.* Holnap Kiadó. Budapest, 2011.

Magányos és társas művek

Fernezelyi Márton és Szegedy-Maszák Zoltán kiállítása. Csikász Galéria, 2025. június 7. Részlet a megnyitóból.

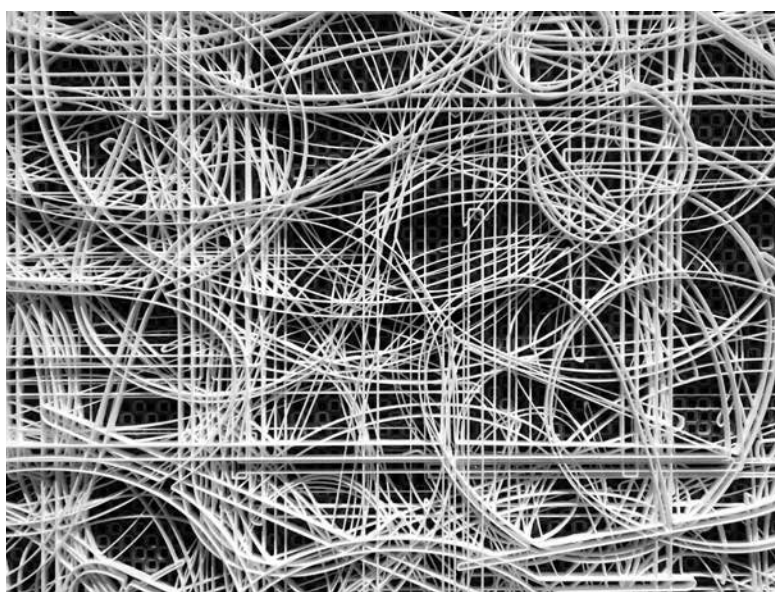
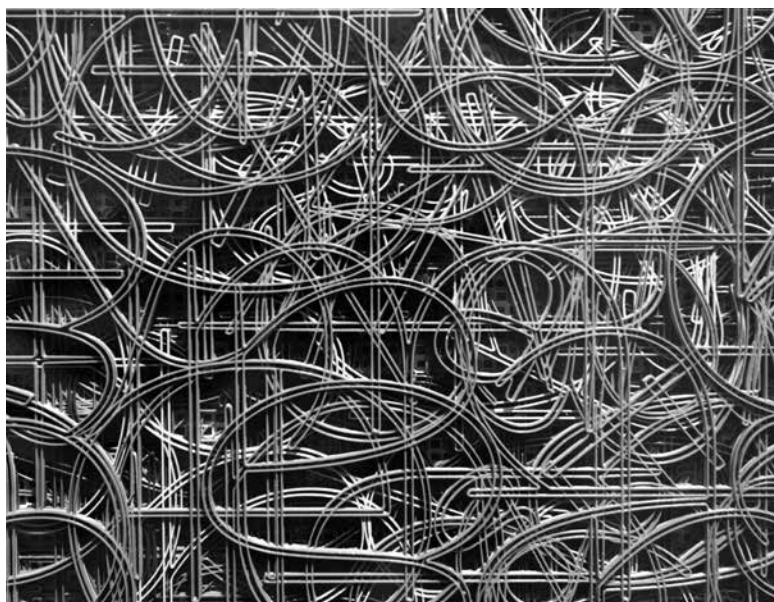
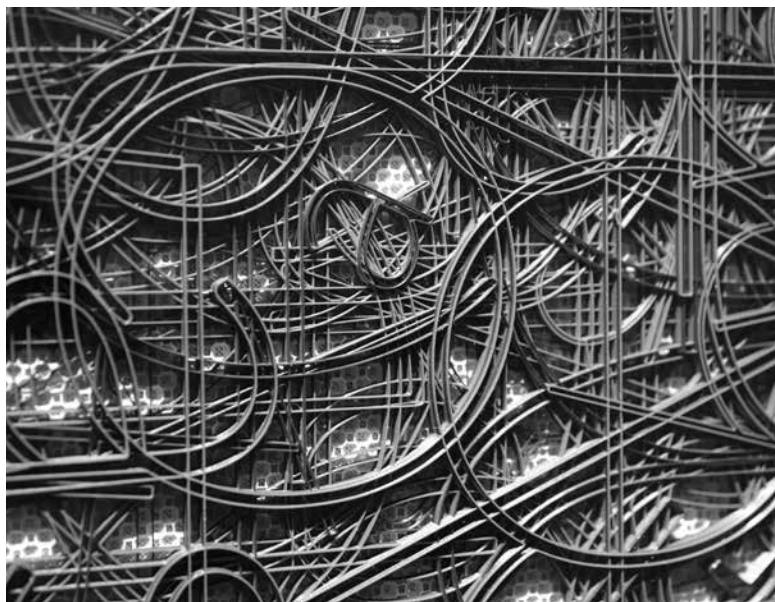
A nyelv optikája

Az alcímet Ponori Thewrewk Emiltől kölcsönöztem. Ő a szerzője még *A hang mint műanyag*, valamint *A nyelvészet mint természettudomány* című írásoknak is. Idézzük: „A nyelv soha se fejez ki pusztán hallottat, azaz a hallottat nem mondja csak hallottnak, hanem mindig legalább látottnak is. A nyelvnek e sajátosságát a nyelv optikájának nevezem.” „Mit akarok rajta értetni, az röviden a következőkben áll. A nyelv nem a fültől, nem a hangtól, hanem a szemtől és világtól ered. Az emberi gondolkodásban soha és sehol se mellőzhető az alak nézete. Még a legelvontabb (legabstractabb) is, ha határozottan kell azt gondolnunk, észrevétel nélkül alakot ölt. A nyelvnek helyhez kötő, látszóvá tevő módját megtaláljuk nemcsak a mondatban, hanem a mondat minden egyes részében; minden szóban, a szó gyökében, képzőjében, ragjában. Minden viszonyt, mely két tárgy közt képzelhető, a nyelv egyes-egyedül helyi viszonyt jelentő eszközökkel fejezhet ki. Szóval ahová csak tekintünk a nyelvben, minden kifejezés úgy van alkotva, hogy az voltaképpen a szemnek szól. Mindenütt kép, mindenütt többé-kevésbé elmosódott képnyomok.”

A nyelv optikája azokhoz a művekhez vezet most minket, melyek leginkább hasonlítanak a kép Európában megszokott formáihoz, általában falon vannak vagy falra akaszthatók, gyakran keretezettek, tárgyként megfoghatók. A kiállításon öt ilyen műcsoport szerepel, technikai megvalósításuk alapján pedig akár még ezt az osztályozást is szűkíthetjük, felületesen két főbb irányt fedezve fel. A „Lentikuláris és 3D nyomtatós képek” közül az előbbieket a *Tennivalók*, valamint a *Nem látunk tisztán* sorozatok képei, az utóbbiak a *Nehezen olvasható művek*, a *Vigyor macska nélkül* és az *Engedve intellektuális lendületünknek*. Ezek mind szí-

nes, a siktot finoman elhagyó, jól látható betűalakzatokat felhasználó, azokból formált, ráadásul vállaltan szövegalapú (Jonathan Swift, Lewis Carroll, Edwin A. Abbott) kompozíciók.

Hogy milyen műveletek végezhetők a betűkkel, az már Ramón Llull körtárcsás szerkezetének, az *Ars Magna* technikájának is a kulcsa, hasonló esetekben a betűk lényegében fogalmakat reprezentálnak, a művelet, a forgatható tárcsák kombinatorikája revelatív ismeretek ígérését rejti. A titkosírás – akár a rejtjelezés, kriptográfia, akár a steganográfia, melyek Szegedy-Maszák Zoltán korai műveinél megjelennek – szintén a speciális betűtechnikákon alapul, a szerzők alkalmilag új jelek bevezetésétől sem idegenkednek (Giovanni Battista della Porta). Mégis azt mondhatnánk, hogy az európai írások, illetve alapvetően a görög–latin betűformákat használó írások elterjedésével („az abc a feltalálás ősanja”, McLuhan) az, amit képnek és amit írásnak hívunk, szétvált, leválva e műveleteket jelentő görög szó, a *graphein* jelentéséről, ami egyszerre írni, rajzolni, vésni – még mindig használjuk a „bevésés” szót a megtanulni, megjegyezni, emlékezni kontextusában –, így az *ösművelet* valamiféle bemélyítés, anyag eltávolítása, a felszín megsértése (már az ékírás is ilyen). Míg a 3D-s print, vagyis a síkból kilépő nyomtatás ennek az ellentettje, épp kitüremkedés, kiemelkedés, additív, hozzáadó folyamat. A kétféle *relief*, *rilievo* felismerése mellett megjegyzendő még, hogy a történeti fejlődés Európában az írásformák homogenizálását, míg a képfarmák divergenciáját hozta magával. Nem ezt történt például Kínában – a kínai írás ideografikus, nem betűírás, nem a hangok egyezményes jelekkel történő vizualizálása, és ebből adódóan a kínai kép alapja, struktúrája más. A kínai kép történetéről szólók általában megkülönböztetnek két alapvető irányt: az egyik az olyan képek halmaza, melyeket mi, európaiak is így neveznénk,

minthogy bizonyos alakokat, hasonlóságokat fedezhetünk fel rajtuk, melyeket gyakran „ábrázolásnak” hívunk (fa, hegy, víz, bambusz, állat, ember, virág stb.), a másik a *kalligráfia*, amit így, görög szóval nevezünk meg (καλλιγραφία, szép írás vagy rajz), és egyértelműen az írásjegyekhez köthető, személyes és kifejező formálás, lényegében szövegalapú kép, ahol a rajz ugyan a szemnek szól, de elolvasható, kimondható, hangzó formában is megjeleníthető.

„Amikor Cang Csie feltalálta az írást, a kísértetek sírtak, és gabona szállt a levegőben...” (Liu Hszie: *Az irodalom szíve és faragott sárkányai*) De itt nincsenek kínai betűk, hogy jön ez ide, jegyezhetnék meg. Ami igaz, bár ismert magyar szófordulattal, ha valaki nem ért valamit, mondhatja, hogy „nekem ez kínai”. A képpé alakult betűk a kiállításon szereplő színes képeken valóban olyan szövegeken alapulnak, melyek az ábécé betűit használják, a forrás akár el is olvasható, a képek viszont már nem, vagy csak *nagyon nehezen*: itt-ott azonosíthatunk egy-egy betűt és szót, de talán nem ez az egyetlen lehetséges attitűd ezen gépi, programozott kalligráfiák processzálására. Még egy mondat Ponori Thewrewk Emiltől, aki Wilhelm von Humboldtról írja: „Így neki végre a nyelv nem tulajdonképpen eszköz a már megismert igazság eszközlésére, hanem jóval inkább az előbb ismeretlennek felfedezésére; a szó nem jele valami kész fogalomnak, hanem módszer a fogalom készítésére s egy nyelv egy világnézet.” (180. lap) A nyelvből vezethet olyan út a kép felé, mely nem visszalépés. A *Nehezen olvasható művek* mellé itt van mindjárt a *Nem látunk tisztán* sorozat. Sem a látás, sem az olvasás nem könnyű.

Julesz Béla, aki úgy gondolta (le is írta), hogy a „tudomány a művészet pótléka”, találta föl a véletlen pont sztereogram (RDS= Random Dot Stereogram) mellett a komputerrel generált auto-sztereogramot is (Peter Burttel). „Az auto-sztereogram alapja a tapétahatás, amelyet először Sir David Brewster írt le 150 évvel ezelőtt. Brewster figyelte rá, hogy az ismétlődő mintázatok mindkét szemmel nézve mélységet nyernek.” (Julesz, 2000. 237.) A térlátás alapvető automatizmus, mely megkímél minket attól, hogy az erdőben sétálva nekiütközzünk egy fának, vagy az utcán

egy villanyoszlopnak anélkül, hogy ezen különösképp gondolkodnunk kellene (éppen ellenkezőleg: lehet, ha nagyon elgondolkodunk, ez a kellemetlen ütközés megtörténhet). Alacsony szintű látásról van szó, mely mint számos evolúciós példa mutatja, az élőlényeknél alapvetően jelen van, ellentétben a szimulációs térlátással, amely a képek konstruálása nyomán jött létre. Bár különös esetekben az állatvilág is produkálhatja (mimikri), de ez az illúzióknak, kamuflázsoknak, megtévesztésnek is nevezett vizuális metamorfózis akár a kognitív szintet próbálja „átverni”, akár az előbb említett természeti szinten működik, ambivalenciája permanens. Ezért értelmezik nehezen mindmáig az ezzel foglalkozók, mert keverhető a két szint, vagyis értelmezésre és magyarázatra vágyunk ott is, ahol ennek semmi értelme. A képkalkotásban a térlátás és térképzés számos formája ismeretes, így az, amely egy síkfelület sajátos megmunkálása, illetve annak speciális nézési technikai révén indukálja a néző agyában a térillúziót. A perspektíván alapuló képtechnikákkal szokás e témát indítani, ami nem tartozik ide. A perspektíva nem illúzió, hanem felfedezés, tudatosan konstruált új eredmény a képkalkotásban, és egyértelműen síknak látjuk, az ablak, amire Alberti utal, imaginárius, képzeletbeli, nyilvánvalóan nem tudunk „kinézni” rajta, az átlátás képletes („Item, perspektíva, latin szó, átlátást jelent.” Dürer). Témánk tehát ott kezdődik, amikor rákérdeznek, miért van két szeme az embernek. E kérdés ugyan Ernst Machtól származik, de Charles Wheatstone felfedezésére (1832/1838), a sztereopszisra utal. Az első sztereoképek egymástól picit eltérő vonalrajzok voltak, amit külön-külön nézett a jobb és a bal szem, ahogy a röviddel ezt követően megjelent fotográfiákat is, a már emlegetett Brewster lencsés sztereoszkópján át. A vörös-zöld szemüveggel nézhető anaglif képek következnek, majd a lenticuláris optikák vagy nyomtatás, mintegy fél évszázaddal megelőzve Gábor Dénes holográfiáját éppúgy, mint a polarizációs szűrőkön alapuló technikákat.

E kitérőre azért volt itt szükség, mert fel kívánom hívni a figyelmet Szegedy-Maszák Zoltán munkásságának arra az egyedülálló sajátosságára, ahogy két elemi fenomén egyesítésének lehetőségeit kutatja különböző szinteken. Az új művek, valamint sorozatok formájában megvalósuló kísérletek médiumfüggetlenek annyiban, hogy az adott jelenség vizsgálata határozza meg a választott médiumot, vagy fordítva, az adott médium speciális lehetőségei fordítják a figyelmet a vizsgálandó problémára. Ilyen

már a fotogram és a camera obscura egyesítése korai (az esztergomi fotóbiennálén díjazott) munkáinál, vagy a még korábbi polaroidsorozata és a *See Through* közös eleme, a visszacsatolás rekurzív folyamatának használata, bemutatása, elemzése.

A lenticuláris sorozatokban e technika két szokásos, köznap formáját vonja össze, melyek mint sztereoszkópia, illetve animáció ismeretesek. Mivel tudjuk, ha két egymástól eltérő képet külön-külön mutatunk a szemeknek, akkor térhatás, míg ha mindkét szemnek gyors egymásutánban mutatjuk úgy, hogy külön-külön alig érzékeli az egyes képeket, akkor mozgás lesz az eredmény, az individuális agyi output. Mi történik, ha mindkettőt egyszerre alkalmazzuk ugyanazon műben? Konstruktív zavar? A hiba termékeny jelenségének művészi megragadása? A képek komplexitása itt tárul fel igazán: ami egyszerűnek látszik, ezzel a kézenfekvő, akár véletlenül is előálló kis módosítással szinte áttekinthetetlenül bonyolulttá változik át. Újabb és újabb virtuális tereket látunk ugyanazon felületen, a lenticuláris síkon. Épp az ellenkezője történik a korábban említett furcsa tapasztalatnak, amikor a nagy vörös LED-panelen megjelenő ismert képeket (*kombinatorikus képtörténet*) még ebben az igen leromlott formában is azonnal felismerjük. A térváltások képe bizonyos erőfeszítést, legalábbis elmozdulást, aspektusváltást igényel.

Merengő

A *Merengés* képcím a 20. század elején volt divatban Magyarországon, amikor az új találmány, a mozgókép terjedni kezdett. Lehetséges, hogy van valamiféle titkos, megfejtetlen interferencia a technikai médiumok terjedése, az újfajta nézői szerepek, valamint e finom, átmeneti divat között. Ez a munka, mondhatnánk, didaktikus, játékos darab, de a játék jelentőségét nehéz túlbecsülni. Gondolhatunk Huizinga teóriájára és még sok minden másra. Bár Neumann János játékelméletét Norbert Wiener, a kibernetika feltalálója nem tartotta minden helyzetre alkalmazhatónak, sőt, mivel a háborút is egyfajta játéknak tekinti, megemlíti, ha Napóleon vagy Nelson betartotta volna a Neumann-féle optimális stratégiákat, soha nem győzhettek volna (és nem azért nem alkalmazták, mert nem ismerhették).

Az eszközt, melyet a kiállított mű használ, valamint az összes hasonlót feltalálásuk idején a Royal Society tagjai „Philosophical Toys”-ként, filozófiai játékszerekként emlegették, bár a feltaláló,

Georg Horner a *Daedalum* nevet adta neki, *Daidaloszra* utalva. A feltaláló neve talán ismerős lehet a Horner-elrendezésből, vagyis a magasabb fokú egyenletek (polinomok) gyökeinek megkeresésére szolgáló algoritmusmódszerből, valaha a harmadfokú egyenletek megoldása kontextusában tanították a középiskolákban. Bár fontos folyóiratban publikálta *Daedalum* találmányát, mégis elfeledték, mígnem harminc évvel később, az 1860-as években újra feltalálták és szabadalmaztatták *zoetrop* vagy életkerék, csodadob neveken, egymástól függetlenül Európában és Amerikában (Milton Bradley, 1866, William E. Lincoln, 1867.) Így került aztán a gyerekszobákba. Horner szerint találmányának előnye a *phénakisticope* tárcsához vagy Simon Sampfer stroboszkóp korongjához képest, hogy ezekkel ellentétben itt egyszerre több ember is nézheti az „élet körtáncát”, így tehát ez nem magányos mű, hanem társas... Ez Lincoln 1867-es szabadalmi beadványának illusztrációján is jól látható. Ugyanakkor mindig egyetlen ismétlődő ciklust mutat, melyből nincs kilépés a rendszeren belül. Talán ezért nem látott Edison eleinte fantáziát a filmben, mert csak zárt ciklusként tudta elképzelni, első piacra került eszköze, a kinetoszkóp ezt pontosan mutatja. A kilépés kulcsa ugyanis a megfigyelő, vagyis a néző, a közönség, aki nem a végtelen cikluson vagy az örök visszatérés mítoszában mereng, hanem az ismétlést, az illúzió terét otthagya sem tud már szabadulni a látottaktól. A korai film ciklikus felfogásából a továbblépés nem Edison vagy a Lumière fivérek (ők sem sokra becsülték a kinematográfukat), hanem Georges Méliès és a vágás, a véletlen montázs nyomán keletkezett eszme, az input és output jelentőségének és lényegének felismerése. Az input a szcenárió nyomán a (film)szalag elkészítése, összeállítása, bemutatása, az output pedig a nézők sokasága, akik magukkal visznek valamiféle élményt, tapasztalatot, miután a műsornak vége. Őket kell tehát a gyártásban alapul venni, ők a „termék”, így a (gazdasági) siker az ő viselkedésükön, igényeiken alapul.

A *Merengő* mai képvilágunk keletkező és elmúló, tűnékeny ciklusainak tesztmobilja, nem nosztalgikus tárgy, a gyorsulások és lassulások zárt láncai, alkalmi, cserélődő animációinak feltűnése és megszűnése adhat okot itt a meditációra. *Engedve intellektuális lendületünknek*, figyelhetünk még arra, lehet, hogy e képvilág, mint Alice történetében, *macskamód*, lassan és szakaszosan tűnik el, de a játék végén megmaradhat talán a legkülönösebb dolog, amivel találkozhatunk, egy mosoly (akár macska nélkül).

Peternák Miklós

Irodalom

- Ponori Thewrewk Emil: A nyelvészet mint természettudomány. (Az 1869. május 5-én tartott előadás kivonata). *Természettudományi Közlöny* 1, 1869, 192.
- Ponori Thewrewk Emil: *Természettudományi Közlöny* 2, 1870, 97–107. A szövegek új kiadása: Ponori Thewrewk Emil: A hang mint műanyag. *Szépirodalmi Figyelő*. Budapest, 2008. Válogatta és sajtó alá rendezte: Kovács Béla Lóránt.
- Ioan. Baptista Porta Neapolitano: *De furtivis literarum notis, vulgo de ziferis libri IIII*. 1563, 83.
- Marshall McLuhan and R. K. Logan: Alphabet, Mother Of Invention. *A Review of General Semantics*. Vol. 34, No. 4 (December 1977), 373–383.
- A szépség szíve. Régi kínai esztétikai írások*. Budapest, Gondolat, 1973. XXXIX Az írásjegyek kiválasztása, 206.
- Julesz Béla: *Dialógusok az észlelésről*. Typotex, Budapest, 2000. 23.
- Peter Burt and Béla Julesz: A Disparity Gradient Limit for Binocular Fusion. *Science*, 9 May 1980. Vol 208, Issue 4444. pp. 615-617.

„Nem is kell, hogy ennél több legyen”

Veszprémi Ünnepi Könyvhét,
2025. június 12–14.

„Az van, Gézuka, hogy Veszprémi Könyvhét volt, van és lesz!” – ezzel a mondattal zártam a tavalyi beszámolómat a Veszprémi Könyvhétről. És valóban, eljött a június közepe, és menetrendszerűen megjelentek a könyves faházak a posta előtti téren.

Mi maradt változatlan az előző évekhez képest? Az időpont, a helyszín (szerecsére csak egy rövid kisiklás volt a Szent Imre tér), a helyi témák és szerzők hangsúlyos jelenléte, és természetesen a szervező intézmény és a fő szervező, Kilián László személye.

Továbbra is gondot jelent, hogy egy beszélgetés elhúzódása miatt nem mindig sikerül betartani az időpontokat, a csúszások kellemetlen helyzeteket okozhatnak. Idén ilyen volt, amikor Búzás Hubával jelentős késéssel tudott csak elkezdni beszélgetni Kilián László. Ez annál is inkább érthetetlen volt, mert a csúszást a gróf Nádasdy Borbálával történő beszélgetés eredményezte, akinek évek óta nem jelent meg már új könyve vagy valamelyik régebbinek az újrakiadása, tehát az általa elmondottaknak kevés újdonságértéke volt. A várakoztatás egy fiatalabb szerző és közönsége esetében is tiszteletlenség, de ők talán rugalmasabban tudják kezelni az ilyen helyzeteket. A 90 éves Búzás Hubán viszont nagyon érződött a megbántottság, többször hangot adott annak, hogy hiába készült, nincs ideje az előzetesen átgondolt gondolatmenetet végigvinni. Jó lenne a jövőben az ehhez hasonló helyzeteket elkerülni!

Nem változott az sem, hogy a nap végén a kitartó hallgatóságnak választania kellett: vagy végighallgatta valaki a téren az utolsó beszélgetést, és akkor lemaradt a várbeli tartalmas programról, vagy időben elindult, de akkor hiába érdekelte az utolsó könyvbemutató. Érdemes lenne vagy kevesebb programot szervezni a térre, vagy később kezdeni egy fél órával a várbeli kísérendevényeket.

Végül nem változott az sem, hogy idén sem sikerült elkerülni a várososon belüli ütközéseket: június 13-án épp a Művészetek Háza esti programjával egyszerre volt a Kabóca Bábszínházban a *Társalgó* Gelencsér Andrással, Brányi Máriával és Géczi Jánossal. Ezzel a névsorral nehéz versenyezni – de talán nem is kellene.

Mi változott az előző évekhez képest? Veszprémben hagyományosan mindig az országos rendezvénysorozatot követő héten van a könyvhét, most a pünkösd miatt egybecsúszott a két esemény. Nem tudom, hogy emiatt-e vagy egyéb oka volt, de fájón hiányoztak a kiállítók közül a nagy könyvkereskedők: sem a Libri, sem a Lira nem képviseltette magát. Ez nemcsak a fa-

házak számában mutatkozott meg, hanem abban is, hogy hiányoztak a hozzájuk tartozó szerzők is. Kiemelt partnerként jelen volt viszont a Scolar Kiadó, három könyvbemutatóval és egy gyerekprogrammal gazdagítva a programot.

Nem a szervezők érdeme, de valószínűleg ők örültek neki a legjobban, hogy hosszú évek óta nem volt ilyen barátságos az időjárás, mint idén: elviselhető volt a meleg, és egyszer sem kellett menekíteni a könyveket. Külső körülmény, de nagyon fontos külső körülmény: a nézelődők ráérősebbek voltak, nem bűjtak a nap elől és nem menekültek az eső elől, hosszabbak lettek az ismerősök beszélgetései, a délutáni órákban többen ültek le a színpad elé, mint a korábbi években.

Nem emlékszem, a korábbi években is volt-e olyan, amikor a szerző távollétében Kilián László monológ formában mutatott be valamit. Idén erre több példa is volt, és sajnos azt kell mondanom, hogy ez a megoldás nem váltotta be a reményeket, nem alkalmas arra, hogy megragadja a jövő-menő emberek figyelmét, bármennyire is felkészült a színpadon lévő irodalmár.

Végül egy kis szemezgetés azok közül a programok közül, amiken sikerült részt vennem. Összességében azt mondhatom, hogy az idei könyvhét derűs hangulatú volt, a megnyitótól a könyvbemutatókon keresztül az esti Molnár Sándorra emlékezésig. Bósze Ádám személyes hangú megnyitóbeszédében a könyvekhez fűződő viszonyáról beszélt: egy könyv kézbe fogása már önmagában élvezet, hiszen az ízlésen kívül minden más érzékszervünkre hat. Az ember szellemi hazáját a könyvei tudják megadni, könyv nélkül az ember szellemi értelemben magára maradna. A jelenlevők hálásan fogadták, hogy Bósze Ádám beszédében azonnal reagált a korábbi beszélgetéseken elhangzottakra is.

Nádasdy Ádám azt mondta a szombathelyi könyvheti megnyitón, hogy: „A könyvről azt szoktuk mondani: szellemi táplálék. Ha ez így van, akkor itt is a vegyes táplálkozást tudom javasolni, mert az tesz jót az egészségnek – esetünkben a szellemi egészségnek. Olvassanak sokfélét, olyat is, ami nem az ízlésük szerint való”. Az idei Veszprémi Könyvhét valóban a „vegyes táplálkozásról” szólt. Mindig érnek kellemes meglepetések: ránéztem a címre, hogy *Pap Gábor református lelkész Balaton-felvidéki levelei (1852–1858)*, és azt gondoltam, hogy „ugyan, mi közöm nekem ehhez?”. De Hudi József és Praznovszky Mihály olyan érdekesen, helyenként humorosan hozta közel hozzánk Pap Gábort, hogy most már csak az időhiány lehet az oka, ha nem olvasom el a könyvet. Praznovszky Mihály a saját, Jókairól szóló könyvéről Kilián Lászlóval beszélgetett. Persze, mindenki tudja, hogy „Jókai 200”, sorra jelennek meg a komolyabbnál komolyabb könyvek Jókairól, és ekkor Mihály előáll egy képzeletbeli balatonfüredi nagypapa Jókairól szóló emlékeivel. Mennyivel élvezetesebb így olvasni Jókai balatonfüredi életéről, mint egy monográfiában, száraz adatokkal!

A gyerekkönyvek közül most csak egyet emelnék ki, Péter Kinga Fruzsina *Virág Jenő naplója* című ifjúsági regényét. A különleges szerelmi történet olvasása közben az ifjú olvasók észrevétlenül megismerkednek Veszprém múltjának egy részével, rég eltűnt épületekkel, emberekkel (a főhős alakját Cholnoky Jenő ihlette).

A vegyes táplálkozáshoz jelentősen hozzájárult a Scolar Kiadó, akik egy szakácskönyvet, Tisza Kata új könyvét és dr. Szuromi Miklós *Szülés oxitocin nélkül* című művét hozták el. Nem vagyok lelkes szakácskönyvforgató, de jó volt hallgatni, hogy milyen lelkesedéssel biztatott Illés Andrea egy-egy étel kipróbálására. Egész más hangulata volt a Tisza Kata *A semmi megszelídítése* című könyvéről szóló beszélgetésnek. A korábbi években azt tapasztaltam, hogy a komolyabb témáknak maroknyi a hallgatósága – most viszont a nagy létszámú közönség feszült figyelemmel követte a nem könnyű témákról szóló párbeszédet. Külön kiemelném Tisza Kata testbeszédét, ahogy nemcsak a szavaival, hanem a testtartásával, a kérdező felé történő teljes odafordulással is jelezte, mennyire fontos számára a beszélgetés. Megint más műfaj volt a Veszprémből induló nőgyógyász könyvének bemutatása. Hallottam olyan véleményt, hogy mit keres egy ilyen könyv az ünnepi könyvhét eseményei között. Szerintem viszont igenis fontos, hogy minél több várandós anyához jusson el az az információ, hogy problémamentes szülés esetén joguk van nemet mondani a mesterséges beavatkozásokra, a folyamat fölösleges gyorsítására. Ha van rá lehetőség, az anyának és a gyereknek is a háborítatlan szülés a legjobb.

Egy kicsit haboztam, hogy néhány bekezdéssel korábban le merjem-e írni, hogy számomra derűs volt a Molnár Sándorra emlékezés is, nem sértek-e meg valakit ezzel. Hiszen volt ott méltóság-teljes tiszteletadás is, meghatódás is. De azt gondolom, hogy azzal, hogy azon az estén azok gyűltek ott össze, akik szerették, tisztelték, akik az életműből (igen, az antikvárium is egy életmű volt) azokat az elemeket emelték ki, amire ma is jó emlékezni, mégis igaz az állításom. Az emlékére kiadott könyvben (*Az Utas antikváriusa*) megtalálhatók az ő írásai és a róla írtak is. A bemutatón a protokoll is személyessé vált, a legerősebb percek pedig a lánya megszólalásához kötődtek. Ebben a könyvben nem az a legfontosabb, hogy mit tartalmaz (de természetesen az is fontos, hogy mindez összegyűjtve egy helyen megtalálható), hanem az, hogy milyen összefogással, egy irányba mutató akarattal jött létre.

A címben Porga Gyula polgármester megnyitóbeszédéből idéztem. Kíváncsi mindannyiunknak, hogy a 2026-os Veszprémi Ünnepi Könyvhét méltó folytatása legyen az ideinek: „nem is kell, hogy ennél több legyen”.

Schreiber Márta

Pünkösdi Veszprémben

Magyar Kórusok VI. Találkozója és KÉVE. Hangvilla és más városi helyszínek, 2025. június 6–8.

„Amíg egy nép énekel, messzire hallatszik, hogy létezik” – Sütő András gondolata mentén született meg 2018-ban a Magyar Kórusok Találkozója (MKT), de nyugodtan vállalhatná jelmondatul az első ízben megrendezett KÉVE, a Kórusok Veszprémi Éjszakája is. Ezen a tikkasztó hétvégén a két kórustalálkozó ugyanis, a szervezők szándéka szerint, összeért.

Az egyiknek gyökere mélyre nyúlik, a pontosan 25 esztendővel ezelőtt induló, a maga nemében egyedülálló struktúrájú és hangulatú Vivace szépen cseperedő, Kárpát-medencei kisöccse. A másik egyfajta franchise – a példa fővárosi, a Csíkszerda Kórus és Tóth Árpád indította útjára 13 évvel ezelőtt, vallva, hogy énekelni bárhol és bármikor jó.

Az egyiket a Veszprém Város Vegyeskara Egyesület és Erdélyi Ágnes karnagy neve fémjelzi, a másikat a Varga Áron vezette Veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaságé. Az egyik többnapos, elmélyülésre, tanulásra, zenei együttlétre, szakmai eszmecserére fókuszáló, a magas színvonal követelményéből nem engedő. A másik valóságos forgószél – sok és sokféle együttes színes, szédítő kavalkádja pár órában, töményen, 20 perces minikoncertek ízelítője a népszerűtől, gregoriántól a klasszikusokig és a kortársig.

Nagyon mások. Nagyon egyediek. Vajon összesímithatók?

Az ideji tapasztalat szerint igen, de a jövőre nézvést vannak tisztázandó kérdések, elsősorban az időpontot illetően, no meg bőven van mit javítani a kommunikáción is. A meglévő és az új segítheti, inspirálhatja, taníthatja egymást. Tegyük azért, hogy így legyen!

Kezében a KÉVE színes műsorfüzete. Jó megoldás a koncerttáblázat – ki, mikor, hol énekel –, segítség a rajzolt térkép, és jó, hogy a napzáró közös ének (Tóth Árpád – Babits Mihály: *Éjszaka* – ösbemutató) vezérdallama kottaként hazavihető. Jó lett volna, ha nem az utolsó utáni pillanatban kapjuk kézhez, és az utókor számára célszerű a lendületes bevezető gondolatokat pontosítani. Így például 29 részt vevő énekkar, nem „közel 50”, a közös éneklés beosztása – mert volt neki – titok maradt, akárcsak a beharangozott két flashmob paraméterei, és igazán közös éneklés valójában egy volt, a nap végén... Tekintsük ezeket a sok helyszínes, sokszereplős szervezés kihívásainak, amelyekkel a szervezők először találkoztak.

Legközelebb jobban megy. Akárcsak, remélhetőleg, a vendéglátóhelyek „csendesítése”. A kül- és beltéri helyszínek egyébként jók voltak, és a hallgatóságot is hamar odacsalogatta a muzsika...

A 13 Veszprém megyei és városi együttes közül négy kétszer állt közönség elé, a négy határon túli magyar énekkar az MKT meghívottja volt, és a 12 honi vendégkórushoz hasonlóan vállalta-várta a kétszer 20 perces bemutatkozási lehetőséget. A közönség pedig vagy lecövekelt egy helyszínen, vagy cikázott. Akárhogy is, egy-egy érdeklődő maximum hat kórust hallhatott, illetve az Éneklő Óváros téren mindenkitől 1-1 szösszenetnyi darabot. Kedvcsinálónak, ízelítőnek szánta a KÉVE művészeti vezetője, Varga Áron ezt a tömény hat órát, az a cappella kóruséneklés szépségeinek megmutatására. És ez sikerült.

Másnap a *Pünkösdi matiné* – a gálakoncert – tapintatosan fél 11-kor kezdődött a Hangvillában, így a vendég énekkarok kipihenheték az előző napi forgószélet. Úgy tűnt, hogy a házigazda Veszprém Város Vegyeskarának még jót is tett a – nekik már pénteken kezdődő – sűrű program, Erdélyi Ágnes együttese a legjobb formáját hozta a hangverseny első és egyetlen honi fellépőjeként. Remek hangzás, ihletett, érett előadás, finom pasztellszínekkel kontrasztáló erőteljes drámaiság jellemezte műsorukat, benne különösképp Kodály és Petőfi háttorzongató vízióját (*A magyar nemzet*). Jogos volt a vastaps. Nagyszerű produkció, lélekkel teli, felemelő műsor volt.

Az Amszterdami Magyar Kórus 10 fős hölgykoszorújához a karnagy Lachegy Mátén kívül egyetlen férfi énekes csatlakozott a vegyeskari darabokban. A januári Brusznjai-koncerten már elvárásolt bennünket Sebő Ferenc József Attila versére komponált irizáló, szinte fénylő darabja, a *Gyöngy*, akkor a család, most a kisdéd énekes közösség előadásában. Éreztük a vers igazát: „s egy gyöngy lesz az ég megint, összefogva sziveink”...

Különleges csemegével állt a hallgatóság elé a Madéfalvi Schola: egy teljes gregorián misét szólaltatott meg a tíz erdélyi leány és három fiú, Ványolós András keze intésére. Fantasztikus finomságok, karcsú, hajlításokban gazdag formálás jellemezte minden pillanatukat, s a kristálytisza gyermekhangok úgy olvadtak eggyé, mint egyetlen fénysugár. Tény, hogy e zenei nyelvezet értékeléséhez az átlagosnál pallérozottabb fül szükséges. A hatalmas vastaps azt mutatta, hogy a hallgatóság helyén méltányolja a kis énekesek rendkívüli teljesítményét.

A szabadkai Pro Musica Kamarakórus 26 jó torkú és gyakorlott énekeese, Csikós Krisztina vezetésével, nagy fába vágta a fejszét Orbán György *6-os miséjének* Gloria tételével. Nem is az ő fejszékük élén múlt a siker elsősorban, hanem a zongorakísézőn – a komoly technikát igénylő kíséret bizony kifogott az *ABBA-egyvelegben* egyébként brillírozó fiatal pianistán. Míg a hölgyek vígan lubickoltak az ismert dallamokban, a közönség boldogan lazított a súlyos, komoly muzsikák után.

Úgy esett, hogy a zongora játszotta a főszerepet a felvidéki Zobor Hangja Vegyeskar műsorában is, pedig a klasszikus felállású, nagyon jó hanganyagú és

érzékenyen muzsikáló 26 énekes színes, szép műsora igazán figyelemre méltó volt. Ismét bebizonyosodott: lehet valaki bármennyire tehetséges és jó orgonista, nem biztos, hogy ideális zongorakísérő. A Csáky Antal irányította koloniák műsorában, nem véletlenül, a kíséret nélküli darabok vitték el a pálmát, leginkább Ján Cikker hangulatos népdalfeldolgozása.

Hagyományosan együtt is dalolt a fellépő öt énekkar, szívükben – és a kottás dossziében – magukkal vitték a gregoriánt, egy reneszánsz madrigált, a Zoborvidéki lakodalmast, a *Tiszai dallamokat* és természetesen a *Veszprémi jelhangot* a halhatatlan mottóval: „Nyelvében él a nemzet, dalában él az ifúság”.

Jólesően fárasztó volt ez a kóruszenés pünkösdi hétvége. Aki – akár dalosként, akár a kóruszene civil barátjaként – végiglátogatta a kisebb-nagyobb hangversenyeket, megértette az üzenetet, amit a nemzeti összetartozás napja jelent. És mindeközben megtapasztalta, hogy énekelni bárhol és bármikor egyszerűen jó. Különösen jó a veszprémi éjszakában sok-sokadmagukkal, a mobiltelefonok szentjánosbogaras fényénél dúdolni: „Ó, éjszaka! Ó, szabad éjszaka!”

C. Szalai Ágnes

Társalgó 2–3.

Szubjektív családtörténet

A *Társalgó* programsorozat délutánja Déki Lakatos Sándorral. Közreműködött Kalló Zoltán veszprémi primás. Kabóca Bábszínház, Deák Ferenc utcai Rendezvényközpont. 2025. május 21.

Első hallásra furcsa volt a helyszín, a Kabóca Bábszínház, ahova könyvbemutatót hirdetett a Védegyelet Veszprémért Egyesület, *Társalgó* című beszélgetéssorozatának második darabjaként. Nos, nemcsak barátságos, stílusos is volt a színházterem, melynek színpadán az asztalnál négyen foglaltak helyet; Géczy János, a civil szervezet elnöke, Brányi Mária főtanácsos, a Védegyelet aktív tagja, mellette Szokolszky Ágnes pszichológus, író (és még sorolhatnánk), valamint Déki Lakatos Sándor cigányprimás. A bemutatandó kötet az utóbbi két résztvevőhöz, vendéghez kötődik. Ágnest készülő kötete miatt hívta meg a *Társalgóba* ismerőse, Brányi Mária, és mivel az *Így muzsikáltunk* című könyv Déki Lakatos Sándorról, a cigányzene elmúlt 200 évéről szól, főleg őket hallgattuk. Illett a témához a közeli kis asztalon elhelyezett fonográf, de nem maradtunk élő zene nélkül; a dalokat a veszprémi (kék szemű) cigány művész, Kalló Zoltán szólaltatta meg. Egyébként meg ő maga is beletartozik az említett 200 éves történelembe.

A történet szerint az élet egy családba sodorta Szokolszky Ágnes és Déki Lakatos Sándort. A közös asztalnál anynyi történet hangzott el a cigányprímás életről, hogy egyszerűen rögzíteni kellett. Kötet született a hatalmas anyagból, a *Társalgó* közönsége magával is vihette. A tapasztalat szerint még a fiatalabbaknak is ismerős a Magyar Rádió hajdani, *Jó ebédhez szól a nóta* című műsora, amit a rádió 1952-től sugárzott „a Magyar Rádió népi zenekara” előadásában. Természetesen cigányzene volt ez a javából, autentikus cigányzenészekről, akiket Déki Lakatos Sándor vezetett.

A művész, aki pár éve már letette a hangszerét, 20 ország 176 városában 5335 koncertet adott. Családjában a hatodik zenészgeneráció képviselője, aki alig 18 évesen lett prímás. Saját példáján mutatta be, a zenész cigány családok hogyan nevelték művésszé a tehetséges fiatalokat. Már kicsi gyermekként elkezdtek velük foglalkozni a nagyapák, s a szigorú követelmények között az is szerepelt, hogy klasszikus zenei műveltséget is kellett megszerezniük. A szubjektív életrajzi kötet számtalan történeten keresztül mutatja be a magyar cigányzene fénykorát, a rengeteg külföldi szerepléssel, a magas rangú állami vendégeknek adott magánkoncertekkel, azzal az idővel, amikor a hazai vendéglátóhelyek természetes „tartozéka” volt a cigányzene.

Úgy tűnik, egy múltban lévő korról szól a szubjektív családtörténet, hiszen a kávéházi kultúra már a fővárosból is kiszorult, a zenészcsaládokban pedig a nagyapák azt tanácsolják a tehetséges fiataloknak, hogy olyan szakmát is szerezzenek, amiből meg is tudnak élni.

A téma a jövőfrász

Gelencsér András, a Pannon Egyetem korábbi rektora, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság elnöke volt a Védjegyet Veszprémért Egyesület *Társalgó* című rendezvénysorozatának vendége. Kabóca Bábszínház, 2025. június 13.

Gelencsér András mára tudományos celeb lett, akiért versengenek a különböző fórumok, hiszen a közös jövőnkre vonatkozó igencsak borús nézeteit, előrejelzéseit mindenki számára érthetően, a jó ízlés keretein belül humorosan teszi közzé, meséli el. Ahol ő megjelenik, garantált a telt ház. Következésképpen biztosra ment a Géczi János elnökölte civil szervezet is, amikor a *Társalgó* címet viselő programsorozat harmadik darabjának előadójául Gelencsér Andrást hívta meg. Az eredeti terv ugyan az volt, hogy könyvbemutatóra hívják a közönséget, ám a professzor úr *Ábrándok bűvöletében* című könyvének a negyedik kiadása is elfogyott, maradt a tudós előadása, ami ezúttal is a székhez szögezte az érdeklődőket. A Veszprémben végzett vegyészmérnök előadó, aki mára

az egyik legfiatalabb akadémikus, ezúttal levegőkémikusként beszélt az összegyűltekhöz. Mesélt a kezdetekről, amikor az előírt létszámcsökkentés miatt kirúgták az egyetemről, így kerülhetett Mészáros Ernő professzor kutatócsoportjába, ami saját szavaival szólva élete legjobb története volt. Ami pedig akkor „csupán” kutatási témának tűnt, mára az egyik legnagyobb társadalmi kérdéssé vált; hogyan élheti túl az emberiség az általa is előidézett éghajlatváltozást és annak rendkívül káros hatásait.

Gelencsér András személyes élményét idézte, a bécsi kiállítást, ami tételesen sorolta fel, hogy milyen kémiai elemekre, nyersanyagokra van szüksége az emberi civilizációnak. Minden tárló fölött számláló mutatta, hogy a Föld készleteiből mennyi áll még rendelkezésre a kutatók szerint. A számlálók akkor, 8-10 évvel ezelőtt 15-25 évet mutattak. Fel is merült a kérdés, hogy mindezek alapján mennyi ideje lehet még a jelenlegi civilizációnak. A professzor úr válasza: – Korábban azt hittem, hogy a 2040-es években lemegy a függöny, de most úgy látom, hamarabb fejre áll a világ. Hogy mi lesz azután? Túlélésre a ma nehezebb körülmények között tengődőknek van esélye, a nyugati fejlett civilizáció nem tudom, hogyan birkózik meg a változással, ami például azzal köszönt be, hogy megszűnik a Facebook, a wifi, ha napokig nem lesz áram, ha itt is hiánycikké lép elő a tiszta víz...

Mivel a minimális változások életbe lépéséhez is évtizedek kellene, a kérdés nemcsak az, hogy mennyi időnk van még, de az is, mire fordítjuk a legfontosabb célokra hirtelen előteremtett pénzt. Nos, itt sincsenek jó tapasztalatok. Amit le tudunk szögezni, óriási a tudomány szerepe ebben a nehéz helyzetben, meg az is igaz, hogy a tudomány vívmányainak köszönhető, amilyen helyzetbe került a civilizáció, ami ma többszörösen is képes elpusztítani a Földet. Az itt felmerült kérdés: hogyan lehet nyolcmilliárd embert felkészíteni a civilizáció összeomlására? Gelencsér András válasza: – Csak problémákat hagyunk az utódainkra, megoldást nem, ugyanakkor a társadalomnak egyben kell maradnia. A legnagyobb veszély, hogy miként tudják megőrizni a társadalom integritását sokkal beszűkültebb körülmények között. Hogyan tudja elviselni a társadalom, ha elmúlnak a mostani kényelmi körülmények?

A professzor szerint a világ zárt politikai, pénzügyi rendszer, amelyben nagyon ki vagyunk szolgáltatva egymásnak. A túlélést a közösségek újraépítése jelentheti, s az, hogy általuk a fogyasztás helyett az oktatás, a kultúra, a sport irányába tereljük a világot, azzal együtt, hogy például egy-egy utód vállalására kell ösztönözni a párokat, ezzel szorítva korlátok közé a világ népességének bővülését.

Órsi Ágnes

Így muzsikáltunk...

A *Társalgó* programsorozat délutánja Déki Lakatos Sándorral. Közreműködött Kalló Zoltán veszprémi prímás. Kabóca Bábszínház, Deák Ferenc utcai Rendezvényközpont. 2025. május 21.

Annak idején, jó hetven esztendeje nyáron, vasárnap délutánonként átmentünk kis hajóval a Tabánba, kicsi játék, majd hazafelé kisdud családunkat a „Zenélő hely” Kéményseprő utcai terasza várta, a főpincér Békassy Lajos bácsival, a kenyereslány Etával, gyöngyöző nagy málnával, szüleimnek pedig egy pohár meg egy pikoló világgal. És persze, nevéhez méltóan, zenével. Az alacsony emelvény előtt épp annyi hely volt, hogy egymagam, vagy 4-5 éves kortársaimmal táncikálhassunk, ha jól emlékszem, Toki Horváth Gyula (vagy mégis Gáspár Lajos?) és társai muzsikájára. Ilyen volt 1955-ben a Mátyás Pince, nekünk örökre a „Zenélő hely”, és ezek az első, azóta sem halványuló emlékeim a cigányzenéről.

Ekkortájt hősünk 10 év körüli fiúcska volt, de négy éve már Lakatos Flóris nagypapa tanította hegedülni... És most, kerek nyolcvanasként itt ül velünk a Kabóca Bábszínház épületében, csillogó szemmel, izegve-mozogva, cseppet sem megilletődve, pedig nem gyakran írnak az emberről élet- és családtörténetet! A beszélgetést vezető Szokolszky Ágnes megtette, és minden szempontból nagyon jól tette. Az *Így muzsikáltunk* kötet ötlete a családi asztalnál született, ahol Déki Lakatos Sándor vitte a szót, mesélt, elgondolkodtató vagy vicces történeteket, amelyekből kikerekedik a cigányzenészek, közelebbről a primások zárt világának képe, de akinek füle van, kihallja a belőle a korszak(ok) magyar társadalmára vonatkozó üzeneteket is.

Több száz éves zenészdinasztia a Lakatosoké, hősünk a hatodik generációja, és az a különleges lehetőség adódott, hogy egy pódiumon három nemzedék: Lakatos Sándor, a papa, Déki Lakatos Sándor, azaz hősünk és ifj. Déki Lakatos Sándor, a fiú muzsikáljon együtt – turnén, lemezen és élőben, hol egyebütt, mint a Mátyás Pincében...

A *Társalgó* délutánján sok-sok történetet hallhattunk a sziporkázó szellemű „középső Sándortól”, némelyike igazi sikertörténet, mások egy jelentőségében fakuló-halványuló, de értékeiben változatlanul magas minőséget képviselő műfaj hanyatlásához adnak szomorú adalékot.

Hová lett a cigányzene a vendéglátóhelyekről? Úgy szorult ki, miként a kávéházakból a zongoristák, szalonzenekarok, sanzonénekesek, azaz az élő zene? Mi lett, mi lesz azzal a – Szokolszky Ágnes szavait idézve – óriási tehetségpotenciállal, amely ezekben a családokban zenei téren felhalmozódott? Hová lettek, lesznek a cigány-

zenészek? A többség letette a hangszerét, vagy külföldre szegődött, vagy radikálisan műfajt váltott? Hová lett a cigányzene közönsége? Már a mi boomer-nemzedékünk sem rajongott felnővén a *Jó ebédhez szól a nótáért*, az utánunk jövők még annyira sem. Nem találkoztak vele, nem ismerték, de nem is nagyon akarták? Némi eufemizmussal: egzotikum lett a cigányzene? Ha megszakad – spontán, vagy mert az élet/a hatalom/a körülmények megszakították – egy tradíció, vajon újraépíthető? Vagy elemeit (lehetőleg) megőrizve valami egészen más születik? Vannak még hatéves kislányok, akik primások akarnak lenni, és ezért még felnőttként is napi 6-7 órát gyakorolnak, hogy a tulajdonos, a vendégkör és saját zenei igényeiket kielégítsék?

Déki Lakatos Sándor történeteit hallgatva legalább annyi kérdés motoszkál tovább, mint amennyire saját választát megkaptuk. És csak reménykedni lehet, hogy ez az izgalmas zárt világ, évszázados zenei tradíció nem tűnik el tokkal-vonóval a kulturális emlékezetből. Hogy lesznek/maradnak még „Zenélő helyek”, ahol szabad táncikálni a friss csárdás hangjaira...

C. Szalai Ágnes

Muzsikus lelkek

Szokolszky Ágnes: *Így muzsikáltunk – Déki Lakatos Sándor cigányprimás élet- és családtörténete*. Ad Librum Kft., 2023.

Álmában sem gondolta volna a világhírű cigányprimás, Déki Lakatos Sándor, hogy bár bejárta a világot, 80 évesen egy veszprémi bábszínházban faggatják majd életéről. A beszélgetés alapját a családja történetét összefoglaló könyv megjelenése adta. A szerző néptáncosként anno gyakran lépett föl Brányi Máriával, a Veszprémi Védegylet tagjával, s miután a megyeszékhelyen is szeretnék feléleszteni a cigányzene éttermi kultúráját, kínálkozott a találkozó.

Szokolszky Ágnes élvezetes, olvasmányos, de a történeteket tudományos pontossággal kiegészítő műve két réteget minden biztonnal meghódít: azokat, akik még hallhatták a legendás zenészeket muzsikálni rádióban, esetleg lemezekről vagy személyesen az éttermekben, és azokat, akik a cigányok beilleszkedését kutatják. Ők érdekes szempontból, a muzsikos cigányok élete kapcsán kísérhetik végig a magyar történelem korszakait a 19. század végétől a Horthy-, a Rákosi- és a Kádár-rendszer időszakáig, majd a rendszerváltástól napjainkig.

A cigányságról a nyilvánosságban és a politikában egyaránt leginkább a kiszolgáltatottság, a mélyszegénység kapcsán esik szó, a muzsikos cigányokról, azoknak is a felső rétegeről ritkán. Pontosabban manapság a műfaj újraélesztési

kísérletének kapcsán jelentek meg híradások, de a muzsikosok „arisztokráciájának” életéről semmit sem tudunk. Ilyen szempontból is hiányt pótol Szokolszky Ágnes pszichológus, akit rokonai szála kötnek a primásdinasztiához. A 80 éves Déki Lakatos Sándor a szerző sógora, a családi ebédeknek ma is főszereplője. A sok-sok anekdota ösztönözte az író, hogy azokat könyvben is megőrkítse. Ez a személyes kapcsolat átüt a könyv lapjain a lélek belső történéseinek feltárása során, azonban Szokolszky Ágnes nem elégedett meg a poénnal, a fátylak fellebbentésével, amelyek mögé egykor a titkokat rejtették.

A kötetben szervesen megfér egymás mellett a rokonai szál, az emlékezet, a független forrás. Ez utóbbi az eddig megjelent tanulmányok alapos összegzésén túl azoknak az eseményeknek a lehetőség szerinti pontosításával (lábjegyzetben minden lap alján), amikről a primás mesél. Ezzel nagymértékben megkönnyíti olvasója dolgát, akinek olykor kétségei támadnak a történetek kapcsán. A kötet valóság-hű képet fest a muzsikos cigányok világáról, miközben azt mesészerű elemekkel egészíti ki, olykor elmosva a határvonalat a fantázia és a valóság között. Például roppant izgalmas, de nehezen hihető a muzsikos hegedűjének története: rendhagyó módon dédapja, Győri Lakatos Sándor nem a szokásos módon unokájának, hanem neki (a dédunokának) adta hangszerét. Nem is újszülött korában és nem is a kezébe, hanem még születése előtt édesanyja hasára tette a hegedűt. Budapest ostromát is túlélte a nagyszerű zeneszerszám a József körúti lakás spájzban. Bombatalálat érte a Mária utcai házat, rohanva menekültek, mindenki szanaszét hagyta a hangszerét. A spájzban a zsákok megőrizték a dédpapáét, akinek halála után kegyeletből föltették azt a szekrény tetejére. Ennek köszönhetette, hogy 1946-ban egy orosz tiszt mindent elvitt, de azt nem vette észre, így nem tudta „elzabálni”. A családban nem maradt más hangszer, amiből megélhettek volna, ezért nagybátyja kölcsönkérte. Az ő halála után került csak vissza Déki Lakatos Sándorhoz, viszont ma sincs meg, mert a felbecsülhetetlen értékű – több mint háromszáz éves fából készült – hegedűt 2004-ben elrabolták tőle a házuk kapujában, amikor hajnalban épp hazaért.

Egyetlen zavaró momentum tűnt fel az olvasás során: a könyv a Liszt-díjas cigányprimás és az író párbeszédét tükrözi, viszont a kérdések kimaradtak, azonban néhány szófordulat megőrződött („már említettem, ha emlékszel..., ahogyan azt meséltem...”). Nem ez a közvetlenség tette hitelessé a művet.

A családi fotók jó részét, több mint negyven darabot, először publikálták. Az 1918 előtt készültek dátumának azonosítása ma már lehetetlen, a hét generáción át primások alkotta dinasztiából nincs, aki segíthetne.

Jó messzire, a 18. század végére kell visszamenni, ha a Lakatosok családjáról beszélünk. Lakatos Ferdinánd volt az első primás, de a kétszáz év alatt ketten nem választották csak ezt a mesterséget: az egyikük tengerész lett, a másikuk táb-

labíró Győrben. Szegről-végről rokonuknak mondható Farkas Miska, a verbunkos szerző, Bihari János unokája. Ő volt az első cigányprimás, aki magyarként zenekarával Amerikát is bejárta, nem mellesleg Klapka hadtestének zenekarát vezette.

Náluk is érvényesült az a hagyományos rend, hogy egy primás összes fia magától értetődően primás lesz. Ez nemcsak anyagilag adott szilárd alapot ezeknek a családoknak, de erős öntudatot, biztos önértékelést is. A tudás mellett a szerencse is közrejátszott, például a családi legendárium úgy tartja, Lakatos dédnagyapja, Flóris négy gyereke egy nemestől annak elégedettsége miatt négy házat kapott Győrben ajándékba.

Később, a jobb lehetőségek reményében Pesten a Józsefvárosban kezdtek új életet, ahol akkoriban egy tucat primás élt. (Ma Muzsikos cigányok tere elnevezéssel és portrékkal emlékeznek a leghíresebbekre.) A Lakatos család tagjait az különböztette meg a többi zenekarvezetőtől, hogy ők gyermekkorukban a hangszer tanulást klasszikus zenével kezdték, ami megalapozta briliáns technikájukat. Akik nótával kezdték, azok tudása korlátozott maradt. A Lakatosok tanéveket abszolvtáltak a Zenekadémián, a diploma megszerzését mégsem érezték szükségesnek, mert nem tartották fontosnak.

A korrajz mellett izgalmas a muzsikos cigányok társadalmának története. A zene után a családot tekintették a második legfontosabbnak a sorban. A család ügyeiben a férjnek nem volt szava, a pénzügyeket és a gyerekek taníttatását is a nők intézték.

A régi fotókon jól látható, a zenekarok elegánsabbak voltak, mint a vendégek. A fellépőviseletet is a hölgyek intézték, és gondoskodtak arról, hogy a családtagok „bandái” kitűnjenek társaik közül. A cigányok ruhája messziről mutatta, melyik csoporthoz tartoztak. A szakmai kasztok szigorúan őrizték hagyományukat. Volt szállodai, éttermi, lakodalmas és kocsmái cigány, akik soha nem keveredtek.

Dallos Zsuzsa

Egy korszak véget ért

Megjelent a *Veszprémi Szemle* várostörténeti folyóirat 77. száma. Bemutató: Eötvös Károly Könyvtár, Kisfaludy-terem, 2025. június 27.

Az évente négy számmal megjelenő várostörténeti folyóirat, a *Veszprémi Szemle* létezésének 27. évfolyamában idei második számához érkezett, ami a periodika 77. darabja. Címlapján és a B borítón háborús, illetve hadtörténeti fotók, elől az Erzsébet liget részlete látható bombatámadás után, illetve hátul egy felsorakozott katonai díszegység a Wartha Vince utcában.

A képek már utalnak arra, hogy tematikus összeállításról van szó, kinyitva azt is megtudjuk, hogy a kötetet Négyesi Lajos ezredes, egyetemi docens szerkesztette. Az impresszumból egy másik, nagyon fontos tény is kiderül: főszerkesztőváltás történt. Csiszár Miklóstól 2019-ben Földesi Ferenc vette át a főszerkesztői munkát, most pedig, öt év után eljött a pillanat, amikor ő is továbbadta a stafétabotot. Az utód nem ismeretlen a *Veszprémi Szemle* olvasói előtt, hiszen értékes írásaival évek óta találkozhattak a folyóirat oldalain. Ő Karlinszky Balázs levéltáros, a Veszprémi Főegyház-megyei Levéltár igazgatója.

Visszatérve a kötetre, annak első írása a búcsúzó főszerkesztő számadása; a folyóirat 2019–2024 közötti megjelenési adatait rendezte táblázatokba, gondosan részletezve a közölt publikációk összetételét, mennyiségét, lapszámonkénti megoszlását évenkénti részletezéssel. Így megtudjuk, hogy az elmúlt öt év alatt a *Veszprémi Szemle* folyóiratban 301 publikáció jelent meg 4065 oldalon. Aki már viselte egy folyóirat megjelentetésének súlyát, pontosan tudja, hogy két feltételnek kell folyamatosan megfelelni. Az egyik, hogy új, érdekes, a történeti hűségnek megfelelő, olvasmányos tartalmat vár az olvasó, a másik pedig a kiadás biztonsága. A *Veszprémi Szemle*-ről az utóbbi öt évben is elmondható volt, hogy szerzői csupa érdekes, Veszprémről szóló vagy a megyeszékhelyet valamilyen módon érintő témát dolgoztak fel, a kiadás biztonságát pedig a Veszprémi Szemle Várostartó Képzőművészeti Alapítvány, illetve kuratóriumának elnöke, a felelős kiadó, Faa Judit biztosította. Hasonló folytatást remél a leköszönő főszerkesztő, a stafétabotot átvevő Karlinszky Balázs, meg természetesen az olvasó.

A kiszámítható megjelenés része a bemutató az Eötvös Károly Könyvtár Kisfaludy-termében, amiért a kulturális intézményt illeti végtelen köszönet.

A *Veszprémi Szemle* 77. számában Földesi Ferenc összegzett beszámolóját követően a szám szerkesztője, Négyesi Lajos tanulmánya olvasható az 1941. április 12-i ejtőernyős-katasztrófáról, arról, hogy miként azonosították annak helyszínét és a lezuhanás körülményeit. Kovács Győző Gyula meteorológus, a *Szemle*-kötetek aktív közreműködője a tematikus számba a háborús évek időjárásáról ír *A meteorológiai észlelés háború idején is elvégzendő (...) kötelesség* címmel, Lippai Pétertől pedig az 1945 márciusában Veszprém birtoklásáért folytatott harcokról kapunk képet. Földesi Ferenc *Adalékok Veszprém „felszabadulási” ünnepségeihez* címmel az 1945-ös közlapolotokról mesél, amiket jól jellemez az a tény, hogy bár az 1945. január 20-i fegyverszüneti egyezmény emlékművek felállítását is tiltja, Veszprém az elsők között igyekezett megépíteni a „felszabadulási” emlékművet. A hajdani Rákóczi, majd Vörös Hadsereg (ma Óváros) térre így került a sarló-kalapácsos emlékmű. Hangodi László a 80 évvel ezelőtti, Tapolcánál történt ütközetről emlékezik meg, Kulcsár Viktor pedig Balatonalmádi térségébe kalauzol egy második világháborús légvédelmi ál-

lás konfliktusrégészeti vizsgálata kapcsán. Színes térképek következnek Négyesi Lajostól, aki a dokumentumokkal az 1945-ös Veszprém körüli katonai események jobb megértését szeretné elérni.

A 77. *Veszprémi Szemle* utolsóként tanulmányozható anyaga Pálffy Sándornak és Horváth Gábornak köszönhető, akik egy máig tartó izgalmas felfedezésről írnak, a szovjet IL–2M3 Sturmovik csata-repülőgép lezuhanási helyének meghatározásáról.

Órsi Ágnes

Táncbéli tánc-szók

Irodalmi folklórest. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2025. április 30.

Harmadik önálló irodalmi műsorára várta a közönséget Battyányi-Nagy Annamária, aki 15 éve tagja a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpadának. Kiváló versmondó, kétszeres Kazinczy-díjas előadó, és negyedszázada foglalkozik már aktívan ezzel a műfajjal. Előző önálló estjein, 2014-ben és 2019-ben még egy-egy szólóhangszer, gitár, majd mandolin kísérte a verseket.

Ezen az előadáson *Táncbéli tánc-szók* című estjét már a folklór elemei tették teljessé. A versek, a népzene és a néptánc egymásra találtak. A zene lendületet adott a táncnak, a tánc lendületet adott a verseknek: jó ötletnek bizonyult hát ez a fúzió, különleges hangulatot adva így a műsornak és a megszólaltatott versek világának. Az est – címéből ítélve – nemcsak a száz éve született Nagy László szellemi hagyatéka előtt tisztelgett, hanem a 20. század kiváló magyar költőinek műveiből is életre keltett egy-egy verset. De vajon hogy illik egy komoly Ady- vagy József Attila-vershez a néptánc, a népzene? „Sokáig tündönni időm nem volt, köszöntött a jázminillat” – szövegezték Nagy László sorai. Ám Ady *Divina Comoediájának* vádló szavai újra elgondolkottattak. „Lelket mézárló, rossz comoedia” születik ma este, vagy valami lélekemelő, szép pillanat?

Mert nem könnyű a „szeretném, ha szeretnék” érzéssel színpadra állni, s megvalósítani egy régóta dédelgetett álmot. Valami új köntösben átadni ismert verseket, melyek már hosszú évek óta közel állnak a versmondó szívéhez. De nagyszerű társakat talált az előadó elképzeléseinek megvalósításához. A népművészet ifjú mestere címmel kitüntetett Vastag Richárd volt a táncbéli partner. A zene lüktető ritmusáról pedig Csernók Klára Halmos Béla-díjas népzeneész nagyszerű hegedűjátéka gondoskodott. Teljes volt így a stáb egy jó hangulatú irodalmi folklóresthez.

Szabadon, az előadó elképzelései szerinti ritmusban szóltak a versek, tiszta, szép kiejtéssel, néhol új értelmezést adva egy is-

mert szövegrészhez. De az önálló műsorokban megvan a versmondó szabadsága, hogy saját érzésvilágát jelenítse meg a színpadon. S ezzel a lehetőséggel élt is Battyányi-Nagy Annamária. Ám az általa elénekelt népdaloknál érződött, hogy az énekhang meg-megremeg. Talán az izgalomtól, hogy félre ne csússzon egy hang. Az ismert dallamú, megzenésített versek sem hatottak a cappella előadásban olyan átütő erővel, mint ha hangszeres kísérettel szóltak volna. De mindezt feledtette a felhangzó Radnóti-, Ady-, Nagy László-versek kiváló előadása.

Egy egyszerű színpadkép, az üres tér, ahol csak egy szék és egy pad töri meg a színpadi síkot. S a szabad tér helyet ad a táncnak és a kiváló hegedűsnek is a mozgáshoz. Nagy hatással voltak azok a népzenei dallamok, melyeket Csernók Klára virtuóz hegedűjátéka varázsolt a színpadra. S ez a lüktetés vitte magával a táncos lépéseket is. De talán hitelesebb lett volna minden tánc lépés egy népviseleti ruhában, vagy csak egy fehér bő ingben a fekete nadrághoz. Mert a szűk fekete ing a táncoson nem adott hangsúlyt a koreográfiának. De nagyon jók voltak a táncbetétek. A táncos gordonon előadott kemény ritmusai pedig előrevetítették a szöveg mondanivalóját. Vastag Richárd nemcsak a lépésekben jeleskedett, hanem dalban és szövegmondásban is vonzotta a nézők figyelmét. Pontos, feszes ritmusban vitte lassú táncba a versmondót is egy közösen elmondott szövegrész alatt.

Annamari pedig a tőle megszokott őszinte egyszerűséggel és a műsorhoz illő elegáns megjelenéssel mondta a verseket. Érezhetően őt is sodorta előre a ritmusban a zene. A versek mondanivalójukkal pedig nem az élet vidám pillanatait zúdították a nézőkre, de a reménytelen hangulat mégis ott lebegett a színpadon. A színpadon, ahol a varázslatnak meg kell születni előadó és néző között. A műsor végén a szép számú közönség vastapsa jelezte, hogy ezt a varázslatot egy kiváló versmondó, zenész és táncos ezen az estén megteremtette.

Molnár Erzsébet

Tradíció és megújulás – Balaton és borok a belvárosban

Rozé, Rizling és Jazz Fesztivál: a Balaton íze. 2025. július 4–13.

A nyár eleji hóhullám utolsó napján indult az idén kisebb ráncfelvarráson átesett rendezvénysorozat, amely a rebranding jegyében idéntől hivatalosan a *Rozé, Rizling és Jazz Fesztivál: a Balaton íze* néven fut. A szervezők jó érzéssel éppen csak annyi újdonságot hoztak, hogy ne érezzük sem idegennek, sem pedig rutinnak kedvenc belvárosi fesztiválunkat. Maradt

a „10 nap – 30 borász – 30 koncert” koncepció (vagyis maradt volna, ha az időjárás közbe nem szól – erről majd később), hiszen ezek az arányok már jól beváltak, és maradt a gasztrohelyek korábbiakhoz hasonló kínálata is – például az isteni kúr-tóskalácsillat minden este. A megszokott hangtechnikusokon kívül ismét velünk volt Szekeres Dávid *stage manager* is, a fesztivál arca, hangja, lelke, aki mindenütt jelen van, mindent kézben tart, és kedves határozottsággal gondoskodik arról, hogy a színpad környékén minden úgy menjen, mint a karikacsapás.

Az újdonságot a zenei kínálat összeválogatásában fedezhettük fel leginkább, bár itt is inkább erős vérfrissítés, mint teljes hátraarc történet. Az idei év koncertjei között nem voltak instrumentális, erősen kapaszkodós free jazz produkciók, a szórakoztató jazz mellett pedig több helyet kapott az elektrosving és a blues is. Több visszatérő kedvenc mellett sok új arccal, produkcióval ismerkedhettünk meg – haladjunk sorban!

A nyitónap két visszatérővel indult – trópusi időjárást idézve, ám már hűs, frissítő szél társaságában érkezett elsőként a helyi Gyöngyhalász Latin Zenekar, s azonnal sikerült is tánca csábítaniuk a hallgatóságot a Karib-térség, az Andok és Dél-Spanyolország ismert és kevésbé ismert dallamaival. Utánuk a Nagy Noémi kellemes altjával kiegészült Gáspár Károly Trió szórakoztatta főként klasszikus jazz-sztenderdekkel a közönséget, majd az első napot egy kis '50-es évekbeli amerikai rock and rollal zártuk, a 2002 óta működő Sonny and His Wild Cowsnak köszönhetően.

Nem emlékszem rá, hogy a korábbi évek bármelyikében láttam volna már az első koncertek kezdésekor ennyire tele a teret, de ez idén több napon is jellemző volt, például a második esténken, szombaton, amikor az első fellépő az a közel 30 éve működő Swing Swing együttes volt, amely eddig kivétel nélkül minden évben jelen volt a rendezvényen. Repertoárjuk a mai napig bővül, olyan frissebb darabokkal, mint a *Wonderwall* szvingesített verziója, vagy a *The Way You Make Me Feel* bossa novában, de harminc év után sem kötnek kompromisszumot a minőség rovására.

Félve írom ezt le, mert rengeteg kiemelkedő zenei produkciót hallhattunk a rendezvény során, de számomra az őket követő Kelemen Angelika Jazz Quartet volt a fesztivál legnagyobb élménye. A felkonfban Angelika azt mondta, ne várjunk semmi nagy varázslatot, csak sztenderdeket hoztak, meg pár kedvelt popnótát megboldítva, de rögtön ezután a Jamiroquai *Stillness in Time*-jének egy olyan szvingverzióját kaptuk az arcunkba, hogy a Városháza falai adták a másikat, majd jött a *Summertime* egy friss, groovy verzióban, és a *What a Difference a Day Makes* szambásítva. Remélem, járnak majd erre máskor is, világszínvonalú produkciót hoztak.

A napot aztán az a megújult The Bluesberry Band zárta az Óváros téren (a fesztiválon immáron tizennegyedik alkalommal), akikről már tettem említést a Gi-

zella-napok kapcsán egy cikkben. Ahogy elnéztem-hallgattam őket, az járt a fejemben, hogy nemcsak Kira hozott megújulást a zenekarnak, hanem a zenekar is Kirának. Az nyilvánvaló és egyértelmű, hogy a hangja minden könnyűzenei stílushoz alkalmas, de úgy érzem, ebben a Tina Turner-es vonalban színes egyénisége is teljes pompájában tündökölt.

A vasárnapi este zeneileg eklektikusra sikerült. Az első produkció a King Bees, egy helyi blueszenekar volt Vattai András szájharmonikással kiegészülve, ők egy igazi delta blues setlisttel indították az estét. A blues után szving jött, az eMeRTon-díjas Szűcs Gabival, akit a Cotton Club Singersben ismert meg talán a leginkább az ország. Ismerős nyáresti (vagy klubba illő) dalokat hoztak, kellemes háttérzeneként a borokhoz, beszélgetésekhez. A zárókoncertet a dolgozók hétköznapokra készülő, szellősebb tömegnek Kamilka és a Pesti Sikk adták, ők többnyire saját dalokkal érkeztek. Látványos aquaswing produkció az övék, de én sajnos a stílustól várt könnyedséget nagyon hiányoltam. Olyan sűrű volt a zene, hogy a dallamot alig hallottam ki belőle, így nagyjából egyformának érződtek a dalok.

A hétfői Sansòle produkciót – ukulele és harmonika énekkel kiegészülve – sajnos gyengének éreztem erre a színpadra, de mindenképpen dicséretes, hogy a szervezők új, kezdő zenekaroknak, zenészeknek is lehetőséget biztosítanak. A Szakonyi Milánnal kiegészülő, visszatérő Hajdu Klára Quartet feleltette a hiányosságokat, ők ezen az estén a *Nostalgia* című új album anyagát mutatták be elsősorban. A kedvencem Szabó Magda versének megzenésítése, a *Hinni* lett, Klára altja, a szöveg és a dallam varázslatos egységet alkotott, megállt kicsit a világ körülöttünk. De csak kicsit, mert az estét egy vidám, mókás bulizenekar, a Catsby zárta.

Nem tudom, hogy volt-e valaha ilyen a korábbi években, de sajnos az időjárás az ötödik és a hatodik napon nem volt hozánk kegyes – nem csak egy-egy koncert maradt el, az egész tér zárva maradt. A hetedik napot egy újabb feltörekvő formáció, a The Beets gitár-ének duó kezdte, akiket Fehér Adrienn és a Made in Bass követett, némi basszus alapú funkyval. Nem tudom, mennyit játszanak együtt, de az instrumentális dalok kidolgozottabbnak tünnek, valahogy jobban illettek a hangulathoz, jobban sodortak. A napot a veszprémi gyökerekkel rendelkező, visszatérőként üdvözölt Gájer Bálint zárta. Nem a kedvencem, ezt a stílust én leginkább csak karácsonkor hallgatom, de nagyon jól csinálja, amit csinál – ideértve a konferálást is.

A nyolcadik napot nagy kedvenceim, a békés, elcsendesedős gitár-ének-szájharmonika duó, a The Crosswaves, vagyis Czuczor Tamás és Nagy Gergely indították, szerencsére pont hallhattam még tőlük a *Blackbird*-öt, a *Here Comes the Sun* és a *Ramble Ont* is, mielőtt továbbálltam a História Kertbe. A Postmodern Jukebox után pedig még jutott egy kis isteni Romhányi-Szakonyi-funky, csak hogy lendülettel zárjuk a napot.

A kilencedik nap egyéb elfoglaltság miatt kimaradt, de a zárónapot sikerült az utolsó percekig kiélvezni. A Tilia, vagyis Hárs Róza énekesnő projektje saját dalokat hozott, érdekes harmóniákkal, sűrűbb free jazzel indították az estét, amit a hazai visszatérő, a Jazz Nicholson zenekar zárta, mint utolsó hangszeres fellépő. Személyes érintettségemet büszkén vállalom, s a tagokat egyenként és együtt is nagyon kedvelem. Ők is egymást, ez talán a közönség számára is nyilvánvaló – talán éppen ezért olyan minőségi, amit együtt csinálnak.

Döbbenetesen gyorsan elrepült ez a tíz nap, ilyenkor mindig szomorú látvány a tér, ahogy eltűnnek a padok, bódék, a színpad, és visszatér minden a normál kerékvágásba. Úgy érzem, a ráncfelvarrás szépen sikerült, a fesztivál méltósággal érik be, mint a jó borok – nem pimpósodik. Várjuk a következőt!

Nyakas-Fehér Fatime

Utcazene '25

Veszprémi Utcazene Fesztivál.
2025. július 17–19.

A júliusi Veszprém minden évben zenétől hangos. Épphogy véget ér a VeszprémFest a tíznapos Rozé, Rizling és Jazz Napok ölelésében, szusszanásnyi idő után egy egészen más réteget, de mégiscsak minden zenekedvelőt megmozgató műfaj, a Veszprémi Utcazene Fesztivál kezdődik el. A magyar és nemzetközi előadókat egyaránt felvonultató ingyenes rendezvény az ország, sőt Európa számos pontjáról vonzza a közönséget városunkba, ahol ilyenkor néhány napig mozdulni is alig lehet, és ez így van jól. Idén a korábbi 20 helyett 15 magyar formáció zenélt délutánonként az 1+1 millió forintos szakmai, illetve közönségdíjakért, az estét pedig kiváló külföldi zenekarok töltötték meg hangulattal.

Ahogy mindig, idén is igyekeztem belehallgatni a lehető legtöbb versenyző műsorába, kialakítva a magam elvi sorrendjét, majd az utolsó napon a saját slágerlistám dobogósait végighallgatni.

Egy általánosság, amit leszűrtem: ha három évvel ezelőtt az „egy szál gitáros” előadókat szerette a fellépőket előválogató zsűri, akkor idén Adele volt a meghatározó. Több előadó énekelt az ő fátyolos, kissé nyers hangszínén: ilyen volt KAM, a fiatal énekesnő, aki feldolgozásokat és saját szerzeményeket egyaránt énekelt saját hangszeres kíséretében; az Utcazenész Megálló portugál fellépője, Estrela Gomes, aki emellett trombitahangot imitált a szájával sokak csodálatára; és az idei fesztivál dupla díjazottja, Rhythm Sophie is, akitől country stílusú dalt hallottam Adele hangján megszólalni.

Fent említett egy szál gitárosunk idén egy volt, a gitártanárnő Dörnyei Szabi, akitől pár saját dal mellett Beatles-egyveleget, Red Hot Chili Peppers-slágeret és magyar népdalokat is hallottunk. A fesztivál idei csúcspontja volt számomra, mikor egy

looper segítségével két magyar népdalból olyan dinamikus egyveleget kevert, mint ha hatan állnának a színpadon. Mellette többek nyúltak vissza a '60-as, '70-es évek ikonjaihoz. A Linos Johnny Casht játszott, a Hëya & Zitã Deák Bill Gyulát, a Nani On The Run LGT-t, a Tamarabanda jazz-standardeket. Velük szemben például a Joulence napjaink slágereit adaptálta utcazenészhangszerekre; Avicii, az Equador vagy a Modjo *Ladyje* két gitárral szürrealisan hangzott és nagyon népszerű volt, nem lepődtem volna meg, ha ők nyerik a közönségsdíjat.

Másik közönségsdíj-várományosnak gondolt brigád volt a múlt század eleji megjelenésű, veresegyházi Red One House, akik vidám, blueshangzású dalokat minimáljelmezekkel – főleg fedőkkel – színesítve és rímbe szedett versikékkel összekötve adták elő, hamar meghódítva a közönség szívét. De hasonló volt a veszprémi The Crazy Rogues is, akik rockzenéje nem fért el mindig a színpadon, boldogan vegyültek a közönséggel.

Akadnak furcsaságok is, mint a Hellopisti, akik stílusban az Emil.RuleZ! zenekarra emlékeztettek. Ők énekeltek egy fura számot, amit az énekesnő a gyermekének altatódalnak írt, és a refrénje valóban gyerekeknek szóló volt, de erősen megjelent benne az elmúlás is, ami a gyermekdaloktól szokatlan. Talán nem véletlen, hogy a szerzője szerint a gyermek nemigen szokott rá elaludni.

A nemzetközi fellépőket illetően tapasztalataim szerint a legjobb hangulatot a franciák teremtik. A nyolctagú Alma Solar & Os Papagaios a Hangvilla előtt szántotta fel a színpadot, mikor őket hallottam, de hasonló mediterrán forróvérűség jellemezte az olasz Mandalamarra zenekart is. Mellettük nagyon szerettem a háromtagú dán Chris Grey & The BlueSpand bandát, akik olyan hétköznapi témákról is énekeltek, mint a halogatás, amivel nagyon gyorsan behúzták a közönséget is a refrénekbe. Emellett behallgattam még a rockabillyt játszó, csupa hölgyből álló holland Bootleg Betty bandába, illetve a spanyol The Dixielab koncertjébe, akik a stíluson belül magyar kedvenceimre, a Hot Jazz Bandre emlékeztettek. Különböző stílusú, de magas színvonalú előadás volt valamennyi, ahogy bizonyára azok is, amelyekre nem maradt kapacitás.

Sok változás volt idén a fesztivál korábbi formátumaihoz képest. A kísérőrendezvények is átalakultak kissé. Bár továbbra is megmaradt az IMU a rockzenekedvelőknek, a flashmobok, a hajdan rendkívül népszerű Band of Streets mintájára itt-ott feltűnő fúvószenekarok, és persze az elmaradhatatlan Food Truck Show, ami mintha kezdené átvenni a főszerepet a zenétől. Az Óváros téren például nem volt színpad – ellenben az oda vezető körforgalomnál, a Szabadság téren igen. Nem is értettem igazán, hiszen sokkal jobban eloszlik a tömeg az Óváros tér területén, ahol most csupán egy DJ adta a hangulatot az egyre nagyobb választékból fogyasztó étkezőknek. A Polgármesteri Hivatal előtt is új performance jelent meg, a La

Comedie Bistro akrobatikus varieté-előadása, ami bár testidegennek hatott az utcazene műfajában, de mint utcaszínház végül is elfért benne. Helyrajzilag ennek is jobb helye lett volna az Óváros téren, keves ember látott rá a hivatal előtti, szintben az utcához képest alacsonyabban fekvő szűk területre.

A végére hagytam a szívfájdalmat: a fesztivál szélében-hosszában történt megrövidülését. A korábbi négynapos fesztivál három napba sűrűsödött, a délután négyórás kezdés pedig öt óra utánra tolódott. A költségvetési indokokat értem, ingyenes fesztivált a nincsből nem lehet hosszan húzni. A „kevesebb néha több” elvével – aminek okán a napi négy helyett csak három magyar utcazenész-formáció bemutatkozására volt lehetőség – szintén együtt tudok élni, így valóban kicsit különbözőbb formációk maradtak fenn a feltehetően szigorú rostán. A későbbi kezdést a rekkenő hőség idén nem indokolta – persze ezt ki tudhatta előre –, de ha igaz, hogy cél volt a program koncentrációja, azaz inkább kevesebb napon, de több külföldi fellépővel megtölteni a rendezvényt, és főleg az éjszakára fókuszálni, akkor ez már nem az én fesztiválom. Mondanám, hogy kiöregedtem belőle, de már fiatakként is a délutáni kedves, kis létszámú formációkat szerettem napozás közben hallgatni, nem a tömeggel sodródó, levegőhöz is alig jutó, a szűk utcákban egymást taposó emberek közt eljutni egyik nagyobb koncertről a másikra. Ez most már egy másik célközönség fesztiválja, és én lelkiismeret-furdalás nélkül meghagyom nekik.

Hancz Karolina

Lélegző tájak, lebegő holdak

Czigány Enikő: *Ég alatt, Föld fölött*. Dubniczay-palota, Magtár. 2025. június 14. – augusztus 31.

A veszprémi Dubniczay-palota Magtárának egyedi terei nem csupán a kiállítás helyszínei, hanem aktívan részesei Czigány Enikő *Ég alatt, Föld fölött* című tárlatának, ami az emberi létezés kettősségét, a földhöz kötöttséget és az ég felé fordulást állítja középpontba.

Kovács Krisztina művészettörténész, a Várfok Galéria művészeti vezetője megnyitóbeszédében e köztér tapasztalatára irányította a figyelmet: arra a helyre, ahol az ember saját belső tájait is megidézheti.

A tárlat a Dubniczay-palota Magtárának két szintjén bontakozik ki. A földszinten a Föld tematikájú munkák kaptak helyet, fent pedig a holdfázisok és az éji világ inspirálta műalkotások. Ez a térbeli elkülönítés nemcsak praktikus, de értelmező is: ahogyan a látogató fizikailag is irányokat vesz – felfelé és lefelé –, úgy mozog a képek között is: idő és tér, forma és jelentés, konkrétum és metafora között.

A földszinten látható sorozat darabjai – melyek között Veszprém környéki tájak is szerepelnek – a Google Maps műholdfelvételeiből indulnak ki, középpontjukban a táj áll, annak leképezése és újraértelmezése. Az itt látható tusképek alapját digitális földképek adják, ennek ellenére Czigány Enikő módszere nem dokumentarista, hanem szinte meditatív: figyel, kiválaszt, kivág, majd újraformál. Az alkotásokon látható vonalhálókat egyszerű emlékeztetnek térképre és absztrakt grafikára, olyan kompozícióra, melyben a geometria nem elvont, inkább konkrét: valós földek lenyomatai ezek, de a vizuális nyelv által már nem helyszíneket mutat, hanem struktúrákat, létező helyszínek jelentéssel bíró lenyomatait.

A lépcsőn felfelé haladva a Hold-sorozat fogadja a nézőt, amely a változás és a megújulás vizuális metaforáit tárja fel. A tusrétegek precíz, egymásra épülő sötét tónusai nem csupán mélységet, hanem időbeliséget is hordoznak. A képeken kirajzolódó körök, amelyek a Hold fázisait idézik, és az ezekben rendezett absztrakt formák sűrű fekete felületein a fény finom árnyalatai tűnnek fel, s ezáltal egy csendesebb, zárközöttabb világ bontakozik ki. Míg lent a tus finom tonalitásai domináltak, itt a sötétség a főszerep – pontosabban a sötét anyagban megbúvó fényé. Ez a fény színezi a feketét árnyalatokká, melyekben a Hold alakja, fázisai, jelenléte vagy éppen hiánya tükröződik vissza. Ez a sorozat nem a látványról szól, hanem a nézés gesztusáról. A forma nem előlép, nem kínálja magát, hanem vár. A nézőnek kell odalépnie, türelmet tanúsítania, időt adnia.

Ez a megfigyelés és befelé fordulás a képzőművész munkásságának egyik kulcsfogalma lehet nemcsak technikailag, de szemléletében is. Ahogyan a Föld-munkák a Google Maps steril világából indulnak, de a művészi kéz révén érzékeny és élő lenyomatokká válnak, úgy a Hold-sorozat is egy ismerős motívumból indul – a telihold, az árnyék, a fény –, de nem természeti látványként, hanem mentális tájként jelenik meg. Nem azt látjuk, amit a kamera láthatna, hanem azt, amit a figyelem formál.

A kiállítás egyik legerősebb gesztusa mégis az, hogy nem áll meg a forma szintjén. A grafikák nem pusztán szépek – bár azok is –, hanem gondolatiak. Nem didaktikusan, nem konceptuálisan, hanem a forma mélyéről indulva. Ebben az értelemben az alkotások nem a látvány közvetítéséről szólnak, hanem annak a módjáról, ahogyan látni tanulunk. A nézés nem passzív befogadássá, hanem aktív folyamattá, újrendezéssé válik, s épp azáltal, hogy a képek ellentétes, mégis egymással harmonizáló viszonyokat tárnak fel: a föld és az ember, a fény és az árnyék, a tér és az idő, a konkrét és az elvont, a természetes és a technológiai között.

Czigány Enikő munkái mindezt a kettősséget testesítik meg: egyszerre jelenvalóak és időtlenek, megragadhatóak, mégis költőiek. A képek előtt állva úgy tűnik, mintha maga az idő is elbizonytalanodna, a csend és sötétség nem hiányként, hanem teljességgé kezd működni.

Ez egy lenyűgöző vizuális és intellektuális utazás, melynek élményéhez a Magtár helyszínének atmoszférája is hozzájárul, tereibe tökéletesen illeszkednek az itt megjelenő darabok. Ahogy a képek keretein belül a ritmus, a forma, a fény vezet minket, úgy vezethet vissza bennünket saját tájainkhoz is – nemcsak földrajzi, hanem lelki, emlékezeti, belső tájakhoz.

Czigány Enikő alkotásai csendesek, mélyek és meglepően rétegzettek. Nem akarja elbűvölni a nézőt, nem tolakodik, nem harsány. Aki viszont időt szán rá, hogy megtekintse, az a fekete-fehér tusok és árnyékformák világában megtapasztalhatja azt, amit manapság ritkán kínál kiállítás: a figyelem tisztaságát, a jelenlét mélységét és a látás valódi jelentését.

Éltető Erzsébet

Víz alá merülni

Liquid Monastery. Nagyvári Csaba kiállítása. Jezsuita templom, 2025. május 26.

Talán a vízről asszociálunk a legváltozatosabbban, kezdve a lábvíz utáni sóvárgástól a napi két liter bevitelének méricskélésén át a fagyos januári hétfő reggeleken való imádkozásig a gázbojlerhez, hogy ugyan

forraljon már egy kis meleget, mielőtt munkába indulnánk. De a fránya testiség túllépve is széles a paletta, az érzelmek legszélsőségebb skálájától a spirituális és bibliai jelentésárnyalatokig, de evolúciós és egzisztenciális értelemben is, lásd, így visszatekintve, vajon jó ötlet volt-e annak idején kimászni az óceánból?

És hogy a művészetben milyen változatos formákban törhet fel a víz allegóriája, arra kiváló példa Nagyvári Csaba *Liquid Monastery* címet kapott kiállításának megnyitója, ahol a gondosan megválasztott kísérőprogramoknak köszönhetően a festőművészet mellett slam poetry és élő zene is helyet kapott és illeszkedett tökéletesen a folyékony tematikához.

Nagyvári Csaba *Liquid state* sorozatának festményeit a víz alatti mozgás megörökítésének problémája ihlette, a szétdarabolódás, a tudatállapotok eltérő megjelenése. Egész pontosan, ahogy Csaba a helyszínen mesélte, egy medencés strandolás során ragadt meg benne az ötlet, és az akkori párját egy délutánon keresztül instruálta a különböző mozdulatokra (a többi strandoló vélhetően nagy derűségére), és fogadta el a szétzúzott mozdulatok megfestésében rejlő kihívást. Akriltechnikával készült festményeinek másik alapvető jellemzője a bátor játék a színekkel és már-már pszichedelikumba hajló kísérletezés a színek szétbontásával. Mindezekről lesznek festményei egyszerre figyelemfelkeltő, megnyugtató és inspiráló hatásúak, valamint „a képek önvizsgálatra

biztatnak és kapcsolataink átértékelésére ösztönöznek”. Utóbbi már Borka Sándor festőművész mondta megnyitóbeszédében, valamint kiemelte a komplementer színek élénk dinamikáját, a merész, mégis harmonikus egységet alkotó árnyalatokat, és hogy vibrálásuk miként fejezi ki a víz folyamatos mozgását.

A kiállítás megnyitójának programjában szerepeltek a veszprémi slam poetry közösség, az odaLÖKött KÖLTészet tagjai is, akik Nagyvári Csaba festményei alapján írt műveiket adták elő. A három rutinos slammer eltérő hangulatú, de a maga nemében remek szövegekkel mutatta meg, bennük mit indítottak be a festmények: Nagy Bianka egy gyerekkori, fulladásos élményéről verselt, Geri Poppers fő témája a társas kapcsolatokon belüli légszomj volt, Tóth Roland pedig – szokásához híven – vízes témájú favicceket, szójátékokat vagy vízhez köthető közhelyeket és mondásokat facsart ki és „öntött” a közönségre.

A festményekről azonban nemcsak versek, hanem egy teljes zenei album is készült: Pásztor Márk kilenc festményről írt egy-egy instrumentális számot, amelyek valahol az ambient és a spacerock határán úszkálnak, tele lebegő-lüktető témákkal.

A *Liquid state* sorozat festményeinek a mostanival együtt eddig három kiállítása volt – *Roncsolva*, *Lélegzetvétel*, *Liquid Monastery* –, de aki lemaradt, még pótolhatja, hiszen Nagyvári Csaba még nem tervezi befejezni a projektet.

Németh Csaba Miklós

Ugye, gyerekkorában Ön is sokszor játszotta azt, hogy a tűző nap felé fordulva a kezével eltakarta vagy egyszerűen csak becsukta a szemét, hogy mindenféle, a képzelet szülte ábrák tűnjenek elő? Sztojánovits Andrea *Much Closer to the Sun* című installációja is hasonló élményt adott, csak éppen nyitva kell tartani a szemet.

Életünk filmje – loopolva

Much Closer to the Sun. Multimédia-installáció. Művészetek Háza Veszprém, fIXr galéria. 2025. május 9. – július 6.

Meg a lelket, tehetnénk hozzá. Kibontva a tapasztalat- és (ál?)tudástörmelék alól elszennyezetlen gyermeki énünket, kiűzve a fejünkbe a fantáziálást az élet meggrontójának kikiáltó dörgedelmeiket. A kortárs magyar média- és fényművészet meghatározó alakja, Sztojánovits Andrea *Much Closer to the Sun* című installációja pontosan ehhez a tipikusan „mondani könnyű, csinálni nehéz” feladat elvégzéséhez adott segítséget. Igen, feladat: a mélyen gyökerező hiedelmek ugyanis elfojtják az alkotási vágyat, elpusztítják az önbecsülést, és ezzel végső soron az egész társadalmat egy minden tekintetben lefelé tartó örvénybe lökik. Jó pár művész alkotásain érezni, hogy a – legyünk jóindulatúak: szívből jövő – (világ)jobbító szándékot egy picit erőszakosan, a kívánatosnál explicitebb módon akarják átadni a befogadónak. Itt erről szó sem volt, mint ahogyan hiányoztak a bombasztikus vizuális elemek is. Álmos Gergely – aki máskor is dolgozott együtt Andreával, többek között a veszprémi CODE Digitális Élményköz-

pont *Csontváry* című immerzív kiállításának megalkotásakor is – éterien finom zenéje minimalista stílusú, elmosódott körvonalú, visszafogott effektusokat festett alá. Még a napfény általi elvakítást érzékelhető vibrálás sem készítette a befogadót arra, hogy védekezésképp behunyja a szemét. Éppen ellenkezőleg. Aki többször végignézte a loopolt – vagyis folyamatosan ismétlődő – szekvenciákat, másodjára valószínűleg szinte várta, hogy szétzilárdjanak dolgok. Annál jobb érzést keltett,

amikor újra visszaállt a nyugalom. Persze, az alkotó gondoskodott arról a lehetőségre, mégis nélkülözhetetlen feszültségről, amely szükséges a figyelem fenntartásához. Zseniálisan tette ezt: az egyik falon pergő filmre emlékeztető fénycsík vibrált. Nem tolakodóan, csak láthatóan, sőt akkor is érezhetően, ha hátat fordítottunk neki. Lényegében tehát az életünket élhetjük le az alatt az öt-hat perc alatt? Valahogy úgy érzi az ember, hogy igen. Csak míg a valóságban nincs lehetőség az újrázásra, második – harmadik, negyedik, sokadik – esélyre, addig itt ez megadatott. Ha csak gondolatban is. De a gondolatoknak teremtő erejük van. Ott, a mérnöki-en letisztult és őszinte, fizikai értelemben zárt térben, a high-tech, álcázatlan vetítőberendezésekkel a feje felett az emberben felszabadulhatott valamilyen szelíd, mégis elementáris erő. Jelen sorok írójának Rilke *Archaikus Apolló-torzó* című verse járt a fejében, a végén a biztató-kérő felszólítás: „Változtasd meg élted!”

Hankó András

Az egykori Szaléziánumban, a Szalézi Szent Ferenc (1567–1622) teológus, egyházszerző püspök nevét viselő intézményben 2023-tól újabb műemléki kutatások történtek, ikonográfiai és attribúciós feltevésekkel. Jelenlegi konklúzióként a Madaras-ház késő barokk secco-ciklusa Franz Xaver Bucher (1743–1811) alkotása.

Máriatövis

Bogáncs és liliom – Magdolnák virágai. Veszprémi Érsekség, Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény.

Festmények, metszetek, alabástrom medallion és egy töviskoszorú Krisztus-ereklye... A Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény műkincseinek válogatása tematikájában a diszkréten elhelyezett kiállításvezetőkkel szerényen utal Bódi Mária Magdolna (1921–1945) személyére, 2025. szeptember 6-án történő boldoggá avatására; összekapcsolva személyét, erényeit a biblikus Mária Magdolnával. Bódi Mária Magdolna egy monasztikus apáca szerepét vállalva, világi küldetéssel felruházva, Jézus általi elhivatásában megőrizte tisztaságát, hitéről tanúságot tett, „liliomvére hullatásával” mártírhalt szenvedett.

A Biró–Giczey-ház ódon falépcsőin felérve, egy misztikusan megvilágított, lila drapériákkal és bársonnyal díszített „kapolnába” érkezünk. A római katolikus liturgiában és színszimbolikában a lila a bűnbánat és bűnbocsánat színe.

Triptichonszerűen tárul elénk az egyházművészeti kamarakiállítás a barokk kanonoki palota *piano nobile* teremsorában.

Noli me tangere – Krisztus megjelenik Mária Magdolnának. A Pieter Pauwel Rubens (1577–1640) és ifj. Jan Brueghel 1626-os festménye alapján készült 18. századi másolat bontakozik ki a bibliai jelenet. A Kertész alakjában, piros lepelben megjelenő Jézust Mária Magdolna először nem ismerte fel. Jézus nevéen szólította, ekkor Magdolna a felismerés erejét követve leborult, de Krisztus elhárította, majd küldetés bízott rá: „Menj a testvéreimhez, és vidd nekik hírt: fölmegeg az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez.” (Jn 20,11–18). Így lett Mária Magdolna az Apostolok apostola (*Apostola apostolorum*). A festményen az idillinek tűnő háttérben elrejtve felvillan a drámai pillanat, amikor az apostolok megtalálják Krisztus üres sírját.

A csendéletfestészetre specializált ifj. Jan Brueghel (1601–1678) követte atyja, id. Jan „Bársony” Brueghel (1568–1625) nyomdokait. Az általa festett természeti részletek, a virágzó tulipán, liliom szimbolikája a tisztaság; míg az articsóka, melynek formája bogáncsszerű, Krisztus szenvedéseire utal.

Az eredeti festmény több variációja ismert (Kunsthalle, Bréma; Fine Arts Museum, San Francisco). A barokk korban elfogadott volt, hogy a mesterek műhelyben tanítványaik, követőik az emblematikus mesterműről festménymásolatot készítettek, és rézmetsző mesterek az eredeti kompozíciót interpretálva mélynyomású grafikai médiumban sokszorosították. A téma, motívum és kompozíció inspirációként szolgált újabb megrendelések esetén. A Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény kis méretű festménye magánáhitat céljára készülhetett.

Mária Magdolna az ősi izraeli, galileai városból, Magdalából származott. Életének eseményeit apokrif iratok és a *Biblia* Újszövetségében az evangélisták említik. A jelenlegi vallástörténeti, szöveghermeneutikai kutatások azonban még nem oldották fel a történelmi személyiség megítélésében rejlő ambivalenciákat. „Sok bűne bocsátatott meg, mert nagyon szeretett” (Lk 7,36–50). Miután Jézus hét ördögöt űzött ki belőle (exorcizmus), tanítványai körébe fogadta.

A kiállításon bemutatott metszetek végigkövetik Mária Magdolna életének drámai eseményeit. A világi, jómódú asszonyként megjelent Bűnbánó Mária Magdolna Charles Le Brun (1619–1690) festménye nyomán Gerard Edelinck (1640–1707) metszetén leveti ékszereit, eldobja gyöngyeit, mintegy az élet hívságairól és kísértéseiről való lemondás jelképeként, felkészülve az askétikus apostoli életre.

Egy farizeus házában „könnyei-vel áztatta Jézus lábát, hajával megtörölte, elárasztotta csókjaival, és megkenete illatos olajjal”. Benoît Audran metszete (1700–1772) Nicolas Poussin (1594–1665) festménye alapján készült; antikizáló symposium-jelenetet idéz.

Az elkövetkező passió misztikus megérzésekként Mária Magdolna a betániai vacsorán olajjal megkenete Krisztus homlokát (Jn 12,1–8) – Franz Assner 1773-as színezett rézmetszete. A Kálváriánál siratta Krisztust (Mk 15,40, Jn 19,25) Franz Xaver Bucher festményén. *Levétel a keresztről* – Charles Le Brun festménye alapján Benoît Audran metszete Louis

Antoine de Noailles, Párizs érseke megrendelésére az érseki címer és kalligrafikus dedikáció szerint.

Legendája szerint a keresztényüldözések idején Mária Magdolnát testvéreivel, Mártával és Lázárral evező nélküli bárkával tengerre úzték. A bárka elsodródott Marsilia (Marseille, Franciaország) partjaira, ahol egy barlangban Mária Magdolna remeként élt 33 éven keresztül. Egyetlen tápláléka az angyalok által hozott Oltáriszentség volt. Misztikus devóciója során rendszeresen elragadtatásba esett és felemelkedett a földtől (*levitatio*): Lucas Kilian metszete Hans von Aachen (1552–1615) nyomán. *Utolsó szentáldozását* Jacques Stella (1596–1657) festménye után Gilles Rousselet (1610–1686) metszete ábrázolja.

Mária Magdolnát angyalok emelik a magasba – ismeretlen mester fametszete (1497).

Krisztusi attitűd nyilvánul meg a szerzetesrendek gyógynövénytermesztésében és gyógyászatában. Fénykora a kolostorkultúrákban bontakozott ki, különösképpen a Nursiai Szent Benedek (480–547) regulája szerint működő bencés apátságokban. Sankt Gallen ősi kolostora a Frank Birodalom felemelkedése idején, a Karoling-korban épült, alapítása: Kr. u. 613. Különleges kiváltságokkal rendelkezett.

A kolostorokban jellemzően a kerengővel határolt négyzetes udvar (*quadrum*) közepén kutat vagy „Boldogasszony ága” díszcserjét, borókat helyeztek el. A *hortus conclusus*, a kolostorok négyszögletes udvarának kerengőfalai által határolt kolostorkertje a szemlélődő imádság (*contemplatio*) fontos helyszíne. Az *Énekek éneke* (4,12–15) gyümölcsfákkal, illat- és fűszernövényekkel teli kertként illusztrálja, a tiszta égi szerelem szimbólumképeként. A természetett gyógynövények között volt: menta, levendula, zsálya, angelikagyökér, körömvirág, rozmarin, kakukkfű, nadálytő... A bogáncs: vadon termő gyógynövényként ismert neve máriatövis. Krisztus kertje, mint szimbólum: a lélek megtisztítása a bűnöktől, a test megtisztítása a betegségektől.

Huber Lilla-Mária

Helyünk a kollázsban

Minimum rock and roll. Fenyvesi Ottó kollázskiállítása.
Művészetek Háza Veszprém, Várgaléria. 2025. július 4. – augusztus 24.

Én a valóságot egyfajta kollázként fogom fel. A hagyományos, narratív univerzumban mindig volt egy első és utolsó fejezet, kezdet és ideiglenes vég, és voltak az egyes eseteket meghatározó magasabb rendű szabályok, a történetet pedig valamilyen tanulság zárta le. Ezzel szemben áll az utóbbi évtizedek társadalmi valósága, amelyet a digitális világ közvetít, és amelyben az események egyidejűleg történnek, különböző szándékok érvényesülnek, illetve az események gyakran előre láthatatlan módon követik egymást, és nyilvánvalóan anélkül, hogy az adott keretek között lenne meghatározó kezdetük vagy végük.

A vizuális média, a „kommunikációs anarchia” fragmentálja és diverzifikálja az emberi észlelést. A termelési, hatalmi és tapasztalati kapcsolatokban végbemennő változások a társadalmi élet, tér és idő anyagi alapjainak átformálása felé konvergálnak. Az információ korának áramlattere uralja az emberi kultúrát. Az idő időtlenné válik, mivel a technológia által történő időmegsemmisítés irányába tartó társadalmi tendencia kiszorítja az ipari korszak időlogikáját. A tőke cirkulál, a hatalom irányít, az elektronikus kommunikáció keresztülörvénylik a kiválasztott, távoli helyszínek között lebonyolódó cserék áramlatain, miközben a darabokra hulló tapasztalat helyhez kötött marad. A technológia összesűríti az időt néhány véletlenszerű pillanatba, így megbontja a társadalom folyamát és „dehistorizálja” a történelmet. Ugyanakkor napjaink virtualitása leépíti, testetleníti a szociális kapcsolatokat. Ezt a problémát próbálom a magam művészi ösztöneivel és képességeivel megragadni.

Walter Benjamin szerint a sokszorosíthatóság a művészet és az ember deszakralizációjához vezet. A tömegek bekapcsolódása a kulturális fogyasztásba egyértelműen a szórakozás (entertainment) és a bulvárosodás irányába mozdította el a dolgokat. A műtárggyal

együtt az ember is könnyen gyári futószalagra kerülhet, elvesztvén a lét egyediségének és egyszerűségének fennkölt tapasztalatát, az emberi élet szentségének tapasztalatát.

Érdekes, hogy az ember deszakralizációjával párhuzamosan emancipációs jelenségek is zajlottak, bővítették az emberi szabadságjogokat stb. Az 1960-as és '70-es években a nagyszabású transzgresszió során, a tömegkultúra ellenében ellenkulturális jelenségek tűntek fel (a rock and roll, a hippy és a punk), amelyek a „határok áthágását” és a „nagy tagadást” hirdették, miközben felerősítették a hibrid identitást és a fragmentációt is.

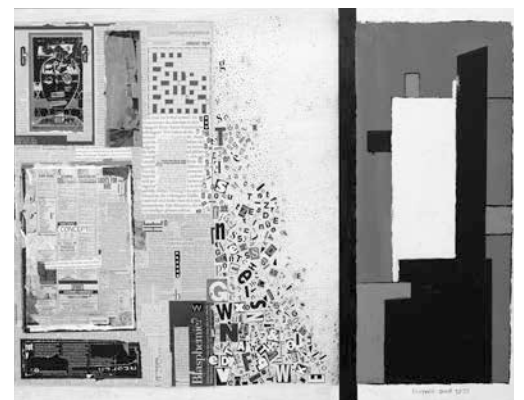
A megszokott régi értékrend helyett össze nem illő életfelfogások keveredtek szabálytalan, változó és nehezen körvonalazható terekben. Az ezredforduló nagyvárosainak összképe inkább kollázs, mint csendélet. Egy hatalmas kollázs kellős közepén élünk. Ebben az „antropológiai kollázsban” elfoglalt helyünk és identitásunk tudatában rendezzük el és határozzuk meg az elemeket, valamint azt, hogy ezek hogyan viszonyulnak egymáshoz a gyakorlatban. A sokféleség és a különösség közepette egyre inkább a „kollázs-létforma” határozza meg érzéseinket, gondolatainkat, ítéleteinket. Egyre inkább elveszünk a legkülönbözőbb szándékkal és módon létrehozott információk hatalmas, szinte végelethatatlan dzsungelében. Iszonyatos az információáradat, nemcsak a nyomtatott sajtóban, a tévében, a rádióban, de most már az interneten is mindenki löki a szöveget. Egyfajta tiltakozásul, ösztönszerűen feldarabolom ezt az óriási szövegtengert, és próbálok belőle kedvemre való dolgot, valami új konstrukciót létrehozni – amely a kor szellemiségét is megragadja. Nehéz feladat ebből a gigantikus információs hiperprodukcióból kiválogatni azt a pár drágakövet, amely tényleg értékes, és amely nemesebbé, gazdagabbá teszi a magamfajta értelmiségit. (Kicsit olyan ez, mint a „békebeli” aranymosók munkája: sok fáradság, kevés eredmény.)

Az emberi kíváncsiság és figyelem azonban rohan tovább. Még több információ zúdul ránk. A mozgókép időtapasztalata egyre türelmetlenebbé teszi a vizuális információzuhatagban élő befogadót. A kortárs világérzékelés egyik legradikálisabb tapasztalata, a gyorsaság, a sebesség kezelése „mozaik-tudatra” kárhoztatja az embert. Hölderlin fivérének azt írta: „Mi-

nél fenyegetőbben ásít körülöttünk a szakadékként tátongó Semmi, vagy az emberi társadalom és tevékenység ezernyi ügye, ami alaktalanul, lelket és szeretetet nélkülözve üldöz és emészt, annál szenvedélyesebben, hevesebben és erőteljesebben kell ellenállnunk.”

Időnként nekimegyek a cunami-nak, s megpróbálok az árral szemben úszni. Ilyenkor anyagot gyűjtök, válogatok, szelektálok, szabdalok – és építem a saját kis „kollázsvilágomat”, amelyben jól érzem magam. „Valami bennem ezt mive-li” – mondhatnám Catullust megidézve. Az úgynevezett „használat-paradigmával” szemben én „kritikai szemmel” tekintek a valóságra, tehát a kollázsaim ösztönös, „ellenkulturális” reakciónak tekinthetők.

Fenyvesi Ottó

Az írás címe és nyitó gondolata Richard R. Powell 2004-ben a japán vabi-szabi esztétikáról írt könyvéből származik.¹ A kultúrtörténeti elmélyültségéről, széles tájékozottságáról ismert Géczi János vizuális művészetről vallott gondolkodásában paralel jelenséget látok a japán vabi-szabi nehezen megfogalmazható esztétikájával. Ebben az idő múlása nem egyszerűen pusztulást jelent, hanem a szépségnek egy nem hétköznapi szinten megfogalmazott magasabb rendű formáját.

Semmi sem maradandó, semmi sem befejezett, és semmi sem tökéletes

: elemek. Géczi János dekolázsainak kiállítása. Szeged, Reök-palota. 2025. július 18. – szeptember 14.

Készletek a Fél
Géczi János: *Készletek a Fél* kiállításáról. A Tihanyi Beszélgetések 85. január 11. – 2025. február 23.
z érem három oldala (L

Készletek a Fél
Vannak két helyek, igazán fontosak, határozottan fontosak. Az egyik az a hely, ahol a művésztől elvárnánk, hogy megmutassa, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A másik az a hely, ahol a művésztől elvárnánk, hogy megmutassa, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A másik az a hely, ahol a művésztől elvárnánk, hogy megmutassa, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Séd, 2025. 1. sz., 18. old.

Saját mozzanatok
Ez a művelem az a művelem, amelyben a művész megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művelem az a művelem, amelyben a művész megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művelem az a művelem, amelyben a művész megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Séd, 2025. 1. sz., 19. old.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Séd, 2025. 1. sz., 22. old.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

Amíg világ a világ – és az
Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megérné egy kép megismerését? Először is, hogy megismerje a képet. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett. A művész az a művész, aki megmutatja, hogy mit látott, mit érzett, mit szeretett.

A szegedi kiállítás motója Géczi 1986-ban a Szépirodalmi Kiadónál *Elemek* címen megjelent verseskötetére rimel. Az analitikus látás sajátos, jellemző nézőpontja köti össze négy évtizednyi távolságban a munkákat. Az életmű kezdeti szakaszában napvilágot látott kötet markáns képi megoldásai a mélyrétegekből táplálkozó emlékezeti struktúrákat hoztak felszínre. Az egymásra halmozódó textusok, fragmentumok már ott a jellegzetes montázstechnikának köszönhetően komplex tartalmaikat. A palimpszesztszerű eljárásnak betudhatóan a szövegbe ágyazott matematikai jelek, tipográfiai elemek használatával „többdimenziós” művek születtek.

Ez a látásmód és bizonyos értelemben módszer tulajdonképpen a dekolázsok készítésénél is meghatározó. Ezekben is az eredeti összefüggésükből kiragadott, különálló egységekre bontott elemi részek építik fel az alkotás teljességét.

A Géczi-féle képkészítés – több szempontból – az alkimisták eljárására emlékeztet. Nemcsak metaforikus értelemben, hanem a konstruálásmód hasonlóságára is gondolhatunk. Esetünkben is egyfajta transzmutáció segítségével az eredeti plakátok hordozófelületről történő letépését követően a szándékai szerint efemer, propagandacélokat beteljesítő anyag a művé rendeződés pillanatában új, szellemi tartalmak hordozójává válik. Tulajdonképpen minden egyes kép a látványon túl a keletkezési folyamatról is tanúságot tesz. Alig felismerhető alkotórészeikben őrzik eredeti jelentésüket és anyagi minőségüket, de az aktuális kontextusban, műalkotás mivoltukban új tartalmi, esztétikai egység jön létre. Különbözőképp erősítik meg bennünk a minden változik (*panta rhei*) érzetét.

A látvány szerves részét képezik a különböző nyelvű szövegek, melyek ugyanúgy fragmentáltak, mint a műveinek többi építőelemei. A sokszor a nyelvi értelmezhetőség határán egyensúlyozó mondatok egyedi labilitásukkal egészen újfajta jelentést kölcsönöznek a műveknek. A szerző kulcsot is nyújt az interpretációhoz: „A látott szavak és a kimondható képek együtt élése... azt hiszem, korszakunk legfontosabb jellemzőinek egyike.”²

Ezeket az alkotásokat elsősorban a kulturális referenciák alapján elemezték. Az eltelt néhány évben sokan sokfélet írtak Géczi János képzőművészeti munkáiról. A szerzők jelentős része – eredeti szakterületének megfelelően – a szemantikai síkokkal, a jelentéssel és az ikonológiai

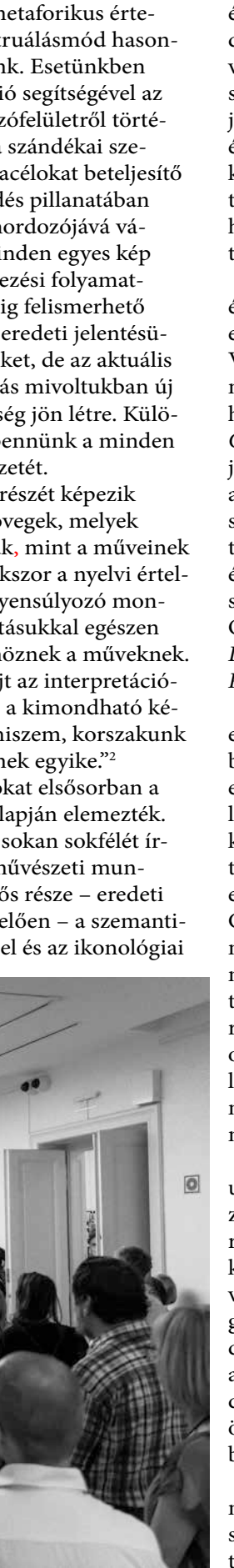
értelmezéssel foglalkozott. A művelődéstörténeti beágyazottság, a mediterrán világ, Róma komplex történeti kollázszerű jelenségeinek a megidézése rendre jelennek meg az elemzésekben. A szöveg és kép relációk, az urbánus környezethez kötöttség, a plakátok eredeti funkciójából történő szociológiai, kritikai, esztétikai, hermeneutikai kiindulás további interpretációs bázist jelentett.

A szerzőnek a rózsza szimbolikájáról és kulturális szerepéről írt könyveit szem előtt tartva engedessék meg egy hasonlat. Voltaképp minden elemző a „titkos értelmű rózsza” megfejtésére törekedett. A párhuzam nem véletlen. 1989-ben megjelent *Gyónás* című verseskötetében az utolsó fejezetben elrendezett vizuális munkáinak a címe a *Titkos értelmű rózsza* volt, ami a szegedi egyetemi évek élményeire vezető visszaga, hiszen a cím a 17–18. században élt, a Szeged-Alsóvárosi Havi Boldogasszony-templomban szolgálatot teljesítő Ordinánsz Konstantin ferences szerzetes *Libanus havasi alatt illatozó Titkos értelmű Rózsájának* a parafrázálása.³

A Reök kiállításának számomra az az egyik meglepetése, hogy az alkotó utóbbi néhány évben egyre festőibb képeinek egészen nagy teret enged. Ettől a megállapítástól felbátorodva a titkos értelem keresése mellett érdemes figyelmet szentelnünk a rózsza illatának is, azaz a képek esztétikai értékére, a látvány élményére. Célszerű megvizsgálnunk a szerző vizuális nyelvét, pontosabban a létrejött képsűrítvények kompozíciós megoldásait, hatásait, a felületek viszonyait. A tépett részletek, az egymásra rakódott rétegek olyan érdekes, erodált hatásokat hoznak létre, amelyeket a többi képzőművészeti módszer egyáltalán nem tud, pontosabban másképp tud produkálni.

Korábbi képein karakteres entrópia uralkodott, amennyiben ezalatt a „rendezetlenség” mértékét értjük. A dús textúrájú, jellemzően erős színek használatával készült, dinamikus művek a barokk művészet *horror vacui* elvét közvetítik, ahol a gazdag részletek számos asszociációt indíthatnak el nézőjünkben. A pompeji vagy a reneszánsz és barokk freskók márványt, drapériát, esetleg építészeti elemeket vagy ötvöstárgyakat idéző illuzionista formulában találunk rokon megoldásokat.

Az utóbbi két évben született nagy méretű – a kék, szürke és fehér folthatásaira építő – dekolázsai az informel festészet élményeire közelítenek. Ezek

Fotók: Tari Róbert

a műveken nem jelennek meg figurák, a városi civilizáció kellékei vagy a plakátok szövegtörédei. A felszínen az illuzionista térbeliséget számúzva, paradox módon tűnik fel a kiterjedés, hiszen az egymást fedő vastag papír- és karton síkok, a tépésnyomok és roncsolódások, a felsértett interfész hiányaiban felbukkanó újabb struktúrák vallanak kapcsolódó, térbeli minőségükről. Az erodált felület alól így feltáruló részletek különös időbeliséget kölcsönöznek a munkáknak. Ez a perspektívanélküliség a textúrára irányítja a figyelmet, melynek az atmoszféra megte-remtésében jut kulcsszerep.

Újabban, többször a hirdetésműveknek nem a színét, hanem a fonákját használja fel az alkotó, így csak sejtelmesen jelennek meg, a hatást fokozó érdekes negatívban az átütő motívumok. A vég eredménnyel szembesülve, szinte a nonfiguratív festészet hatását fedezhetjük fel. A nagy színmezőknek a visszatépett kisebb foltokkal történő diskurzusa, a tömegeknek és a képben ébredő virtuális energiáknak a dinamizmusa festő ecsetjére kívánczó kompozíciókká állnak össze. Csupán a szakadások, a repedések, a kopott részletek maradnak a felületen „jelentéshordozók”. Ezeknek a szemantikai hiányoknak köszönhetően az eredmény voltaképp tiszta, absztrakt festőiség lesz.

Meghatározó világoskék alapszínüknek köszönhetően az örök, megújuló mediterrán életerő antik falfestményrészeleire emlékeztetnek az előzőekben kiemelt, újrhasználított munkák. Mintha

csak a knósszoszi palota muráliái, az etruszk Tarquinia málló, lekopott sírfreskói vagy Livia Palatinuson álló házának égszínkék háttere elevenedne újra. Persze az alkotói szándékokat tekintve vagy tartalmi értelemben semmi közös nincs az összehasonlított alkotásokban, inkább a történeti korszakok közötti intenzív párbeszéd, a minden mindennel összefügg inspiráló lehetőségére érdemes figyelniük.

Az ugyanebben az időszakban Rómában, New Yorkban, Šibenikben készült kisebb méretű művei ugyanezt a pikurális látásmódot képviselik koncentráltabb, aprólékosabb, a motívumra fókuszáló léptékváltásuknak megfelelően. A készítő is tudatában van ennek a változásnak. Nem lehet véletlen, hogy a korábban megszo- kott keretezetlen táblák helyett az alkotó maga is kerettel látta el ezeket a munkákat.

Géczi János eredendően konce- ptuális, reflexív irányultságú képzőművé- szeti tevékenységének maradandó értéke interdiszciplináris szemlélete. Autonóm

képkalkotása az utóbbi években a festőiség irányában tett lépéseinek köszönhetően egyedi, új színekkel gazdagodott. Figye- lemre méltó munkássága hidat képez a tudomány, a költészet és a vizuális művé- szetek között.

Nátyi Róbert

Jegyzetek:

- 1 Richard R. Powell: *Wabi-Sabi Simple: Create Beauty, Value Imperfection, Live Deeply*. Adams Media, 2004/2005.
- 2 Géczi János: *Dekollázs*. Netnapló, 2010. február 23. https://litera.hu/irodalom/netnaplo/dekollazs.html?utm_source=chatgpt.com
- 3 P. Ordinánsz Konstantin: *A Libanus havasi alatt illatozó Titkos értelmű Rózsa, avagy nemes, szabad, királyi Mező-Szeged Városnak Havi Boldog Aszszony tiszteletére szenteltetett Királyi Templomában hajdani időktől-ólta ájtatos tiszteletben tartott, és Segítő Boldog Aszszonyának neveztetett Kegyelmes Képnek történeti lerajzoltatása*. Grün Orbán, Szeged, 1831.

Aszófő egy kis település a Balaton partján, Tihany szomszédságában. Ilyenkor, nyáron, itt is felélénkül az élet, ugyanakkor még nem ért el idáig a keletre húzódó, part menti „Riviéra” nyomasztó tömege. A kabócák éneke, a napsütés, a víz elringatja az embert, kisimulnak a ráncok a homlokon. Jó itt lenni. Ahogy jó volt régebben, a korábbi évszázadok embereinek is itt lenni. A víz, a nádas kellő élelmet és védelmet adott, ha kellett; a lankás dombokon megtermett, amire szükség volt; sőt, többet is adott ennél. A kitűnő mikroklíma, a lélekfakasztó panoráma pihenésre, kikapcsolódásra csábította azt a római patríciust és családját, akinek birtokát a part menti, vizenyős parcellák rejtik a mai napig.

A templomrom kutatása

Most nem turisztikai beszámoló bevezetését követed, Kedves Olvasó – mégis, fontosnak tartottam ezt a pár gondolatot, hogy színeket, fényeket tudjak festeni a száraz szakmai beszámolóra, amely az elmúlt két év régészeti kutatásáról szól.

A lelőhely már évtizedek óta ismert volt, a közelmúltig csak szunnyadó örökségeink egyike. 2006-ban, egy légi fotózás alkalmával¹ mutatta meg magát jobban az az épületkomplexum, amelynek feltárása 2024-ben kezdődött el. A szokatlanul aszályos nyáron szabad szemmel is követhető volt a felszínen egy kiterjedt, reprezentatív főépülettel bíró, impozáns nagybirtok-központ alaprajza, amely a Balaton-felvidék eddig ismert villagazdaságainak élvonalához tartozik. Ha valaki járt már a Nemesvámos melletti, balácai régészeti parkban, könnyebben maga elé tudja képzelni az együttes tömegét, kiterjedését, jellegét. A balácaival megegyező méretű, rangú villagazdaság épült fel egykor a part menti részen, a központi lakóház közelében fürdőépületek létesültek, mellettük gazdasági építmények. Az épületek között – a mai kaszálók területén – díszkerteket, ligetes részeket képzeljünk el, amelyek elszeparálták a pihenésre, kikapcsolódásra szolgáló lakóövezetet a tényleges gazdasági terektől.

A tervásatás keretében a központi lakóház épülettörténeti kutatása zajlik, immáron két éve. A feltárás pénzügyi forrását

a Nemzeti Kulturális Alap biztosítja, a megvalósítás pedig teljes egészében önkéntes segítőkkel, részben a Laczkó Dezső Múzeum közösségi régészeti programja keretében zajlik.

A késő római alaprajzi formát mutató építményt két szondával kutattuk eddig, és összesen 130 négyzetmétert tártunk fel. A keletnyugati és az észak–déli, két méter széles szonda tökéletes metszetet biztosított számunkra a lakóház történetének a felfejtéséhez.

Közösségi régészet

A feltárás egyik váratlan eredménye egy kora Árpád-korra keltezhető, soros temetőrészlet előkerülése, amely új dimenziókba helyezi a lelőhelyen lévő kövesdi középkori templom és templom körüli temető történetét is. Az új temetkezési hely előkerülése meghatározó módon alakította át a kezdeti kutatási célkitűzéseinket és formálja azóta is az elmúlt két évben. Ez egy nagyon inspiráló helyzet a szakember számára. A lelőhely szépségét és vonzerejét talán pont az adja számomra is, hogy lassan tárja fel a titkait, nemritkán nem a feltett kérdésre kapunk választ, hanem ellenkezőleg, újabb kérdés bukkan elő.

EREDMÉNYEK

A római épület

A nyugati szárny terme: terrazzo padló és a későbbi hevenyészett, agyagba rakott rekesztő fal

A kutatóárokban előkerült épület kelet–nyugati szélessége 30 méter volt, a falak és a burkolt járósínek helyenként a felszíntől csupán 8-10 centiméter mélységben jelentek meg. Az épületen kívüli köves, masszív omladékréteg a korabeli járósínt jelölte ki számunkra. A keleti és nyugati szárnyon az udvar körüli terem sor helyiségei terrazzóval voltak burkoltva. A termekből mindkét oldalon egy-egy kő- és téglalapokból épült pillérekkel szegélyezett folyosóra léphettek ki annak idején, amelyet nagy méretű kőlapokkal burkoltak le. A masszív oszlopokat éppúgy vakolták, ahogy a termek falait is.

A keleti oldalon egy későbbi hozzáépítésként egy elmozdult kőlépcső vagy támfal maradványa bukkant elő. A falazat nincs kötésben a keleti zárófallal, kevésbé masszív kialakítású – épp ezért a lejtő irányába el is mozdult, elválva az épület falától.

Az épületnek eddig összesen négy építési fázisát azonosítottuk. A nyugati szárnyon, a terrazzo burkolatot áttörő, későbbi gödörbeásás bontásakor egy korábbi ajtónyílás elfalazott nyomát találtuk a terem déli falán, amelyhez a szürkéssárga, kevert agyagos járósínt is tartozott.

A terrazzo padlóra borult omladékréteg, a kőfalon freskómaradvánnyal

A későbbiekben, egy 50/55 centiméternyi szintemeléssel, átalakították az épületet – ennek emléke már a terrazzo burkolatos helyiség. A járósínek vizsgálata alapján ekkor kapja a jelenlegi alaprajzi elrendezését az épület ebben a traktusban. A falakat vastag (1,5-2 centiméter), erős, enyhén rózsaszínes árnyalatú vakolat borította – egy rétegben, azaz megerősítés/felújítás nem történt. Az udvari felőli oldalon durvább volt a vakolat kidolgozása.

A keleti oldalon feltártunk egy lejárót vagy támfalat, amely egy későbbi hozzáépítésnek bizonyult. Ezt az építkezést két dolog is indukálhatta: a terepviszonyok alapján itt lehetett egy lépcső a keleti oldal, esetlegesen egy kert irányába; ugyanakkor az alapozás kötőanyagának gyengesége is szükségessé tehetett egy későbbi megerősítést, megtámasztást. Bármelyik variáció is az igaz, a meszter nem volt túl alapos, a szerkezet nem sikerült túl jól, mert a két falszövet élesen elvált egymástól, jól látható a toldás kidőlése, a fal szépen elkezdett lecsúszni a lejtős szakaszon.

A nyugati teremben nyomára akadunk a már romosodó épület egy későbbi átalakításának/újrafelhasználásának is. A középkori temetkezések megjelenése előtt egy hevenyészett, sárga agyagba rakott felfalazás történt, amivel egyrészt megújították a nyugati záró falat, másrésztől a terem keleti harmadában is megépítettek egy rekesztő falat, a terrazzo padlót alapozásnak véve.

2025-ben az északi szárnyon lévő aula kutatása során szintén találtunk megújításra és hozzáépítésre utaló jelenségeket: összesen három terrazzo padló került elő, nagy felületen. A legkorábbi, foltozokban felkopott padlózatot egy teljesen új réteggel burkolattal újították meg, amely kiváló állapotban maradt ránk. Ezt a járósínt északról egy hozzátoldással bővítették később, pódiumszerűen megemelve a szintet kb. 20 centiméterrel. Az említett három terrazzo burkolat – amelyek az épület fordulópontját jelzik – mellett megtaláltuk a külső, római kori járósínt és egy késő középkorra keltezhető, kövekkel megerősített járófelületet is.

Habár mozaikpadló nem került elő, a terem omladékrétegében nagy mennyiségű freskótöredékre lertünk. A falakat egykor díszítő sokszínű falfestmény ma már csak töredékeiből ismert, de sejteti azt a jómódot, ami egykor a falak közt élők mindennapjait is meghatározta. Az előkerült járósínek sokat segítenek a római épület virágzásának és lassú hanyatlásának nyomon követésében, és eligazítanak bennünket a későbbi évszázadok tájhasználatában, amelynek során a falmaradványok lassan, de biztosan elkoptak a felszínről és kikoptak az ott élők tudatából.

A középkori temető

A római épület vizsgált részén 30 darab, kora Árpád-kori temetkezést bontottunk ki. Az első sírok 2024-ben, a római terrazzo tisztításakor kerültek elő, közvetlenül a jelenlegi felszín alatt. A temető felső rétegéhez tartozó nyughelyek a folyosó és udvar megégett, épülettörmelékkel, teguladarabokkal és építőkövekkel kevert pusztulási rétegében, kb. 35-40 centiméter mélyen jelentek meg. A legtöbb sír ennél mélyebben, 55-70 centiméter között került elő, a törmelékbe ásva. A középkori temető a római romterület teljes felületében megfogható volt: láthatóan az egykori falak vonalát figyelembe véve ásták meg a gödröket, amelyek szabályos sorban, egymástól egyenes távolságra kerültek elő. A soros sírmező szélét egyik irányban sem találtuk meg – habár nyugati és keleti oldalon, a romterülettől kifelé már nagyobb üres felületek mutatkoznak.

Kísérő lelet nagyon kevés volt az elhunytak mellett: kevés ékszer, döntően S végű karikaékszereket találtunk a vázak mellett.

A törmelékből kiválogatott nagyobb tegula- és kődarabokkal körbevett sírgödör

A legérdekesebb és egyik legmélyebb sír az épület központi csarnokában került elő. Rétegtani helyzete az épület pusztulásával kapcsolatban adott újabb információt: a legelső és egyben legrégebbi terrazzo padló átvágásával készítették el a sírhelyet, a gödört körben kirakták tegulatöredékekkel, majd az elhunyt fölé is teguladarabokat helyeztek, lényegében elkészítve ezzel egy szűk koporsót

számára. A sír fölött húzódó omladékra pedig azt igazolja, hogy a temetkezés idején – a 11. században – még álló falak közt jártak és temettek a falu lakói. A romló falazat aztán később megadta magát és maga alá temette az akkor már elfeledett sírt.

A nagy méretű törmelékdarabok felhasználása egyébként több sírnál is megfigyelhető volt. A félbe, harmadába tört, zömében padló- és *tegula* darabok, kevés nagy méretű kőanyag szolgálhatott egyrészt a lazább törmelék megtámasztására a sírgödör kialakításakor, illetve a szertartás alatt; másrészt méltóbb körülményt biztosított, kvázi koporsóként szolgált az elhunyt számára.

Itt tartunk most. A két évvel ezelőtti állapothoz képest rengeteg új ismerettel gazdagodtunk, pedig még csak a felszín kapargattuk meg.

Ezen a helyen is hálásan köszönöm mindazoknak a segítségét, akik aktívan részt vettek a kutatásban – időt és energiát szántak arra, hogy előrébb és mélyebbre jussunk az ismeretszerzésben: az összes önkéntesnek, Aszófő Község Önkormányzatának, illetve Aszófő Község Értéktárbizottsága tagjainak, akiknek elköteleződése és lelkesedése a kezdetektől töretlen a régészeti lelőhely kutatása tekintetében, a település múltjának megismerésében és megismertetésében.

Csirke Orsolya

Jegyzet

¹ LDM Régészeti Adattár 19719–2008

Római villa Gyulafirátót-Pogányteleken

Veszprém területén viszonylag kevés római kori lelőhelyet ismerünk. A hozzácsatolt városrészekkel azonban egy nagyon jelentős régészeti terület került a városhoz. Gyulafirátót-Pogánytelek nagyjából egy kilométerre nyugatra helyezkedik el Gyulafirátóttól, füves területen, vizenyős, erdős területekkel határolva. Maga a lelőhely nagyjából négy hektár kiterjedésű, a környezetből kissé kiemelkedő dombon helyezkedik el a Séd völgyében. Keleti oldalán egy forrás található, fás ligetes sávval, déli oldalán szántó föld. 1903-ban a frissen létrejött Veszprém vármegyei múzeum egyik első feltárása ehhez a római kori villaépülethez kapcsolható.

A 20. század elején Rhé Gyula folytatott itt ásásokat, feltárva az épületek alapjait. Később Palágyi Sylvia végzett kisebb feltárást. A 21. század elején Csirke Orsolya végzett geofizikai felméréseket az elhelyezkedő épületek alaprajzát illetően. 2021 során pedig felszíni bejárásokra került sor Györffy-Villám Zsombor vezetésével, melyek nagyobb mennyiségű fém kisleletet eredményeztek. Az itt elhelyezkedő lelőhely egy római villát takar. Már a római korban is több szerző próbálta meghatározni a villa fogalmát. Az épület szolgálhat nyári lakként, nyaralóként vagy állandó vidéki lakhelyként, ennek megfelelően lehet nagy méretű, luxuskivitelű vagy egyszerűbb épület is. Amiben mind az ókori, mind a modern szakirodalom egyetért, hogy a villa egy vidéki birtok központjaként szolgál, mely egy vagy több épületből állhat.

Rhé Gyula ásásai összesen öt épületet hoztak felszínre, de valószínűleg ennél több rejtőzik még a föld alatt. Az épületek funkcióira alaprajzuk, illetve a bennük talált leletek alapján lehet következtetni. Közülük a legnagyobb a dombtetőn helyezkedett el, alaprajza a tipikus itáliai háztípust idézi: a belső fedett udvar körül helyezkednek el a helyiségek. Az udvar közepén az esővizet összegyűjtő kis medence, az impluvium. A nyugati oldalon oszlopos tornác volt a főbejárattal. Ezt az épületet legalább egyszer átépítették, a feltárt falmaradványok alapján. Az épület belsejében téglatörmelékkel kevert habarcsos padló, illetve deszkapadló volt, a falak falfestéssel voltak díszítve. Az egyik helyiségben egy éremlelet került elő, melyet valószínűleg a 4. század végén, egy gót támadás alkalmával rejtettek el. Több helyiséget padlófűtéssel fűtöttek.

A főépületen kívül kisebb méretű melléképületek is kerültek elő. Egyikük két, egymáshoz sarkával csatlakozó helyiségből állt, az egyik közepén egy oszloppal. Egy másik épület a sarkoknál kiugró helyiségekkel van ellátva. Belső tere csak részben fedett udvar lehetett. A feltáró ezt útállomásként azonosította, ahol a római úthálózaton utazók megpihenhettek és felfrissülhettek. Egy egymás mellett négy helyiségből álló épület, valamint egy egyetlen kis méretű helyiségből álló került elő, mellette egy faszervezetes helyiség nyomaival. Úgyszintén edényégető kemencék is előkerültek, egyikükben még az utolsó égetés edényei is megmaradtak.

Előkerült itt egy vaseszközlelet is, mely a mezőgazdasági munkák eszközeiből áll: ekevas, kasza, ekehúzó lánc, csoroszlya és egy üllő. A villa leletei között természetesen előfordulnak házi kerámiák, a jellegzetes korai római sötét kerámia és vörös festésű kerámia. Egyértelműen a római ízlésre utal egy mortarium, azaz dörzstál töredéke, melynek belsejébe apró kavicsokat nyomtak kiégetés előtt, és az ételekhez használt szószok elkészítésére szolgált.

A Római Birodalom területén a „rómaiság” egyik fokmérőjének is tarthatjuk az ún. *terra sigillata* edények meglétét. Ezeket a nagyon finom agyagból, vékony vörös mázzal ellátott, magas hőmérsékleten kiégetett, sokszor bepecsételt vagy ráillesztett mintákkal díszített edényeket az ókor porcelánjaként is szokták emlegetni. Gyártásuk csak Italia, Gallia, Germania provinciákban zajlott a korszakban, innen importálták a készleteket. Természetesen ezekből is több mintás töredék, illetve egy díszítetlen pohár előkerült. Mivel a *terra sigillata* edények drágák voltak, utánzásukra is sor került a provinciákban. Pannonia területén az ún. sötét bepecsételt áru ennek eredménye. Az egyik legismertebb fazekas Resatus volt, akinek pecsétjével ellátott töredék is előkerült. Igazi luxust sejtetnek az előkerült bronzedény-töredékek, egy díszes boroskancsó füle, illetve egy serpenyő nyele.

A lelőhely legérdekesebb leletei az ólom fogadalmi tárgyak, melyek istennőket ábrázolnak keretben. A tárgyakat helyben önthették, és a gazdagság, jólét érdekében felajánlott tárgyak voltak. Alsó részükön levő nyílásba fapálcikát illesztettek, és így szúrhatták földbe, homokba őket. Az öntvények Matrona, Silvana, illetve Fortuna istennőket ábrázolják, akik nagyon népszerű-

október 25-én megalakult Veszprém város Forradalmi Nemzeti Tanácsa (később Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács) Lóránd Imre újságíró elnökletével. A szervezési munkálatokból Brusznjai Árpád is kivette a részét. Először a szervezet alelnöke, majd november 1-jével az elnöke lett.

Brusznjai október 27-én körvonalazta a Tanács közvetlen feladatát. A szervezet tagjai teljes szolidaritást vállaltak a pesti forradalomban részt vett személyekkel, együttérzésüket fejezték ki irántuk, és a szervezet azonnal élelmiszer- és gyógyszer szállítványokat küldött a fővárosba. Hiába követeltek fegyvert az ifjak, hogy teherautón Pestre menjenek segíteni, a Tanács ezt a kérést megtagadta tőlük. A honvéd felderítők azzal a hírrel jöttek vissza Veszprémbe, hogy a hajmáskéri és a szentkirályszabadjai szovjet páncélosok megszállva tartják a főváros felé vezető valamennyi útszakaszt, ennek következtében a Pest felé tartó fiatalokat meggyilkolnák, mielőtt azok odaérnének. Brusznjai Árpád tanítványait forradalmi csoportba szervezte, de nem engedte őket a fegyveres harc közelébe, hogy ezáltal életüket megóvják. Egyenesen megtiltotta számukra a fegyverviselést. A tanár határozott fellépésének volt köszönhető, hogy a városi felkelők által elfogott helybeli ÁVH-s tisztek, valamint a gyűlölt pártemberek megmenekültek a lincseléstől és kerültek a forradalmi hatóság „rendes” őrizetébe, bírósági eljárásra várva.

Brusznjait először a szovjet állambiztonsági szervek tartóztatták le 1956 novemberében. November 5-én délelőtt pufajkások érkeztek a tanár Hóvirág utca 11. szám alatt lévő lakására, ahol őrizetbe vették. Ezt követően többször rabosították. Veszprém városát 1957. január elején hagyta el, ahonnan családjával Vácra, felesége szüleihez költöztek. Egykori mestere, közeli barátja, Moravcsik Gyula ajánlására a váci Sztáron Sándor Gimnáziumban kapott tanári állást. Nem sokáig tanított ezen intézmény falai között, ugyanis április 19-én letartóztatták. Brusznjai Árpád ellen a megtorlás során koncepciók pert kezdeményeztek. A népi demokratikus államrend erőszakos megdöntésére irányuló fegyveres összeesküvés szervezésével, illetve népellenes bűncselekmények elkövetésével vádolták.

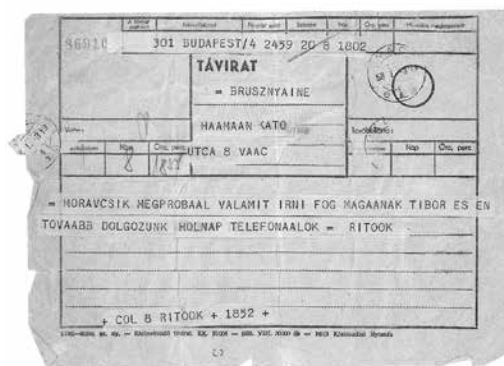
A Győri Katonai Bíróság Népbírósági Tanácsa – a mellette szóló bizonyítékokat figyelembe véve – előbb életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntette. Az MSZMP megyei első titkára, Pap János 1957. november 2-án kelt, a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez címzett levelében a lehető legsúlyosabb ítélet meghozatalát követelte. 1958. január 6-án a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Katonai Kollégiuma a dr. Szimlér János honvéd alvezetési vezetésű tárgyaláson Brusznjai Árpádot kötéltálati halálra ítélte. A mártírhaltat holttestét koporsó nélkül, arccal a föld felé temették el a rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellájában. A rendszerváltást követően a tanár földi maradványait exhumálták, majd 1989-ben tisztességes körülmények között temették el. A veszprémi közéletből is ismert tanár 1991. június 28-tól a város posztumusz díszpolgára.

Honti Ilona naplója tulajdonképpen nem más, mint egy, a férjének szóló krónika, amelyben a naplói megörökítette azt az időszakot, amelyet házastársa nélkül kellett töltenie, abban a reményben, hogy ez az időszak egy hosszabb-rövidebb fejezete lesz közös életüknek. Honti Ilona személyes hangvételű írása közel hozza a tragédiát, amit neki és gyermekének, valamint családtagjainak meg kellett élnie.

Brusznjai Árpádot 1957 húsvétján tartóztatták le harmadik alkalommal, ezúttal utoljára. A fiatal házaspár ezt követően már csak beszélőkön és a tárgyalóteremben láthatta egymást, levelet válthattak vagy az asszony csomagot küldhetett férjének.

A feleség részéről az íráshasználatot legfőképpen az indokolja, hogy a sorokon keresztül Brusznjai Árpád részese lehessen kislányuk, az ekkor 3,5 éves Margitka korai életszakaszának, illetve a gyermek fejlődésének. A szöveg kontextusában megmutatkozik a remény, de ezzel párhuzamosan a bizonytalanság érzése is. A napló 1957. július 29-től 1958. január 2-ig tart. Az asszony mindvégig abban reménykedett, hogy a férje megússza a legsúlyosabb ítéletet, a halálbüntetést. Első fokon 1957. október 19-én hoztak döntést Brusznjai Árpád ügyében. Az időpont a naplóban is szerepel. Még az elsőfokú ítélet is, amely életfogytig tartó szabadságvesztés volt, megnyugvással töltötte el Honti Ilonát. A naplóból kiderül, hogy az asszony mindvégig bízott abban, hogy az 1956-os forradalomban kompromittálódott elítélteket előbb-utóbb re-

habilitálni fogják. „Minden reménytelenségnek ellenére néha úgy érzem, visszajön hamarosan.” A Laczkó Dezső Múzeum Történeti gyűjteményében lévő három levél 1957 augusztusában, szeptember 22-én és december 8-án kelt. Tehát abban az időszakban, amikor a napló is keletkezett, ezért ezek a források beilleszthetők a tárgyalt események közé. Honti Ilona írásában megmutatkozik elsősorban az a mély szerelem és tisztelet, amelyet férje, Brusznjai Árpád iránt táplált. Érezhető az írásban az anyagi létbizonytalanság problémája is. A feleséget annyira megviselték az események, amelyek házastársával történtek, hogy képtelen volt munkát vállalni, ezért rokonai anyagi támogatására volt kénytelen támaszkodni egészen 1957 novemberéig. Akkor ugyanis egy rövid ideig Vácott élelmezési vezetőként dolgozott a Sztáron Sándor Gimnáziumban, ahol Brusznjai Árpád letartóztatása előtt utoljára tanított. Innen azonban elküldték férje miatt. Ez az eset tulajdonképpen rámutat arra, hogy az 1956-os forradalomban szerepet vállalt fogvatartottak közvetlen rokonságát is ellehetlenítette a kommunista rezsim. Honti Ilona 1958. január 2-án írt, utolsó naplóbemjegyzése arról árulkodik, hogy az asszony a legutolsó pillanatig hitt abban, legalábbis reménykedett benne, hogy az 1958-as esztendőben – mint írta – „úgy is fogunk beszélgetni, hogy a rács nem lesz köztünk”.

A Ritoók-távirat

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa 1958. január 7-én azonban Brusznjai ítéletét halálbüntetésre változtatta. A kivégzést 1958. január 9-én a Budapesti Országos Börtön udvarán végrehajtották.

A huszonnyolc éves korában megözvegyült Honti Ilonát barátok, kollégák és rokonok segítették. Később a váci siketnéma-intézetben dolgozott tovább élelmezésvezetőként, ám szívbetegsége miatt ötvenéves korában leszalálékolták. Ezután házvezetői állásokat vállalt falusi plébániákon. Az özvegy hosszadalmas jogi harcot folytatott. A hatóságok csak a rendszerváltás után engedélyezték férje sírjának azonosítását, és ekkor történt meg a hivatalos rehabilitáció is. Honti Ilona 2004. július 16-án hunyt el Vácott.

Források és felhasznált irodalom:

Balogh Elemér író és újságíró osztályfőnöke volt Brusznjai Árpád. Számos beszédet tartott, megemlékezéseket, cikkeket írt egykori tanáráról. Ezeket a dokumentumokat tanulmányoztam. A Kráter Kiadó gondozásában jelent meg egy munkája Brusznjai Árpádról (vö. Balogh Elemér: *A tanár úr*. Kráter Kiadó, Pomáz, 2007). Ezúton szeretném tisztelettel megköszönni Balogh Elemér özvegyének, Gopcsa Katalin művészettörténésznek, hogy hozzájárulását adta az iratgyűjtemény tanulmányozásához és a fotók közléséhez.

KAHLER Frigyes: *A Brusznjai-per: emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Kairosz, Budapest, 1998.

KAHLER Frigyes: Joghatal Magyarországon. Koncepciók elemek az 1956-os perekben. A Brusznjai-per. In: SZEDERJESI Cecília (szerk.): *Megtorlások évszázada. Politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon. Munkások, parasztok, értelmiségiek. Az 1956-ot követő megtorlás társadalmi méretei*. Salgótarján–Budapest, 2008. 245–257.

PACZOLAY István (összeállította): Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei a Veszprémi Vegyipari Egyetemen. Mozaikok 1956-ból. Válogatás résztvevők és történészek írásaiból. In: OSVÁTH Zsolt – ZSIDI Vilmos (szerk.): *Magyarországi világi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban*, Budapest, 2007. 39–399. A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 3.

SZÁNTÓ Attila János (szerk.): *Élet a mínusz harmadikon... Kiállításvezető*. Veszprém, 2017. 23–33.

Sétál a család emlékére, NAGYNÉ KOZMA Ildikó – SZABÓNÉ VÖRÖS Györgyi. Veszprém, 2017. 35–38.

Fogl Krisztián Sándor

BALATON

— részlet —

Utolsó nalmoszálas, boglyái
üres aranyosok meredek talai
várító tüzöndabaként jatoromas a lejával
magába sap
sa ter vadászjelületet ábrázoló aranytalján
a hangját elborostjár

TÖKPIRAMIST

lajátol, a vep.
dúc - veltüliet
váltja
egyelgyevatta - setamennygatyben - lulladly
ő
őte is aranyanta család
pépmji hátisáskunban osztás, grapejival
olasz orsámmal rájával japán társadishat
zűrös húraban úramt, a tö löló
balról mint vagy laltéret sörpör, a zúser
mezőt miljen zoveset táncoltunk, ista
epültt vagunk, ledves
nissád seprőte a mennyei mirtás
vállad
güncsörög, illeudő. velt lopogása a reptő
tojástalaton
labdarént üti magától beert günclesé
a ap
magja menesülve
néli glóbus, a zert, gorában
ő a indietölt sehtel
a rősa' allatkat larkasa
hüve zetreében
a alroz vőjnale, etet meiseritő a ember
ásója (...)

TOLNAI OTTÓ
Tolnai Ottó